

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko Iberoamerických studií

Diplomová práce

Bc. Lukáš Drvota

Československo-kubánské vztahy v 80. letech 20. století

Czechoslovak-Cuban relations in the 80s of the 20th century

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Velice děkuji prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc. za vedení mé práce a za jeho věcné připomínky, které mi pomohly mou práci dokončit.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 10. února 2016

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova

Československo, Kuba, zahraniční politika, diplomatické vztahy, studená válka, obchod, vědeckotechnická spolupráce, kultura

Key words

Czechoslovakia, Cuba, foreign affairs, diplomatic relations, the Cold War, trade, scientific and technical cooperation, culture

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje vývoj československo-kubánských vztahů v 80. letech 20. století. V první části autor krátce nastíní vývoj vzájemných vztahů po kubánské revoluci v roce 1959 a roli Československa v procesu upevnění režimu Fidela Castra. Dále se autor zaměřuje již na samotné jádro práce, které se dělí do čtyř kapitol detailně analyzující jednotlivé oblasti vzájemných vztahů – politickou, ekonomickou, vědecko-technickou spolupráci a kulturní. V politické oblasti autor zkoumá vliv změn v mezinárodních vztazích v souvislosti s nástupem Ronalda W. Reagana a Michaila S. Gorbačova na vztahy mezi Československem a Kubou. V 80. letech se jádro vztahů přesunulo do ekonomické oblasti a obchod, úvěry a investiční akce byly častým tématem vzájemných schůzek a zdrojem problémů. Vědecko-technická spolupráce a kultura byly tradiční formy vzájemné spolupráce a i v průběhu osmdesátých let docházelo k intenzivní spolupráci. V závěru autor konstatuje, že vztahy ve sledovaném období nejlépe vystihuje slovo stabilita, jelikož v porovnání s porevolučními roky ztratily na dynamice.

Abstract

This thesis analyzes the development of Czechoslovak-Cuban relations in the eighties of the 20th century. In the first part the author is shortly showing development of mutual relations after the Cuban revolution in 1959 and the role of Czechoslovakia in the process of consolidation of the regime of Fidel Castro. Later the author is concentrating on the core of the paper, which is divided into four chapters. These chapters are analyzing in detail particular areas of mutual relations – political, economic, scientific and technical cooperation and cultural. In the political area author is investigating the changes in international relations in connection with advent of Ronald W. Reagan and Mikhail S. Gorbachev and its influences on the relations between Czechoslovakia and Cuba. In the eighties the core of relations had been shifted into the economic sphere and trade, loans and investment units which were often discussed and also were sources of disputes. Scientific and technical cooperation and culture were traditional forms of mutual relations and also during the eighties the cooperation was intense. In the end the author states that the relations in the reporting period are best described by the word “stability” because in the comparison with the years after the Cuban revolution lost it its own dynamic.

Obsah

Úvod.....	8
1. Vývoj vzájemných vztahů po druhé světové válce.....	12
1.1. Ekonomické vztahy po kubánské revoluci.....	14
2. Politické vztahy.....	16
2.1. Zaměření zahraniční politiky vůči Kubě schválené 21. března 1979	19
2.2. Nástup velvyslance Miloše Vojty a růst mezinárodně politického napětí ..23	
2.3. Obnovení kubánsko-brazílských styků a role Československa	31
2.4. Dodávky letecké techniky na Kubu	33
2.5. Dodávky zbraní a střeliva.....	36
2.6. III. sjezd KSK a cesta Miloše Jakeše na Kubu.....	38
2.7. Zaměření zahraniční politiky vůči Kubě schválené 13. listopadu 1986	40
2.7.1. Plnění koncepce z roku 1979.....	40
2.7.2. Hodnocení Miloše Vojty	41
2.7.3. Nově přijatá koncepce ze dne 13. listopadu 1986	41
2.8. Vztahy po nástupu Stanislava Svobody na ZÚ Havana.....	43
2.9. Události roku 1989 a změna československé zahraniční politiky.....	50
3. Ekonomické vztahy.....	52
3.1. Ekonomický vývoj v 80. letech.....	55
3.1.1. Československá ekonomika.....	56
3.1.2. Kubánská ekonomika	57
3.2. Koordinace národohospodářských plánů na pětiletku 1981–1985	60
3.2.1. Československé dodávky investičních akcí.....	64
3.2.3. Vzájemná výměna zboží.....	65
3.2.3. Československé úvěry poskytnuté na pětiletku 1981–1985	67
3.3. Vývoj ekonomických vztahů v rámci pětiletky 1981–1985	70
3.3.1. Průběh výstavby investičních celků	71
3.3.2. Vzájemná výměna zboží.....	76

3.4. Koordinace národohospodářských plánů na pětiletku 1986–1990	78
3.4.1. Československé dodávky investičních akcí.....	82
3.4.2. Výměna zboží.....	82
3.4.3. Československé úvěry poskytnuté na pětiletku 1986–1990.....	83
3.5. Vývoj ekonomických vztahů v rámci pětiletky 1986–1990	85
3.6. Jednání ohledně pětiletky 1991–1995	88
3.6.1. Hospodářská spolupráce do roku 2000.....	88
3.7. Rok 1989 a dopad na ekonomické vztahy.....	90
4. Vědecko-technická spolupráce	92
4.1. Vědeckotechnická spolupráce v průběhu pětiletky 1981–1985.....	94
4.1.1. Českoslovenští experti na Kubě	97
4.1.2. Kubánští stážisté v ČSSR.....	97
4.1.3. Speleopotápěčská výprava Sigma	100
4.2. Vědeckotechnická spolupráce v průběhu pětiletky 1986 – 1990.....	101
4.3. Program vědecko-technické spolupráce do roku 2000	103
5. Kulturní vztahy	105
5.1. Kulturní vztahy v průběhu pětiletky 1981–1985	106
5.2. Kulturní vztahy v průběhu pětiletky 1986–1990	109
Závěr	112
Seznam pramenů a literatury	115
Příloha.....	118

Úvod

Československo potažmo české země pojí s Latinskou Amerikou i přes geografickou vzdálenost staletí kontaktů. Z hlediska námi sledovaného tématu byl určující mezinárodně politický vývoj po druhé světové válce v podobě konfliktu mezi Východem a Západem. Československo se stalo jedním z nejdůležitějších sovětských satelitů a Moskva měla jisté zájmy i na latinskoamerickém kontinentu. Praha již od první poloviny 20. století udržovala v Latinské Americe celou řadu především obchodních kontaktů kvůli tradičním dodávkám strojů, zařízení či zbraní. Této výhody využil Sovětský svaz a ČSSR se stala důležitým aktérem pro rozvoj vztahů mezi latinskoamerickými a socialistickými zeměmi. Novou dimenzi dostaly vzájemné vztahy s rokem 1959 a kubánskou revolucí. Československé kontakty byly opět pro Moskvu cenné, jelikož ČSSR jako jediná země socialistického bloku oficiálně nepřerušila diplomatické vztahy s režimem Fulgencia Batisty. Na druhou stranu kontakty obou stran byly ojedinělé a jednalo se především o obchod a s ním spojené záležitosti.

Československo-kubánské vztahy v 80. letech 20. století jsou zajímavé ze dvou hlavních důvodů. Tím prvním je jejich průběh v souvislosti s vývojem v celém desetiletí od nástupu nového amerického prezidenta Ronalda W. Reagana, který vystupňoval rétoriku a zvýšil tak napětí, přes zvolení nového generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila S. Gorbačova, jenž přišel s reformami celého komunistického systému, po bouřlivý vývoj na konci desetiletí a změnou režimů ve střední a východní Evropě. Všechny tyto faktory se ve vzájemných vztazích projevovaly ve velké míře. Druhým důvodem je vysoký nárůst dynamiky ekonomických vztahů, který probíhal po celá 80. léta. Význam Kuby z pohledu objemu zahraničního obchodu Československa nebyl velký, ale každoročně docházelo k několikaprocentnímu růstu obrátu a je třeba si také uvědomit význam těchto vztahů pro kubánské hospodářství. Vývoj ekonomických vztahů byl úzce spojen s geografickou a strategickou důležitostí karibského ostrova pro země socialistického bloku a s tím související nutností pomoci rozvoji kubánské ekonomiky.

Badatelský zájem o československé vztahy se zeměmi Latinské Ameriky v průběhu studené války je v posledních letech značný. Svědčí o tom několik vydaných monografií například práce Lukáše Perutky o československo-

guatemalsko-mexických vztazích v průběhu guatemalské revoluce¹ či Michala Zourka o vztazích s Argentinou, Chile a Uruguají.² Vrcholem studia této problematiky bylo potom vydání souhrnné publikace pod vedením Josefa Opatrného zabývající se vzájemnými vztahy mezi jednotlivými latinskoamerickými zeměmi a Československem v letech 1945–1989.³ České i zahraniční archivy nabízejí velké množství zajímavých materiálů, ze kterých je možné vycházet. V samotné československo-kubánské relaci nedošlo zatím k vydání monografie, která by se zabývala vývojem vzájemných vztahů po celé období od kubánské revoluce až po pád komunistického režimu v Československu. Přesto již vyšlo několik článků či publikací na toto téma. Je třeba zmínit především práci Hany Bortlové o vztazích krátce po kubánské revoluci v letech 1959–1962.⁴ Tato práce nám pomáhá porozumět vývoji událostí, které byly rozhodující pro následující směr v československo-kubánských vztazích.

Vzhledem k faktu, že se jedná o historii relativně nedávnou, je zároveň i poměrně neprobádaná, což přes jisté výhody přináší i nevýhody. Tou největší je nedostupnost některých archivních materiálů, jelikož doposud nedošlo k jejich inventarizaci. Tato skutečnost se projevila v nemožnosti prostudovat materiály dostupné v Archivu bezpečnostních složek, což je jisté omezení této práce. Zcela určitě by zde bylo možno nalézt zajímavé a podstatné informace pro komplexní analýzu dané problematiky a větší pochopení některých souvislostí. Z hlediska ekonomických vztahů by jistě stály za pozornost i materiály dostupné na Ministerstvu průmyslu a obchodu, které by pomohly dotvořit kompletní přehled a strukturu obchodní výměny.

Hlavní prameny práce tak tvoří rozsáhlý materiál Archivu Ministerstva zahraničních věcí především fondy Dokumentace teritoriálních odborů 1945–1989, Teritoriální odbory – tajné 1980–1989 a v neposlední řadě Porady kolegia 1953–1989. Druhým neméně důležitým pramenem jsou archivní materiály dostupné v Národním archivu v Praze. Konkrétně se jedná o fond Předsednictvo

¹ PERUTKA Lukáš, *Čechoslovaquia, Guatemala y México en el período de la Revolución Guatemalteca*, Praha, Karolinum 2014.

² ZOUŘEK Michal, *Čechoslovaquia y el cono sur 1945–1989: relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*, Praha, Karolinum 2014.

³ OPATRNÝ Josef a kol., *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República Checa*, Praha, Karolinum 2015.

⁴ BORTLOVÁ Hana, *Československo a Kuba v letech 1959–1962*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta 2011.

ÚV KSČ, Sekretariát ÚV KSČ a poté také Výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí.

Zdroje sekundární literatury jsou vzhledem k tomu, že se jedná o oblast stále neprobádanou, značně omezené. Přesto lze nalézt několik titulů, které jsou zdrojem důležitých informací. Tím prvním je již výše zmíněná práce Hany Bortlové. Mezi další takové práce patří dvě knihy Jindřicha Dejmka zabývající se československou zahraniční politikou v letech 1918–1992.⁵ Nápomocné jsou také memoáry a biografie československých či zahraničních politiků a diplomatů například ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka⁶ či diplomata Jána Dömöka.⁷ Ze zahraniční literatury je třeba uvést zejména práce dvou amerických historiků – Larse Schoultze⁸ a Louise Peréze,⁹ kteří se dlouhodobě zajímají o vztahy Spojených států s Latinskou Amerikou potažmo Kubou a přináší tak mnoho informací. Za pozornost také stojí třísvazkové dílo o studené válce vydané Univerzitou v Cambridge.¹⁰

Samotná práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol, z nichž čtyři pojednávají o jednotlivých oblastech vzájemných vztahů. První kapitola se snaží přiblížit sledovanou problematiku krátkým nástinem vývoje vzájemných vztahů po druhé světové válce především v návaznosti na mezinárodně-politický vývoj. Zároveň se pokouší ukázat hlavní faktory, které ovlivnily průběh československo-kubánské relace v 80. letech. Druhá kapitola se zabývá politickými vztahy mezi oběma zeměmi. V průběhu 80. let byly již vztahy v této oblasti stabilizované a v porovnání s roky krátce po kubánské revoluci již nemají takovou dynamiku. Přesto se vyskytlo několik důležitých událostí, které byly politicky citlivé, zejména s přihlédnutím k situaci v mezinárodních vztazích. V prvé řadě se jednalo o dodávky zbraní především pak letecké techniky a samopalů v souvislosti se snahou posílit obranyschopnost kubánského režimu. Druhou zajímavou událostí

⁵ DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*, Praha, Academia 2012 a DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha, Academia 2013.

⁶ CHŇOUPEK, Bohuslav, *Memoáre in claris*, Bratislava, Belimex 1998.

⁷ DÖMÖK, Ján, *Diplomat na štyroch kontinentech*, Bratislava, Ikar 2007.

⁸ SCHOULTZ, Lars, *That infernal little Cuban republic: the United States and the Cuban Revolution*, Chapel Hill, University of North Carolina Press 2009.

⁹ PÉREZ, Louis A., *Cuba: between reform and revolution*, New York, Oxford University Press 1995.

¹⁰ LEFFLER, Melvyn P., ed. a WESTAD, Odd Arne, ed., *The Cambridge history of the Cold War*, Cambridge, Cambridge University Press 2010, sv. 1–3.

byla československá role při navázání diplomatických vztahů mezi Kubou a Brazílií.

Následující kapitola popisuje vývoj vztahů v ekonomické oblasti. Můžeme říci, že v 80. letech se jádro vztahů přesunulo z politické oblasti právě do oblasti obchodu, investičních akcí a úvěrů. Dokazuje to jak vysoký růst vzájemného obrátu obchodní výměny, tak rozsah investičních akcí na Kubě a s tím související výše poskytovaných úvěrů. Ekonomické vztahy také byly v mnoha případech zdrojem napětí, tvrdého vyjednávání a nespokojenosti s druhou stranou. Dle názorů samotných čs. představitelů způsobil přesun dynamiky z politické do ekonomické oblasti společně s poklesem ČSSR na čtvrté místo v bilanci kubánského zahraničního obchodu to, že i přes každoroční snahu a proklamace se za celé období neuskutečnila oficiální návštěva Fidela Castra v Československu.

Poslední dvě kapitoly pojednávají o vztazích v oblasti vědeckotechnické spolupráce a v oblasti kultury. Obé bylo započato již na počátku 60. let a mělo určitou tradici. Spolupráce ve vědě a technice měla dva hlavní pilíře a to pobyty československých techniků a odborníků na Kubě a poté zaškolování kubánských pracovníků v čs. podnicích. Pro kubánské hospodářství, které se dlouhodobě snažilo o industrializaci a rozvoj nových oblastí ekonomiky, byla čs. pomoc v rámci vědy a techniky důležitá. V kulturních vztazích se po celé sledované období odehrávalo mnoho akcí snažících se přiblížit kulturu druhé strany domácímu obyvatelstvu. K těm nejvýznamnějším patřily Dny kubánské kultury v ČSSR a Dny československé kultury na Kubě. Dále se jednalo o různé výstavy, koncerty či promítání filmů.

Hlavní cíl této práce spočívá ve snaze analyzovat na základě archivních materiálů dostupných v České republice jednotlivé oblasti vzájemných vztahů v 80. letech 20. století s přihlédnutím k mezinárodně-politickému vývoji. S tím souvisí snaha nalézt odpověď na otázku, zda a jakým způsobem byly vzájemné vztahy ovlivněny dynamickým vývojem v souvislosti s nástupem Ronalda Reagana a Michaila S. Gorbačova a poté také důsledky událostí na konci desetiletí.

1. Vývoj vzájemných vztahů po druhé světové válce

Československo navázalo vztahy s Kubánskou republikou krátce po svém vzniku, a to dne 23. listopadu 1920. Zpočátku zastupovalo čs. zájmy na Kubě velvyslanectví ČSSR ve Washingtonu. Kubánské velvyslanectví v Praze bylo zřízeno v roce 1927. Kuba uznávala existenci Československa i po událostech roku 1939 a čs. zastupitelský úřad byl v Havaně otevřen v roce 1942. Po druhé světové válce byla kubánská agenda převedena opět do Spojených států a ke znovuotevření velvyslanectví došlo až v roce 1960, po kubánské revoluci.

Na vývoj vzájemných vztahů ve druhé polovině 20. století měly největší vliv tři události a faktory. V první řadě je třeba zmínit fakt, že v období režimu Fulgencia Batisty vzájemné vztahy sice nebyly aktivní, oficiálně ale nedošlo k jejich přerušení a ČSR také jako jediná země ze sovětského bloku udržovala s Kubou i v 50. letech obchodní styky.¹¹ Tou druhou byl únorový puč v ČSR v roce 1948, kdy se k moci dostala komunistická strana a dosavadní stav, tak dostal podstatné změny jak dovnitř republiky, tak i co se týče zahraniční politiky, která od té doby fungovala v souladu s dikcí Sovětského svazu. Českoslovenští a kubánští komunisté udržovali kontakty a mnoho těchto kubánských soudruhů se v 60. letech dostalo do mocenských pozic v aparátu režimu Fidela Castra.¹² Třetí a pro navázání úzké spolupráce s Kubánskou republikou daleko podstatnější událostí byla revoluce Fidela Castra v roce 1959. Zpočátku sice nebylo zcela zřejmé, jakým směrem se bude nový režim orientovat, ale Castro byl od prvních okamžiků znám svými protiamerickými postoji. Přesto se nepřikláněl na stranu Sovětského svazu a chtěl Kubu udržovat v neutrálním postavení v probíhajícím konfliktu mezi Východem a Západem. Dodnes není zcela jasné, jak se vyvíjel Castrův vztah k ideologii marxismu-leninismu. Můžeme konstatovat, že politika a přístup amerických administrativ pouze napomohly příklonu Kuby k Sovětskému svazu. Československo uznalo kubánský režim již 13. ledna 1959. Sovětský svaz přes svou počáteční obezřetnost vytušil možnost získání spojenece v blízkosti Spojených států, ale i on se obával Castrovy názorové nestálosti a hodnotil jeho osobu jako nevyrovnanou a nespolehlivou. Diplomatické vztahy mezi Kubou a Sovětským svazem byly obnoveny 7. května 1960 a to mělo vliv i na samotné vztahy s Prahou, neboť 16. května 1960 došlo k povýšení vztahů

¹¹ BORTLOVÁ, *Československo a Kuba*, 34.

¹² Idem.

mezi Kubou a Československem na úroveň velvyslanectví. Tento vývoj názorně ilustroval provázanost československé zahraniční politiky s kroky Sovětského svazu. V následujících měsících a letech měla ČSSR kvůli dodávkám zbraní podstatnou roli v pomoci režimu Fidela Castra udržet se u moci. Tato pomoc probíhala až do konce 80. let, ale dle dostupných materiálů se její rozsah a hlavně význam postupně snižovaly.

Jak konstatuje přední odborník Louis Peréz, kubánská revoluce změnila rozsah a směřování kubánské zahraniční politiky a význam Kuby na mezinárodním poli. Způsobila totiž přesun od dvoustranných vztahů k regionálním a následně ke globálním.¹³ Zjednodušeně řečeno význam režimu Fidela Castra byl až do konce konfliktu mezi Východem a Západem větší než by si zasloužil pouze na základě geografických či ekonomických charakteristik. Jeho význam byl strategický a to je dlouhodobě jeden z faktorů, který je hlavním hybatelem mezinárodních vztahů.

Důležitým bodem ve vztazích Kuby se Sovětským svazem a zeměmi RVHP¹⁴ byla kubánská raketová krize, jejímž výsledkem se Castro cítil být podveden ze strany Sovětského svazu. Nastal krátký příklon Kuby k Čínské lidové republice a toto období bývá nazýváno “érou kubánsko-čínského přátelství” a zároveň obdobím roztržky se Sovětským svazem. Problémem této nové kubánské orientace v zahraniční politice byl ovšem fakt, že hospodářské experimenty Fidela Castra v kombinaci s americkým embargem těžce doléhaly na ekonomiku a Kuba nutně potřebovala hospodářskou pomoc ze zahraničí.¹⁵ Sovětský svaz měl jednoznačně daleko více možností a zdrojů na tyto investice a dotace než Čína, která v té době byla stále ještě chudou zemí a neměla na podobné projekty potřebný kapitál. Kubánský příklon k Číně skončil rokem 1968, kdy Castro podpořil invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa a tím se opět navrátil do pevného svazku se Sovětským svazem.

V první řadě je třeba znovu zdůraznit, že vzájemné vztahy mezi Kubou a Československem se, především v politické oblasti, odvíjely od názorů a rozhodnutí přicházejících z Moskvy. Z dostupných pramenů a materiálů je zřejmé, že prostor pro autonomní rozhodnutí byl limitován a Československo

¹³ PERÉZ, *Cuba: Between Reform and Revolution*, 285.

¹⁴ Rada vzájemné hospodářské pomoci.

¹⁵ Kvůli blízkosti a závislosti na Spojených státech před kubánskou revolucí bylo hospodářství karibského ostrova závislé na dodávkách ze severu. V zemědělství a průmyslu byly užívány americké stroje a zařízení a po roce 1959 scházely náhradní díly a nových se nedostávalo.

v průběhu tzv. studené války fungovalo jako “pomyslná prodloužená ruka” Sovětského svazu. Havana roli Československa oceňovala a na vývoj vztahů v námi sledovaném období měla vliv návštěva Fidela Castra v Československu v roce 1972 a následná reciproční cesta Gustava Husáka na Kubu o rok později. Z hlediska mezinárodní politiky byly důležité dohody mezi ministerstvy zahraničních věcí, jež byly uzavírány na dvouleté bázi od poloviny 70. let a měly za cíl sblížovat a sjednocovat stanoviska obou zemí na mezinárodně-politické problémy.

Československá diplomacie měla spolu se Švýcarskem důležitou roli prostředníka mezi Kubou a Spojenými státy po přerušení jejich vzájemných diplomatických vztahů v roce 1961. Diplomaté ČSSR zastupovali Kubu a jejich kolegové ze Švýcarska Spojené státy. Důležitost vyřizování této agendy se před rokem 1989 projevila několikrát a jedním z příkladů bylo zprostředkování dohody o únosech mezi Kubou a Spojenými státy v 70. letech.¹⁶

V oblasti smluvně právní došlo za dvě desetiletí následující po kubánské revoluci k uzavření 31 prezidentských a 13 vládních smluv, což dokládá rozvoj a šířku vzájemných vztahů.¹⁷ První dohoda o hospodářské spolupráci byla podepsána dne 10. června 1960 v Havaně. Stalo se tak jen několik měsíců od kubánské mise prvního náměstka předsedy Rady ministrů SSSR Anastáze I. Mikojana, během které podepsal první významné dohody mezi Moskvou a Havanou. V rámci vývoje ekonomických vztahů je důležité zmínit rok 1972, kdy Kubánská republika vstoupila do RVHP a završila tak svůj definitivní příklon k sovětskému bloku. Kubánské hospodářství se od roku 1976 začalo organizovat v pětiletkách, stejně jako tomu bylo v ostatních socialistických státech. Na stejné bázi poté fungovala i vzájemná spolupráce a dohody, jejichž rámec se vždy uzavíral na příslušené pětiletí. Rok 1976 znamenal také přijetí nové kubánské ústavy, ve které byla Kuba oficiálně definovaná jako socialistická země.

1.1. Ekonomické vztahy po kubánské revoluci

Vzájemné obchodní kontakty probíhaly i před rokem 1959. Obchodní bilance Československa s Kubou byla výrazně plusová díky vývozu strojírenských a jiných průmyslových výrobků. Jak již bylo zmíněno výše, hospodářská

¹⁶ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 259.

¹⁷ Archiv ministerstva zahraničních věcí, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha I, 9.

spolupráce se od počátku 60. let i kvůli rostoucím politickým kontaktům nadále rozšiřovala. Krátce po revoluci došlo k prudké konjunktuře obratu ze 17 mil. československých korun v roce 1958 na 822 mil. Kčs v roce 1963.¹⁸ Praha tak byla jedním z nejdůležitějších partnerů Havany v rozvoji kubánského porevolučního hospodářství. Československo již krátce po revoluci začalo na Kubě stavět investiční celky, jež měly v první řadě pomoci s výstavbou a novou orientací kubánského hospodářství. V průběhu dvou dekad vybuďovalo mnoho projektů zejména v oblastech energetiky, cukrovarnictví, těžby a zpracování nerostných surovin či potravinářství. Mezi ty nejvýznamnější patřily tepelné elektrárny Ó Bourke v Cienfuegos s výkonem 2 x 33 MW, Hector Pavón v Santiagu de Cuba 1 x 33 MW, Nuevitas 3 x 64 MW, Tallapiedra a Regla v Havaně každá 1 x 64 MW a vodní elektrárna Hanabanilla 1 x 14,5 MW. Další významné investiční celky byly cukrovary Urbano Norrix, Uruguay, Peru a Hector Molina, mlékárny Matanzas, Colón, Santiago de Cuba a Santa Clara a poté taky cementárna v Siguaney či keramička Alberto Vidal.¹⁹ Významný přesah do ekonomických vztahů v námi sledovaném období měly projekty započaté v druhé polovině 70. let, konkrétně závody na niklo-kobaltovou produkci Las Camariocas a Punta Gorda a výstavba tepelné elektrárny Nuevitas 3 x 125 MW.

Růst obratu v samotné výměně zboží byl stabilní a po vstupu Kuby do RVHP byl položen základ pro konjunkturu v letech osmdesátých. Zbožová struktura se od počátku 60. let příliš neměnila. V průběhu pětiletky 1976–1980 byl vývoz na Kubu tvořen především dodávkami válcovaného a žáruvzdorného materiálu, sladu, chmele, tkanin, dále čepelkami na holení, nábytkem, vysokozdvíhnými vozíky, televizními obrazovkami a náhradními díly potřebnými k opravám již dodaných strojů a zařízení.²⁰ V dovozech z Kuby měl dlouhodobě dominantní roli cukr, poté citrusy, melasa, nikl či chromová ruda.

¹⁸ BORTLOVÁ, *Československo a Kuba*, 185.

¹⁹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 360–361.

²⁰ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 363, *Výměna zboží mezi ČSSR a Kubou v letech 1976–1980*.

2. Politické vztahy

Vzájemné vztahy byly velkou měrou ovlivňovány probíhajícím konfliktem mezi Východem a Západem. Jak již bylo řečeno, zahraniční politika Československa byla v první řadě určována v Moskvě. Z toho vycházel i ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek, jež nastoupil do funkce v roce 1971 v období normalizace. “Jeho zahraničněpolitická aktivita tak plně vycházela z litery i ducha čs.-sovětské smlouvy z května 1970, což znamenalo mj. takřka automatické přizpůsobování kurzu československé zahraniční politiky měnící se teplotě relace sovětsko-americké, či sovětsko-západní obecně.”²¹ Prostor pro nezávislé kroky ve vztahu ke Kubě byl tak značně omezen a československá diplomacie poskytovala Kubě slovní či materiální podporu proti údajnému rostoucímu tlaku amerického imperialismu. K osobě československého ministra zahraničí je také potřeba zmínit fakt, že sám o sobě byl limitován jak svou podřízeností vůči partajnímu vedení, tak složením svého kolegia na ministerstvu.²² Tyto faktory Chňoupka negativně ovlivňovaly, ačkoliv sám byl spíše stoupencem uvolňování napětí v mezinárodních vztazích. V samotné československo-kubánské relaci se tak politika ministra zahraničí omezila převážně na přátelské návštěvy a vyjadřování podpory Kubě, ale nevedla k nějakým podstatnějším změnám.

Československo-kubánské vztahy v osmdesátých letech, v porovnání s předchozími dvěma desetiletími po kubánské revoluci, se vyznačovaly daleko větší stabilitou. Z toho poté vyplývá i vývoj v oblasti politických vztahů, které do jisté míry ztratily v porovnání s předchozími roky na dynamice a byly ve stínu vztahů ekonomických. Na druhou stranu s přihlédnutím k mezinárodně politickému vývoji můžeme vidět, že ať již nástup Ronalda W. Reagana do úřadu amerického prezidenta či později zvolení Michaila Sergejeviče Gorbačova do funkce generálního tajemníka KSSS měly vliv na československo-kubánské vztahy v té míře, že vyplňují velkou část zpráv zasílaných do ústředí, potažmo jsou tématem diskuzí při vzájemných návštěvách jednotlivých činitelů. Přímý bezprostřední dopad i přes některé události není příliš patrný, ale nepřímý vliv je možné vysledovat. Zvolení Reagana zapříčinilo zejména to, že kubánská strana po československé požadovala razantnější deklaraci vzájemného spojení, ať již

²¹ DEJMEK, *Diplomacie Československa I.*, 205.

²² *Ibidem*, 207.

v podobě stykových akcí, podpory na mezinárodní scéně či dodávkami dalších zbraní a munice. S tím souvisel i nárůst propagandistických článků v československém tisku, jenž měl za cíl informovat čs. občany o tzv. “nepřátelské politice Spojených států vůči Kubě”.

Reagan již v průběhu prezidentské kampaně zdůrazňoval, že Washington by měl reagovat na invazi Moskvy v Afghánistánu tak, že zahájí více nátlakovou politiku vůči Kubě.²³ Především z tohoto důvodu došlo k dalším dodávkám zbraní z ČSSR na Kubu, která v obavě před politikou Spojených států posilovala svou obranyschopnost.²⁴ Kuba i nadále měla veškerou podporu ze strany Kremlu, jak ujistil Leonid Brežněv kubánského vůdce Fidela Castra při jeho moskevské návštěvě.²⁵

Nástup Gorbačova a jeho reformní úsilí, které bylo nutné kvůli zhoršující se ekonomické situaci a rostoucím nákladům na zbrojení, sledoval Fidel Castro s velkým znepokojením a dlouhodobě požadoval po československé straně podrobnější informace o možném vlivu těchto politik na postavení Kuby v rámci RVHP. Zamýšlené reformy Gorbačova se navíc týkaly všech oblastí od ekonomické přes politickou až po sociální a mohly tak znamenat podstatné změny v dosavadním vývoji a směřování socialistických států. Castro si uvědomoval, že neomezená podpora ze Sovětského svazu a jeho satelitů v průběhu 80. let slábla, což mohlo ohrozit stabilitu kubánského režimu. Nové vedení Kremlu také usilovalo o zlepšení vztahů se Spojenými státy, což kubánští revolucionáři sledovali se znepokojením. Sovětský ministr zahraničí Edvard Ševarnadze charakterizoval nové směřování SSSR následovně:

Když hovoříme o nové etapě, neznamena to, že popíráme vše, co se stalo v minulosti. Nadále budeme využívat všechny osvědčené principy a správné přístupy. Nakonec to zřetelně vyjadřuje naše výzva: víc a lepšího socialismu. Novost etapy chápeme především v tom, že se bude uskutečňovat na základě stanovení reálných možností a perspektiv, ne iluzí. Předpokládá vysokou dynamiku a ofenzivnost zahraniční politiky. A zároveň – což je důležité – její upřímnost a otevřenost. Jen tímto způsobem je možné upevnit ve světě obraz Sovětského svazu jako mírové velmoci, jako synonymum míru. V zahraniční politice nemůže být faleš a nemůžeme jako

²³ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 362.

²⁴ V porovnání s dodávkami zbraní a další vojenské techniky ze Sovětského svazu šlo o zanedbatelné množství, které i přesto mělo vysoký politický význam a stupeň utajení.

²⁵ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 378.

v minulosti používat široké spektrum diplomacie. Jde tedy o nové přístupy, o nové nahlížení na skutečnosti.²⁶

Nové sovětské ideje ovlivňovaly i diplomaty v Černínském paláci a mohly se přeneseně projevit i v československé zahraniční politice. V tom tkvěly obavy Fidela Castra – jak se nová politika Sovětského svazu projeví a zda jí budou uskutečňovat i východoevropské satelity. Kubánský režim po revoluci v roce 1959 byl v plné míře závislý na sovětské pomoci a Sovětský svaz již v průběhu 70. let věnoval Latinské Americe menší pozornost. Z tohoto důvodu v 70. letech poklesla finanční a materiální pomoc různým guerillovým hnutím a i Kuba byla více zaujata Afrikou než podporou revolucí v Latinské Americe. Jistý zlom z kubánského pohledu znamenal rok 1979 a revoluce v Nikaragui, kdy se Kuba opět začala více věnovat možnému revolučnímu procesu v Latinské Americe.²⁷ Důvodem byly i vysoké a stále rostoucí náklady přítomnosti v Africe.²⁸ Sovětský svaz poskytoval nové nikaragujské vládě značně limitovanou podporu v porovnání s revolucí kubánskou. Podobně ovšem vypadala i sovětská politika v Latinské Americe v druhé polovině 80. let, což nejlépe vystihoval postoj americké administrativy, kde se nikdo neobával politiky Moskvy v regionu a možného získání nových spojenců.²⁹

Relativně častým jevem ve vzájemných vztazích byly návštěvy ministrů zahraničních věcí, jež měly v prvé řadě podpořit vzájemnou solidaritu a přiblížit stanoviska obou zemí. Hlavním jádrem většiny jednání nebyly přímo československo-kubánské vztahy, ale převážně mezinárodně politická situace tj. politika USA, situace v Hnutí nezúčastněných zemích a globální vývoj v mezinárodních vztazích. Důvodem častých návštěv byl také význam Kuby pro uskutečňování československé zahraniční politiky v ostatních zemích Latinské Ameriky. Československé vztahy s Latinskou Amerikou nabyly v 70. a 80. letech na intenzitě, ale dělo se tak převážně prostřednictvím již existujících ambasad zvláště v Mexiku, ve Venezuele a také na Kubě.³⁰ Zastupitelský úřad v Havaně napomáhal zintenzivňování styků především se státy karibské oblasti a částečně také střední Ameriky, kde ale měla hlavní roli ambasáda v Mexiku. Problematicke

²⁶ CHŇOUPEK, *Memoáre in claris*, 88.

²⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 397, Záznam o rozhovoru, 25. 1. 1980, 1.

²⁸ I přes tento fakt pobývaly v Africe i nadále desetitisíce kubánských vojáků.

²⁹ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 418.

³⁰ DEJMEK, *Diplomacie Československa I.*, 217.

Latinské Ameriky se věnoval na MZV 9. teritoriální odbor³¹ a hlavní priority po Kubě byly v 80. letech Nikaragua, Grenada a poté velké státy s významným ekonomickým potenciálem – Mexiko, Brazílie a Argentina. Odbor také chtěl využít zájmu některých latinskoamerických zemí o rozvoj vztahů se zeměmi socialistického bloku a možné posílení role Československa v hospodářské i politické oblasti. Zkušenosti a vztahy s Kubou tak mohly v určitých oblastech pomoci naplňovat tyto cíle.

2.1. Zaměření zahraniční politiky vůči Kubě schválené 21. března 1979

Plány, cíle, strategie a směřování určovala tzv. zaměření zahraniční politiky vůči jednotlivým státům či regionům světa. V souvislosti s nástupem nového československého velvyslance na Kubě Miloše Vojty,³² který nahradil Michala Chudíka, bylo dne 21. března 1979 projednáno a přijato nové zaměření zahraniční politiky vůči Kubě. Toto zaměření poté zůstalo v platnosti až do nástupu nového velvyslance Stanislava Svobody v roce 1986. Hodnocení velvyslance Michala Chudíka za jeho působení ve funkci nebylo pozitivní, ale nesetkal se ani s velkou kritikou. Hlavním problémem v jeho případě bylo, že na Kubě působil jen necelé tři roky a z tohoto důvodu nemohl realizovat dlouhodobější cíle a také nehovořil španělským jazykem, což se jevilo jako podstatný problém v komunikaci s kubánskou stranou.³³ Samotné plnění zaměření politiky vůči Kubě přijaté v listopadu 1976 bylo ovšem hodnoceno kladně a dle názoru ministerstva docházelo k jeho úspěšné implementaci v praxi. Opačný názor měla kubánská strana, která si stěžovala na velké ochlazení vzájemných vztahů. “Kubánští soudruzi si stěžují na nedostatek kontaktů bývalého velvyslance. V zahraničním obchodě Kuby klesla ČSSR na 4. místo.”³⁴ Nedostatek kontaktů lze vysvětlit špatným jazykovým vybavením velvyslance Chudíka a jeho relativně krátkým působením na Kubě, ale i celkově nedostatečnou orientací v dané problematice, jelikož s Latinskou Amerikou neměl před příjezdem do Havany velké zkušenosti.

³¹ Po reformě jednotlivých odborů ministerstva zahraničních věcí v roce 1988 byla problematika Latinské Ameriky nově řešena v rámci 7. teritoriálního odboru.

³² Miloš Vojta byl dlouholetý kariérní diplomat, který byl považován především za odborníka na Afriku, kde také působil na několika diplomatických misích. Poté pracoval v 8. odboru na MZV, který se zabýval agendou Afriky a Blízkého východu. V roce 1975 se stal náměstkem ministra zahraničních věcí zodpovědného za země třetího světa (DEJMEK, *Diplomacie Československa II.*, 666).

³³ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha IX, 1.

³⁴ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 33, fol. 378, Zápis z regionální porady čs. titulářů v socialistických zemích u nám. s. Spáčila ze dne 14. 4. 1981, 6.

Pokles vzájemného obchodu byl zapříčiněn i změnami v pohledu na obchod s Kubou, ale také problémy v československém hospodářství, situací v polských přístavech a nedostatkem lodního a chladírenského prostoru.

Hlavní cíl československé politiky vůči Kubě zůstal v nově přijatém zaměření neměnný – všestranné upevňování a prohlubování tradičního přátelství, bratrských vztahů a rozvíjení spolupráce, jež mělo dohromady pomoci Kubě s konsolidací socialistického charakteru kubánské revoluce a s upevněním socialistického státu.³⁵ Samotné hodnocení dosavadního vývoje vyzdvihovalo především posílení vzájemných vztahů, jelikož došlo k jejich větší intenzitě a zároveň k jejich prohloubení. Rozvoj probíhal ve všech možných formách styků jak po vládní, stranické či dalších liniích, přičemž vyzdvihován byl zejména rozvoj styků KSČ³⁶ s KSK.³⁷ Nové zaměření přesto i zde vidělo velký prostor pro zlepšení, jelikož československo-kubánské styky nedosahovaly takové intenzity jako styky s jinými zeměmi socialistického bloku. S přihlédnutím ke geografickým faktorům tento stav ovšem nemohl být nikterak překvapivý a vzájemné vztahy nemohly za přijatelnou cenu dosáhnout intenzity styků s evropskými socialistickými zeměmi.

Československá diplomacie si plně uvědomovala důležitost Kuby v souvislosti s mezinárodně politickým kontextem a to včetně její role v Hnutí nezúčastněných zemí, v rámci kterého se východní blok v čele se Sovětským svazem snažil na svou stranu získat co nejvíce zemí pro podporu svých postojů k mezinárodně politickým otázkám. Z tohoto důvodu dokument jasně stanovil, že je třeba Kubě i nadále věnovat pozornost a pomoci překonat současnou krizi, aby Kuba i nadále mohla posloužit jako vzor pro ostatní latinskoamerické země, které by se rozhodly vydat stejnou tedy socialistickou cestou.³⁸ Zároveň se zde však objevila kritika v souvislosti s dosavadní realitou, jelikož ani přes jasné direktivy stranického vedení nedocházelo k uspokojivému naplňování tohoto cíle. Jedním z hlavních úkolů, kterými byl Miloš Vojta při nástupu do funkce pověřen, bylo, aby věnoval vysokou pozornost HNZ³⁹ a jeho konferenci konané v Havaně v září 1979. Kuba byla od roku 1979 do března 1983 předsednickou zemí HNZ a země

³⁵ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, 1.

³⁶ Komunistická strana Československa.

³⁷ Komunistická strana Kuby.

³⁸ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zápis z porady kolegia, 22. 3. 1979, 2.

³⁹ Hnutí nezúčastněných zemí.

socialistického bloku se snažily získávat co nejvíce informací, jelikož byly nespokojeny s politikou hnutí a Kuba mohla do jisté míry pomoci s realizací cílů Sovětské svazu. Vojta v rámci tohoto úkolu měl zjistit případné možnosti pomoci Kubě při posilování tzv. pokrokového křídla v rámci hnutí.⁴⁰ Velvyslanec Miloš Vojta nastoupil do funkce v období, kdy vzájemné styky, především v ekonomické oblasti, měly i přes kubánskou kritiku vzestupnou tendenci a plány na další pětiletku byly optimistické.

Mezi hlavní úkoly v politické oblasti na následující léta, jejichž realizaci měl pomáhat nově jmenovaný velvyslanec, tak patřilo zejména prohlubování styků komunistických stran, realizace návštěvy Fidela a Raula Castrů v ČSSR a uzavírání dvouletých plánů spolupráce komunistických stran. Posledním a zároveň jedním z nejdůležitějších úkolů byla jmenována dohoda ministerstev zahraničních věcí,⁴¹ na jejímž základě měly obě země společně usilovat o uvolňování mezinárodního napětí, upevnění míru, bezpečnosti a spolupráce.⁴² Z výčtu výše uvedených cílů jasně vyplývá již zmíněná stabilizace styků v politické oblasti. Dynamika vývoje vzájemných vztahů se tak v průběhu let přesunula z oblasti politických styků do oblasti styků ekonomických.

Hodnocení ekonomických vztahů však bylo nelichotivé a byl kladen důraz na to, aby vzrostl československý podíl na rozvoji hospodářství Kuby. Do budoucna měl také růst celkový objem exportu, čemuž měla napomoci i změna jeho struktury. Roční obrat vzájemného obchodu dokládá *tabulka 2.1*, která ukazuje, že jak celkový obrat, tak československý export nedosahovaly hodnot, které si ústředí představovalo, či které byly z jeho pohledu potencionálně možné.

Tabulka 2.1: Obchodní výměna mezi ČSSR a Kubánskou republikou v období 1976–1980 v mil. rublů⁴³

	1976	1977	1978	1979	1980
Čs. vývoz	33,1	35,4	45,3	66,7	93,8
Čs. dovoz	51,0	35,8	42,6	56,6	69,0
Obrat	84,1	71,2	87,9	123,3	162,8

⁴⁰ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zápis z porady kolegia, 22. 3. 1979, 2.

⁴¹ Jednalo se o dvouleté dohody o vzájemné spolupráci, jež měli za cíl koordinovat zahraniční politiku obou zemí a sblížovat pohled na mezinárodní otázky.

⁴² AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, 4.

⁴³ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 34, K návštěvě s. ministra na Kubě a v Nikaragui: Československo-kubánská výměna zboží.

Měl být rovněž zájem na rozvoji zaměstnávání a odborné přípravy kubánských pracovníků přímo v československých podnicích. V případě pomoci Kubě s výstavbou jejího hospodářství neměly brát československé instituce v potaz jen otázku případné výhodnosti, ale i další faktory. “Je však třeba, aby příslušné čs. orgány a instituce postupovaly při rozvoji styků s Kubou s potřebnou dávkou politické angažovanosti, koncepčně, a aby byla v odpovídající míře brána v úvahu nejen hlediska výhodnosti, ale i zájem celého socialistického společenství, revolučních a pokrokových sil světa vůbec.”⁴⁴ Hospodářská spolupráce tak měla napomáhat rozvoji národních hospodářství v obou zemích, ale zároveň zde bylo hlavní snahou pomoci rozvíjejícímu se hospodářství Kuby. Konkrétní cíle byly stanoveny následovně. “Zabezpečovat včasné a kvalitní plnění čs. závazků při výstavbě závodů na výrobu niklu a dlouhodobé spolupráce členských zemí RVHP při zintenzivnění geologického průzkumu v Kubánské republice. Dořešit čs. účast na rozšíření výroby, dodávek a dopravy citrusových plodů v čerstvém i zpracovaném stavu z Kubu do ČSSR”.⁴⁵ Československá diplomacie také měla věnovat pozornost několika strategickým průmyslovým odvětvím, v rámci kterých by mohlo dojít k dalšímu rozvoji spolupráce. “Trvalou pozornost věnovat především oblasti energetiky, možnosti čs. účasti na rozvoji kubánského těžebního průmyslu, rozvoji vzájemné spolupráce v oblasti chemického, lehkého a potravinářského průmyslu.”⁴⁶

Z výše uvedeného opět vyplývá, že se pozornost měla soustředit převážně na odvětví, kde už spolupráce probíhala a zároveň to byla odvětví, na kterých stál samotný československý průmysl. Přesto se i zde objevil nový fenomén, který byl zejména pro Kubu mimořádně důležitý v období, kdy její ekonomická situace byla špatná. Jednalo se o rozvíjející se kubánský cestovní ruch a i československá strana měla zájem na dalším prohlubování a růstu v této oblasti. Celková koncepce se příliš nelišila od zavedených linií, ale už v roce 1979 zde byl patrný postupný posun od neomezené a nákladné pomoci socialistické Kubě k větší vyváženosti a výhodnosti i pro Československo.

⁴⁴ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, 2.

⁴⁵ Ibidem, 5.

⁴⁶ Idem.

2.2. Nástup velvyslance Miloše Vojty a růst mezinárodně politického napětí

Od počátku 80. let, s vrcholící kampaní před americkými prezidentskými volbami, bylo jasné, že mezinárodně politické napětí se nejspíše bude stupňovat. To se projevilo již ke konci mandátu prezidenta Cartera, kdy byl zřejmý odstup od původně prosazované politiky *détente*⁴⁷ a kubánští představitelé často reflektovali tuto skutečnost při jednáních s čs. představiteli. Krátce před nástupem Ronalda Reagana se objevily informace, že Československo má k dispozici materiály potvrzující skutečnost, že nově zvolený prezident má zájem na zlepšení vztahů s Kubou.⁴⁸ Od počátku bylo jasné, že tato informace se nezakládá na pravdě, což následně potvrdil i československý velvyslanec ve Washingtonu Jaromír Johanes. S největší pravděpodobností se jednalo o přání či snahu nezkušeného kubánského tituláře v Kanadě o zmírnění rostoucího napětí. Diplomatické zprávy zasílané do ústředí z období let 1980–1989 ukazují, jaké obavy měli kubánští představitelé v těchto letech. Kromě jednání o ekonomických otázkách s Československem vyplňuje velké množství zpráv otázka vztahů se Spojenými státy a poté také situace v Polsku, kterou Castrův režim vnímal negativně a s obavami. Československý rada vyslanec Vladimír Vrána k tomu uvedl:

Na ÚV KSK jsou názory, že při dalším rozvoji agresivity SOLIDARITY a při stálých ústupcích stranických a státních orgánů PLR⁴⁹ a při angažovanosti imperialistických kruhů a agentur se zvyšují hospodářské nesnáze nejen uvnitř země, ale pokračuje společenský rozvrat, a tím se zvyšují i možnosti ohrožení ostatních socialistických zemí.⁵⁰

Havana se domnívala, že v případě zásahu států Varšavské smlouvy v Polsku by se radikálně zhoršilo její mezinárodní postavení. Nejistota ohledně Polska z části přispěla k posilování obranyschopnosti Kuby. Hlavní motivace Kubánců spočívala v tom, že se obávali, zda by Sovětský svaz a další socialistické země vůbec byly ochotny poskytnout podporu Kubě v případě odvetné akce USA za

⁴⁷ Politika tzv. uvolňování, jež se objevila v mezinárodních vztazích v 70. letech a jejímž hlavním cílem bylo snížit napětí mezi velmocemi tj. hlavně mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. S postupným růstem napětí v mezinárodní politické aréně v souvislosti s nástupem Ronalda Reagana došlo k jejímu konci.

⁴⁸ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 184, Záznam o rozhovoru, 7. 1. 1981.

⁴⁹ Polská lidová republika.

⁵⁰ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 15, Zpráva o uspořádané události, 28. 11. 1980, 2.

zásah států Varšavské smlouvy v Polsku.⁵¹ Kuba i přes tyto obavy počítala s případnou pomocí SSSR či ČSSR. Československo deklarovalo svou solidaritu s Kubou, ale jak se i později ukázalo, realizace dodávek zbraní či techniky byla zdlouhavá a v několikanásobně menším objemu než požadovala kubánská strana. Situace v Polsku navíc měla přesah i do obchodních vztahů a ohrožovala konkrétní dodávky zboží ovlivňující i výstavbu investičních celků. To se projevilo i ve vztazích s Československem, jelikož nebylo možné využívat polské přístavy pro vývoz a dovoz mezi oběma zeměmi. V počátku 80. let se tak kubánští diplomaté intenzivně zajímali o aktuální vývoj v PLR nejen pro politické obavy, ale i kvůli zpoždování důležitých dodávek, například strojírenských výrobků.

Jedním z podstatných a důležitých momentů, které měly přesah do vztahů s Kubou, byla sandinistická revoluce v Nikaragui v roce 1979. V následujících letech byly opakovaně vysílány dodávky československé pomoci do této středoamerické země prostřednictvím leteckých speciálů, jež vozily na Kubu čs. delegace. V rámci návštěvy čs. ministra vnitra Jaromíra Obziny na Kubě v roce 1982 tak byla doručena do Nikaraguy dodávka uniforem s výstrojnými součástkami.⁵² Přesto obě země pomáhaly sandinistům po své vlastní linii a Kuba sloužila jen jako prostředník pro poskytovanou čs. pomoc a vzájemná koordinace mezi ČSSR a Kubou nebyla příliš viditelná.

Růst napětí v mezinárodních vztazích zapříčinil větší intenzitu schůzek diplomatů na Kubě. V dubnu 1980 se na MZV Kuby uskutečnila schůzka titulářů všech zemí socialistického bloku z popudu kubánského ministra zahraničních věcí Isidora Malmierky. Hlavním důvodem byly připravované americké vojenské manévry v blízkosti karibského ostrova. Schůzka se navíc uskutečnila krátce po vypuknutí tzv. krize na peruánském velvyslanectví, kdy po odvolání ostrahy budovy ZÚ⁵³ došlo k proniknutí asi 10.000 Kubánců do objektu ambasády, jejichž hlavním cílem byla snaha emigrovat. Malmierka proto důsledně žádal socialistické spojence, aby deklarovaly v oficiálních vládních prohlášeních solidaritu s Kubou.⁵⁴ Podobnou prosbu potom vznesl i při své krátké neoficiální návštěvě v Praze, která proběhla 30. dubna 1980. Ministr Malmierka zároveň apeloval na čs. ministra zahraničních věcí, aby uskutečnil oficiální cestu na Kubu

⁵¹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 192, Záznam o rozhovoru, 24. 1. 1981.

⁵² Národní archiv, f. 1261/0/19, KSČ-ÚV-02/4 – sekretariát 1981–1986, sv. S 57/82, bod 17, Cesta delegace ministerstva vnitra na Kubu, 26. 10. 1982, př. II, 2.

⁵³ Zastupitelský úřad.

⁵⁴ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 75, Záznam o rozhovoru, 25. 4. 1980, 2.

ještě v tomto roce jako důkaz solidarity a podpory Kuby v období stupňující se americké agrese.⁵⁵ V 80. letech můžeme pozorovat zřetelný nárůst intenzity kooperace a vyjednávání mezi ministerstvy zahraničních věcí, a to jak přímo na nejvyšší tedy ministerské úrovni, tak i na úrovni náměstků či vedoucích odborů, jejichž hlavním cílem byla snaha o sblížení postojů ke klíčovým mezinárodně politickým otázkám.

I přes nástup nového československého velvyslance se v československé politice vůči Kubánské republice příliš nezměnilo. Černínský palác měl pro nové vedení úřadu spíše administrativní úkoly. Zastupitelský úřad měl zlepšit informovanost o vysílání kubánských delegací do ČSSR, což by přispělo k efektivnější a hlubší spolupráci. Také se mělo zlepšit ekonomické zpravodajství, které by opět napomohlo lepšímu vývoji vzájemných vztahů. V neposlední řadě bylo potřeba zlepšit publicitu o Československu v kubánských sdělovacích prostředcích. Československá diplomacie také měla využít nových forem vzájemných styků. Na Kubu měli být ve větší míře vysíláni straničtí funkcionáři na rekreaci a tyto pobyty by sloužily k setkáním s kubánskými protějšky, návštěvám průmyslových a zemědělských závodů a v neposlední řadě k vzájemné výměně zkušeností.⁵⁶

Krátce po výměně šéfa československého velvyslanectví došlo ke změně i na kubánském velvyslanectví v Praze, kde v průběhu listopadu 1980 ukončil své diplomatické působení velvyslanec Pedro W. Luis Torres. Podobně jako v jiných případech i jemu byl za uznání zásluh o upevňování vzájemných vztahů udělen "Řád bílého lva II. stupně".⁵⁷ Novým velvyslancem se 10. ledna 1981 stal Sidroc Ramos Palacios, jenž pokračoval v krocích započatých svými předchůdci. Krátce po jeho nástupu došlo ke schůzce s československými diplomaty, na které Palacios požadoval participaci ČSSR v kampani proti postojům JAR a USA. Československo tak mělo činit především kvůli svým vztahům k zemím v západní Evropě a propracovanosti propagační kampaně v hlavních sdělovacích prostředcích.⁵⁸ Čs. strana měla zájem se celé akce účastnit, ale vzhledem k tomu,

⁵⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 2, složka 8 – Agenda vzájemných styků, Informace o pracovním setkání ministrů zahraničních věcí ČSSR a Kubánské republiky dne 30. 4. 1980, 5.

⁵⁶ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 1, složka 1 – Běžná politická korespondence, Plnění zaměření čs. zahraniční politiky vůči Kubě, 10. 1. 1980, 2.

⁵⁷ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 151/80, bod 21, Udělení Řádu bílého lva II. stupně velvyslanci Kubánské republiky v ČSSR, 17. 10. 1980.

⁵⁸ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 33, fol. 221, Záznam o návštěvě, 16. 3. 1981.

že Havana neměla připravený podrobný plán, byla celá záležitost odložena s nejistým výsledkem. Případ názorně ukázal tradiční pojetí diplomacie ze strany Kuby, které spočívalo ve velkém množství žádostí a návrhů, jež málokdy byly podpořeny konkrétním plánem realizace, což komplikovalo vzájemnou spolupráci.

Ke konci roku 1980 došlo k důležité události v rámci Kubánské komunistické strany, jelikož se konal její II. sjezd a to ve dnech 17. až 20. prosince 1980. Delegaci KSČ vedl člen předsednictva ÚV KSČ a předseda vlády ČSSR Josef Korčák. Sjezd v první řadě řešil otázky směřování kubánské revoluce, především v ekonomické oblasti. Kubě se nepodařilo splnit hospodářský plán pro první pětiletku, zejména kvůli klesajícím světovým cenám cukru a chorobám v hlavních zemědělských odvětvích. Kubánské hospodářství dlouhodobě trpělo závislostí na exportu cukru a volatilitě světových cen u primárních komodit. Industrializace neprobíhala s dostatečnou rychlostí a i přes rétoriku Castra na sjezdu ji provázela celá řada problémů. Důležitou součástí sjezdu byly také postupné změny v mezinárodních vztazích. Po relativně klidných letech kubánsko-amerických vztahů za vlády prezidenta Jimmyho Cartera opět docházelo k rétorické vyhrocenosti v důsledku případu na peruánském velvyslanectví a blížícího se nástupu Ronalda Reagana do prezidentského úřadu. Samotná čs. delegace se neúčastnila žádných důležitých jednání s kubánskými protějšky. Součástí pobytu na Kubě byla i návštěva pivovaru Guido Pérez, do kterého ČSSR dlouhodobě dodávala slad a chmel.⁵⁹ Došlo také k setkání s 95 občany žijícími na Kubě, jehož hlavním cílem byla snaha, aby se více podíleli na zpravodajské a propagační činnosti. Československo se tak pokoušelo využít všech možných kontaktů, které by pomohly vytvořit komplexnější obraz o Kubě či přinést nové informace.

Jen o několik měsíců později ve dnech 6. až 10. dubna 1981 se v Praze konal XVI. sjezd KSČ a kubánskou delegaci vedl člen PB⁶⁰ a tajemník ÚV KSK Pedro Miret. Význam jeho cesty z pohledu vzájemných vztahů spočíval hlavně v tom, že navštívil mnoho čs. energetických závodů včetně jaderné elektrárny Jaslovské Bohunice či staveniště atomové elektrárny v Dukovanech a také průmyslové

⁵⁹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 1, složka 1 – Běžná politická korespondence, Plnění zaměření čs. zahraniční politiky vůči Kubě, 10. 1. 1980, 2.

⁶⁰ Politické byro.

a zemědělské podniky, kde Kuba potřebovala získat zkušenosti.⁶¹ Havana měla eminentní zájem na zvýšení výroby elektřiny potřebné pro industrializační programy a výstavbu jaderných elektráren na Kubě měl uskutečňovat Sovětský svaz s pomocí ČSSR. Většina jednání se tak odehrávala kolem čs. výstavby energetických kapacit na Kubě a možností budoucích projektů v této oblasti.

Ve dnech 25. až 29. května 1981 se uskutečnila očekávaná odložená návštěva čs. ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňouпка na Kubě. Ministr dorazil na Kubu již po XXVI. sjezdu KSSS, který stanovil nové priority politiky vůči státům Latinské Ameriky a ty měly vliv i na československou zahraniční politiku. Celková koncepce měla tři hlavní pilíře – přispět k zachování a upevnění světového míru, uvolňovat napětí v mezinárodních vztazích a oslabit americký vliv v Latinské Americe a sledovat vliv Čínské lidové republiky na kontinentu a ve spolupráci se SSSR ji paralyzovat.⁶² První dva pilíře byly stanoveny poměrně obecně, ale třetí pilíř byl konkrétní a pronikal i do československo-kubánských vztahů. Panovaly zde obavy z pronikání Číny do Latinské Ameriky včetně Kuby a československá diplomacie věnovala této problematice značnou pozornost. Zastupitelský úřad v Havaně tak měl přinášet pravidelné informace o čínsko-kubánských stycích. Karibský ostrov za sebou měl již několikaletou čínskou zkušenost, ale přesto se další spolupráci nebránil k nelibosti Sovětského svazu a jeho satelitů.

I přes snahu obou ministerstev koordinovat vzájemnou politiku na mezinárodní úrovni docházelo v mnoha klíčových oblastech k vzájemným názorovým rozporům (potažmo pohledem zemí socialistického bloku). Problematické oblasti se týkaly především případů, kdy měla Kuba speciální zájem, jako mezinárodní dohoda o cukru, reforma a funkčnost Rady bezpečnosti OSN, podpora ultralevicových organizací, dohoda o nešíření jaderných zbraní či ekonomické požadavky rozvojových zemí související s jejich zahraničním zadlužením.⁶³ Všechny tyto otázky vyplňovaly jednání mezi ministry zahraničí po celé sledované období, ale obě strany se převážně pouze vzájemně informovaly

⁶¹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 1, složka 4 – Běžná politická korespondence, Plnění zaměření čs. zahraniční politiky vůči Kubě, 18. 2. 1982, 2.

⁶² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 33, fol. 143–145, XXVI. sjezd KSSS – rozpracování úkolů v oblasti LA, 17. 2. 1981.

⁶³ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 2, složka 8 – Agenda vzájemných styků, Podkladové materiály pro oficiální návštěvu s. ministra Chňouпка na Kubu ve dnech 6. – 9. října 1980 – informační část – Odlišnost stanovisek Kuby a ČSSR k mezinárodním otázkám, 1–3.

o svých stanoviscích a podstatnější jednání o těchto otázkách a konkrétních krocích probíhala se Sovětským svazem.

Při návštěvě Bohuslava Chňoupka byla schůzek celá řada a nejednalo se jen o mezinárodně politickém vývoji. Kubánská strana, jak již bylo zmíněno výše, měla od 80. let velký zájem na výstavbě jaderných elektráren s termínem zprovoznění do roku 2000 a spoléhala převážně na SSSR a ČSSR. Chňoupek vyjádřil zájem na této akci, ale konkrétní podmínky realizace se měly konzultovat v příštích měsících. V průběhu návštěvy byly podepsány dvě významné dohody – *Dohoda o kulturní, školské a vědecké spolupráci* a *Dohoda o spolupráci MZV*, která byla konkrétnější než dohody předchozí a měla tak napomoci lepší koordinaci obou institucí. Čs. ministr byl také informován, proč se stále nedaří uskutečnit návštěvu Fidela Castra v ČSSR. “Předseda Státní rady a Rady ministrů F. Castro uvedl, že by rád Československo navštívil, ale že napjatá mezinárodní situace mu nyní neumožňuje odjet ze země.”⁶⁴ Skutečnost byla ovšem trochu jiná a kubánský vůdce pravděpodobně neměl důvod k uskutečnění návštěvy. Významné byly rozhovory ohledně zaškolování kubánských občanů v ČSSR. Tato oblast byla dlouhodobě zdrojem velkých problémů a kubánská strana slíbila vyslání delegace, která by pomohla snížit napětí a vyřešit problémy spojené i s růstem negativního smýšlení čs. občanů o Kubě. Návštěva se uskutečnila v období krátce po nástupu Ronalda Reagana do úřadu prezidenta a tak kubánští představitelé oceňovali její načasování a projev solidarity a podpory ze strany ČSSR.

Velvyslanectví pod vedením Miloše Vojty mělo v průběhu pětiletky 1981–1985 za úkol se více zaměřit na kubánské absolventy československých vysokých škol. Důvodem bylo jejich potencionální využití pro propagační a zpravodajské účely. Studium Kubánců v ČSSR bylo jednou z forem pomoci Kubě, která probíhala již od 60. let. Počet studentů se pohyboval v průměru mezi 15–30 ročně a Československo se snažilo s nimi udržovat i nadále kontakt.⁶⁵ Z tohoto důvodu zastupitelský úřad zorganizoval několik setkání těchto absolventů, přičemž první

⁶⁴ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 33, fol. 15, Informace o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy ministra zahraničních věcí ČSSR B. Chňoupka v Kubánské republice ve dnech 25. – 29. května 1981, 2.

⁶⁵ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 30, Kuba – práce ZÚ s absolventy čs. vysokých škol, 29. 5. 1980.

se uskutečnilo 1. října 1981 v Havaně a zúčastnilo se ho 205 osob.⁶⁶ V příštích letech následovala další, při kterých kubánští absolventi obdrželi propagační materiály a zároveň se dozvěděli nové informace o Československu a měli je dále šířit mezi své spoluobčany.

Důležitou součástí vzájemných vztahů po celé sledované období byly tzv. přátelské návštěvy, které nabývaly na důležitosti zejména v obdobích, kdy docházelo k růstu napětí v mezinárodně politických vztazích.⁶⁷ Po inauguraci Ronalda Reagana tak můžeme hovořit o podstatném nárůstu jejich významu pro země socialistického bloku. Na druhou stranu i přes jednoznačnou změnu americké politiky a její agresivnější kurs je možno pozorovat určitý stupeň paranoii, která ovšem byla součástí politiky a rétoriky v rámci studené války na obou stranách. Ve dnech 29. září až 12. října 1982 byla vyslána delegace Federálního shromáždění vedená jeho předsedou a členem předsednictva ÚV KSČ Aloisem Indrou na Kubu, do Nikaraguy a Mexika. Volba států jasně ukazovala zaměření československé politiky. Kuba na prvním místě jako dlouholetý spojenec, následovala Nikaragua, kde v důsledku revoluce došlo k zintenzivnění vztahů a přiklonění se k socialistickému bloku a v neposlední řadě Mexiko, které kvůli svému neutrálnímu postavení bylo atraktivní zemí pro československou politiku s významným ekonomickým potenciálem. “Návštěva umožní vyjádřit naši internacionální solidaritu s bratrskou socialistickou Kubou a s nikaragujskou revoluční vládou a podpořit pokrokové postoje Mexika v mezinárodních vztazích.”⁶⁸ Československá diplomacie poukazovala na fakt, že všechny tři země se nacházely pod zvyšujícím se tlakem ze strany Spojených států a bylo potřeba jim vyjádřit solidaritu.

Podstatnou část jednání na Kubě vyplňovala otázka politiky prezidenta Reagana. Zajímavým názorem bylo, že dle Fidela Castra se Kuba stala vítězem

⁶⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 149, I. setkání absolventů čs. vysokých škol na Kubě, 24. 11. 1981, 1.

⁶⁷ Návštěvy v rámci socialistických zemí, při kterých nedocházelo k příliš důležitým jednáním, ale mělo se jen potvrdit vzájemné přátelství a spolupráce ve všech možných oblastech. Můžeme tvrdit, že jejich praktický význam byl malý, ale socialistické státy si na nich zakládaly a byly nedílnou součástí vzájemných vztahů.

⁶⁸ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 43/82, bod 13, Vyslání oficiální delegace Federálního shromáždění na Kubu, do Nikaraguy a Mexika, 26. 6. 1982, př. III, 2.

tzv. malvínské krize,⁶⁹ jelikož v jejím důsledku musely USA odložit intervenci do střední Ameriky a novou formu izolace Kuby kvůli rostoucímu celosvětovému odporu proti Spojeným státům.⁷⁰ V samotné otázce československo-kubánských vztahů nedošlo k zásadním průlomům či změnám a byly ohodnoceny pozitivně. Většina rozhovorů se tak soustředila na ekonomické otázky. Kubánská strana si dlouhodobě stěžovala na poruchovost a nedostatek náhradních dílů pro stroje dovezené z ČSSR. Z tohoto důvodu byla studována možnost jejich výroby přímo na Kubě, jelikož čs. strana dlouhodobě nebyla schopna tyto nedostatky napravit. Fidel Castro se pozitivně vyjadřoval o československých traktorech, které napomáhaly plnění cílů v oblasti zemědělské výroby. Ocenění se rovněž dostalo schválené výši úvěru na pětiletku 1981–1985, který dosahoval dosud největší úrovně.⁷¹ Kubánské hospodářství totiž zažívalo opět těžké časy kvůli tlaku Spojených států, nízké světové ceně cukru a také nepříznivému počasí, jež způsobilo nižší sklizeň. V důsledku vyostření mezinárodní situace navíc muselo dojít k posílení obranyschopnosti Kuby a k navýšení rozpočtu na obranu. Tyto faktory opět snížily životní úroveň kubánských obyvatel. Výsledkem návštěvy bylo opětovné potvrzení solidarity a zájem na dalším prohlubování vzájemných především ekonomických vztahů a vědeckotechnické spolupráce.

Jednou z nejvýznamnějších stykových akcí 80. let, v kontextu československých vztahů s Latinskou Amerikou a jejich případnému rozvoji, byla cesta náměstka MZV Stanislava Svobody. Návštěva se uskutečnila ve dnech 19. listopadu až 13. prosince 1982 a jejím hlavním cílem bylo prohloubit a rozšířit vztahy s jednotlivými latinskoamerickými zeměmi. Náměstek Svoboda během své návštěvy navštívil Venezuelu, Kolumbii, Ekvádor, Peru, Jamajku a Kubu. Důležitým bodem cesty byly také rozbory a rozhovory na téma situace ve Střední Americe v souvislosti s politikou amerického prezidenta Ronalda Reagana. Na Kubě se náměstek zastavil ve dnech 3. až 12. prosince 1982 a hlavní jádro rozhovorů se opět soustředilo na mezinárodně politický vývoj v návaznosti na

⁶⁹ V roce 1982 se argentinská vojenská junta rozhodla odvrátit pozornost od špatné ekonomické situace obsazením britských Falklandských (Malvínských) ostrovů. Generálové však nepočítali s britskou protiofenzivou a argentinská porážka ve vzájemné válce byla jednoznačná a ostrovy zůstaly pod britskou správou. Válka byla v mnoha zemích Latinské Ameriky vnímána jako boj proti "britským okupantům" a dodnes zůstává hlavním zdrojem napětí mezi Argentinou a ostrovním královstvím.

⁷⁰ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 51/82, bod 7, Zpráva o návštěvě delegace Federálního shromáždění na Kubě, v Nikaragui a Mexiku, 5. 11. 1982, př. III, 3.

⁷¹ *Ibidem*, 4.

tzv. malvínskou krizi. Až v závěru jeho pobytu se projednávala otázka vzájemných vztahů a bylo konstatováno, že neexistují závažnější problémy.⁷² Kubánská strana jako každoročně projevila zájem na návštěvě Fidela Castra v ČSSR v průběhu roku 1983.

Cesta náměstka MZV po Latinské Americe měla daleko větší dopad na vztahy s ostatními zeměmi regionu, jelikož v případě Kubu nedošlo k žádným důležitým a strategickým jednáním či zvrátům. To nejlépe ilustruje fakt, že v závěru své cesty obdržel Stanislav Svoboda státní vyznamenání “Medaile přátelství”.⁷³

2.3. Obnovení kubánsko-brazilských styků a role Československa

Na počátku 80. let se objevily spekulace a později i evidentní zájem na obnovení nějaké formy styků mezi Kubou a Brazílií. Diplomatické styky byly přerušeny v roce 1964 a v období vojenské diktatury v Brazílii byly veškeré styky s Kubou pozastaveny, ale postupně se začínalo hovořit o jejich obnově především v ekonomické oblasti. Zájem byl převážně z kubánské strany, která si byla vědoma zhoršování vztahů mezi Brazílií a Spojenými státy v souvislosti s ekonomickými otázkami. Fidel Castro tak měl velký zájem a byl ochoten poskytnout určité výhody brazilským exportérům, ale i Brazílie spatřovala případný exportní potenciál. Zejména brazilští obchodníci a průmyslníci vyvíjeli tlak na vládu, aby v této záležitosti podnikla nějaké kroky a dokonce rozpoutali kampaň kritizující vládu, že brání jejich exportním možnostem. Posledním důvodem byla také významná exportní komodita obou zemí – cukr. Obě země se potřebovaly dohodnout v rámci Skupiny latinskoamerických zemí vyvážejících cukr, aby se neprosadily zájmy největších světových dovozců cukru. Již na počátku 80. let se tak uskutečnily první oficiální návštěvy a jednání, které se týkaly převážně technických a nikoliv politických otázek. V roce 1980 byla na dvanáctidenní pobyt na Kubu vyslána brazilská parlamentní delegace, která čítala 15 členů a měla za cíl sblížit stanoviska obou zemí.⁷⁴ Obě strany si návštěvu pochvalovaly a byla tak příslibem k další budoucí spolupráci.

⁷² AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 238, Informace o cestě náměstka ministra zahraničních věcí Stanislava Svobody do Venezuely, Kolumbie, Ekvádoru, Peru a na Kubu, 30. 12. 1982, 19.

⁷³ Ibidem, 20.

⁷⁴ AMZV, DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 35, fol. 42, ČTK – Kuba – Brazílie, 17. 7. 1980.

Role zprostředkovatele při obnovení styků měla v tomto případě připadnout československé diplomacii.⁷⁵ Československé vztahy s Brazílií i v období vojenské diktatury byly relativně stabilní a nebyly zatíženy vzájemnou nedůvěrou. ČSSR navíc v Brazílii zastupovala kubánské zájmy v době, kdy byly vzájemné vztahy přerušeny. To byl hlavní důvod, proč kubánská strana spoléhala na ČSSR. Československý diplomat k tomu uváděl, že byl požádán o zahájení užší spolupráce našeho MZV a ZÚ v Brazílii s Ministerstvem zahraničních věcí Kubánské republiky.⁷⁶ “Z rozhovoru bylo zřejmé, že na zahájení a rozvoji spolupráce v uváděných směrech je velký zájem a [nejsou pochyby] o našem kladném přístupu.”⁷⁷ V souvislosti s vývojem této problematiky byly sepsány požadavky a cíle, které byly určeny pro československý ZÚ v Brazílii. Československá strana měla v první řadě informovat Kubánce o záměrech brazilské vlády. Dále doporučovat stykové akce a další setkání, které by napomohly rozvoji vzájemných vztahů. Dalším úkolem bylo vydávání víz a cestovních dokladů Brazilcům, kteří chtěli cestovat na Kubu či pro kubánské delegace cestující do Brazílie.⁷⁸ Role Československa tak měla spočívat hlavně v doporučeních a informacích, které by kubánská strana mohla využít ve svůj prospěch tak, aby i Brazílie měla zájem na obnovení obchodních styků. Problematika se řešila i 13. září 1982 při setkání mezi zástupci MZV a brazilského MZV v Praze. Na této schůzce brazilská strana deklarovala své vyhraněné a neměnné stanovisko ke vztahům s Kubou.⁷⁹ Kubánský zájem byl ale dlouhodobý, což potvrdil i ministr zahraničí Malmierka během své pracovní návštěvy v Praze v únoru 1985. Při jednáních s čs. stranou prohlásil, že Kubánci i nadále předpokládají rozvoj vzájemných vztahů hlavně v hospodářské oblasti i přes fakt, že zde stále vládou vojáci.⁸⁰ Celý proces obnovy styků byl komplikovaný a zdlouhavý, jak dokazuje zpráva z dubna roku 1986. “V posledním období nedošlo k pokroku v otázce obnovení [diplomatických]

⁷⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 1, složka 4 – Běžná politická korespondence, ZÚ Havana – pokyny a informace č. 2/82, 17. 2. 1982, 1.

⁷⁶ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 1, složka 4 – Běžná politická korespondence, Zpráva o setkání, 24. 5. 1982.

⁷⁷ Ibidem, 2.

⁷⁸ Idem.

⁷⁹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 1, složka 4 – Běžná politická korespondence, ZÚ Havana – pokyny a informace č. 7/82, 12. 10. 1982, 3.

⁸⁰ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1985, karton 2, složka 10 – Agenda vzájemných styků, Informácia o priebehu a výsledkoch pracovnej návštevy ministra zahraničných vecí Kubánskej republiky s. Isidora Malmierku Peolí v ČSSR, 11. 3. 1985, 4.

styků mezi Brazílií a Kubou. Povolení k ročnímu pobytu kubánského představitele v Sao Paulu lze považovat za jediný pozitivní prvek.”⁸¹ Podobné zprávy mělo i maďarské velvyslanectví v Havaně slovy rady ZÚ Józsefa Nemétha:

Kubánská strana je připravena rychle reagovat na kladné stanovisko Brazílie. Zatím však není naděje, že by k takovému rozhodnutí došlo v dohledné době. Podle posledních zpráv nelze ani předpokládat, že k navázání [diplomatických] styků dojde do konce roku. Proti je pravicová část vlády a zejména vedení armády.⁸²

Brazilský prezident José Sarney ovšem v rozporu s těmito informacemi konstatoval, že jednání jsou v závěrečné fázi a styky budou ve vhodné chvíli navázány. Samotné brazilské MZV prezentovalo čs. diplomatům dva možné scénáře Sarneyho politiky. Buď vztahy obnoví před parlamentními volbami, aby jeho strana získala více hlasů v levicové části politického spektra, nebo se bude snažit vyhnout konfliktu s pravicí a ozbrojenými složkami a proces ukončí až po volbách.⁸³ K obnovení styků nakonec došlo již 14. června 1986 a Sarney se pravděpodobně rozhodl pro první variantu. Můžeme pouze spekulovat, jaká byla skutečná role československé diplomacie v celém procesu. Dosavadní bádání nenabízí odpověď na tuto otázku.

2.4. Dodávky letecké techniky na Kubu

Československo již krátce po kubánské revoluci v roce 1959 začalo na Kubu dodávat vojenskou techniku a pokračovalo i v následujících dekádách. V 80. letech nebyly velké dodávky příliš časté a jednalo se o výjimky. Jedním z nejzajímavějších obchodů v průběhu celých 80. let byly dodávky letecké techniky. Kuba na ně vznesla požadavek především kvůli zhoršující se situaci v mezinárodních vztazích. Hlavní snahou Havany v té době bylo posílit obranyschopnost a zlepšit obranou reakci v případě napadení zvnějšku. Tento obchod měl významný přesah do politické oblasti, jelikož z pohledu Československa se nejednalo o ekonomicky zajímavou a výhodnou záležitost. Celý projekt vznikl z iniciativy Fidela Castra, který 14. února 1981 zaslal dopis

⁸¹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986, karton 6, složka 31 – Instrukční dopisy, Kuba – Pokyny a informace č. 11/86, 23. 4. 1986.

⁸² AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986-89, karton 3, složka 15 – Záznamy z rozhovorů a návštěv, Záznam o rozhovoru, 17. 4. 1986.

⁸³ Idem.

generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustavu Husákovi. Celá žádost byla předem prodiskutována se sovětskými představiteli, jak sám Castro v dopise zdůrazňoval.

V rozhovorech o této věci sovětsští soudruzi vzali v úvahu neodkladnou potřebu tohoto zařízení pro Kubu a vyjádřili ochotu, aby naše žádost o dodávku letadel L-39 a příslušné techniky, byla Kubě vyřízena z kvóty, kterou má Sovětský svaz na rok 1981.⁸⁴

Fidel Castro chtěl uskutečnit dodávku ještě v roce 1981, což bylo technicky, ale i politicky a logisticky neproveditelné. Jádrem celé žádosti byla snaha získat 30 letadel typu L-39, odpovídající pozemní trenažéry, základní studijní materiál, prostředky zabezpečení, náhradní součástky, technickou a poradenskou službu a prostředky pro opravy uvedené techniky. Spolu s tím požadoval Fidel Castro ještě 6 kusů typu L-410 UVP.⁸⁵ Dodávka měla být realizována na samostatný mezivládní úvěr a neměla být součástí již schválených či projednávaných úvěrů. Letouny L-39 měly být dodány ve variantě C, což byl základní cvičný typ, který nebyl určen k bojovým účelům. Československá dodávka tak měla v první řadě pomoci při výcviku kubánských pilotů, kteří poté mohli plnit bojové úkoly na sovětských letounech MIG.

V průběhu následujících měsíců po obdržení dopisu musela československá diplomacie celou věc konzultovat v Moskvě a projednat účast sovětské strany na této akci. Sovětský svaz uzavřel s Kubou smlouvu o vybudování leteckého učiliště a v rámci těchto jednání vznesli Kubánci požadavek na dodávku letecké techniky československé provenience.⁸⁶ Československá strana byla v Moskvě informována, že celá dodávka má být záležitostí ČSSR a má tak souhlas z moskevského ústředí. V květnu 1981 tak do Prahy přiletěla kubánská delegace, jež měla za úkol projednat realizaci dodávky. Jedním z hlavních požadavků Kubánců bylo uskutečnit dodávky ve III. a IV. čtvrtletí roku 1981. Tento termín se jevil jako značně nereálný. Na dodávky měl být dle kubánské strany poskytnut dlouhodobý úvěr ve výši 50 miliónů rublů na dobu 13 let s odložením první splátky o 5 let po uskutečnění obchodu s 2% ročním úrokem.⁸⁷ Splátky měly být prováděny formou dodávek kubánského zboží do ČSSR. Kubánská delegace

⁸⁴ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 38/82, bod 2, Uzavření mezivládní úvěrové dohody s Kubánskou republikou na dodávky letecké techniky na Kubu v letech 1982–1983, 19. 4. 1982, př. III, 1.

⁸⁵ Idem.

⁸⁶ Ibidem, 2.

⁸⁷ Ibidem, 3.

v průběhu svého pobytu v ČSSR navštívila výrobní závody letecké techniky – Aero Vodochody a Let Kunovice a také Vysokou vojenskou leteckou školu Košice.

Letouny L-39 měly být v komplementaci pro Sovětský svaz včetně štítkování v ruštině. Největší problém pro celkovou dodávku byly přepravní možnosti. Sovětský svaz se nabídl, že ČSSR může bezplatně využít jeho lodní prostor, ale v tomto případě by došlo ke značnému zpoždění celé dodávky a kubánská strana se tak snažila přijít s jiným, pro ni výhodnějším a rychlejším řešením. Navržené řešení ovšem nebylo průchozí zejména kvůli napětí v mezinárodních vztazích. “Letouny bylo by možno dopravit na Kubu ve vhodně upravených sovětských letounech na bázi fco letiště Praha, což by byl způsob nejrychlejší, není však s ohledem na současnou vojensko-politickou situaci v Karibské oblasti vhodný.”⁸⁸ Rozhovory ohledně letounů L-410 UVP probíhaly také, ale obě strany se shodly, že technické parametry těchto letounů nejsou v současném provedení vhodné k provozu v kubánských klimatických podmínkách a jejich případná dodávka se může uskutečnit až po důkladném testování a případném vylepšení.

V následujících měsících ustoupilo jednání ohledně dodávky do pozadí, přičemž hlavním důvodem byla špatná ekonomická situace ČSSR a zároveň nedostatek kapacit k dodání letounů.⁸⁹ Další rozhovory se tak uskutečnily až v lednu 1982 v Havaně. Zde čs. delegace v čele s místopředsedou vlády ČSSR Svatoplukem Potáčem informovala, že ČSSR nemá prostředky ani kapacity na dodávku 30 letounů L-39 a zároveň nesouhlasí s kubánským návrhem financování tj. 13letým úvěrem.⁹⁰ Do řešení otázky se vložil i Fidel Castro, jelikož dodávka letounů měla vysokou prioritu pro Kubu, která nutně potřebovala zdokonalit vybavení a výcvik své armády. Kubánský vůdce nakonec ustoupil v otázce nevýhodného úvěru pro československou stranu a navrhl 10letý úvěr s 3% úrokem a zároveň vzal v potaz dodání pouze 15 letounů.⁹¹ Dodávky letounu L-410 UVP byly přislíbeny, ale až poté, co dojde k testování letounů v náročných klimatických podmínkách tak, aby se zjistila jejich funkčnost na Kubě. V rámci celého kontraktu zůstalo mnoho oblastí, jejichž řešení bylo odloženo na později.

⁸⁸ Ibidem, 4.

⁸⁹ V letech 1981 a 1982 byl růst HDP záporný a čs. hospodářství se tak nacházelo v recesi. V roce 1982 poklesl HDP o 1,5%, což výrazně ovlivňovalo plnění cílů pro sedmou pětiletku.

⁹⁰ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 38/82, bod 2, Uzavření mezivládní úvěrové dohody s Kubánskou republikou na dodávky letecké techniky na Kubu v letech 1982–1983, 19. 4. 1982, př. III, 6.

⁹¹ Idem.

Jednalo se především o výcvik kubánských pilotů na stroje L-39 a poté také o garanci oprav. Předsednictvo ÚV KSČ dostalo materiál k projednání 14. dubna 1982 a souhlasilo s navrženým usnesením. Celková hodnota zakázky činila 30 mil. rublů. Následná dohoda s kubánskou stranou byla uzavřena v průběhu června a 15 letadel L-39 s příslušnou technikou za celkem 16,25 milionů rublů bylo dodáno v průběhu roku 1983.⁹² Dle dostupných informací bylo nakonec na Kubu dodáno původně plánovaných 30 letounů, ale archivní materiály hovoří pouze o schválení dodávky o 15 kusech.⁹³

2.5. Dodávky zbraní a střeliva

Jedna z nemnoha politicky citlivých záležitostí se odehrála jen o rok později po jednání ohledně dodávek letecké techniky. Tentokrát kubánská strana prostřednictvím Fidela Castra požadovala od Československa dodání zbraní a střeliva. Důvod byl zřejmý. Kubánský vůdce v této době budoval tzv. milice teritoriálních sil v reakci na obavy z politiky prezidenta Reagana. Jednotky měly být tvořeny širokými lidovými masami v počtu přibližně 1,2 milionu osob. Členům těchto jednotek se ovšem nedostávalo potřebných zbraní, ale ani uniforem či výstroje, o čemž informoval čs. velvyslanec Vojta Černínský palác již v roce 1980.⁹⁴ O tři roky později se Fidel Castro skutečně obrátil na ostatní socialistické státy, včetně ČSSR v osobě tajemníka ÚV KSČ Josefa Hamana, který vedl československou delegaci na 30. výročí útoku na kasárna Moncada. “Fidel Castro požádal soudruha Hamana, aby tlumočil naléhavou prosbu vedení KSČ a osobně s. Husákovi o pomoc, která by spočívala v přezkoumání možnosti urychleného dodání 100.000 kusů automatických zbraní pro výzbroj Územních lidových milicí.”⁹⁵ Castro patrně vycházel z toho, že jedny z prvních zbraní důležitých k obraně kubánské revoluce dorazily z ČSSR a z tohoto důvodu byla československá strana první, na kterou se obrátil. Hlavním důvodem, proč se Castro neobrátil na Sovětský svaz, bylo to, že dle jeho názoru od SSSR již víc

⁹² NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 102/84, bod 4, Uzavření mezivládní úvěrové dohody s Kubánskou republikou na dodávky vojenské techniky, 23. 3. 1984, př. III, 2.

⁹³ Uživatelé L-39, *L-39 Výcvikový systém* [online], 2006 [cit. 2015-12-12], dostupné z: http://l-39.cz/L-39_uzivatele.html#kuba.

⁹⁴ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 30, fol. 92, Informace k současnému stavu výstavby Milicí teritoriálních sil Kubánské republiky, 12. 1. 1981.

⁹⁵ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 76/83, bod 13, Informace o rozhovoru s J. Hamana s prvním tajemníkem ÚV KS Kuby Fidelem Castrem, 19. 8. 1983, 6.

žádat nemůže i vzhledem k jeho jiným závazkům.⁹⁶ Castro pravděpodobně očekával, že SSSR by jeho žádosti na dodání zbraní a střeliva nevyhověl a proto se spoléhal na ČSSR.

Předsednictvo ÚV KSČ projednalo žádost dne 19. srpna 1983 a souhlasilo s dodávkou 20.000 kusů ručních automatických zbraní a příslušného množství střeliva.⁹⁷ Oproti Castrově žádosti se jednalo jen o pětinu požadovaného množství. Československo nemělo potřebné výrobní kapacity, aby mohlo požadavku vyhovět v plné výši, jelikož výroba požadovaného typu střelné zbraně již byla ukončena. Případné navýšení dodávky mělo být předmětem dalších jednání. Jedním z důvodů, proč Československo nedodalo letadla ani zbraně v požadovaném množství bylo také to, že platby za tyto dodávky nebyly pro ČSSR výhodné. Navíc v důsledku špatné situace kubánského hospodářství ne vždy docházelo k jejich splácení v plné výši.

Význam dodávek zbraní a střeliva deklaroval i kubánský ministr zahraničí Malmierka, který dorazil na oficiální návštěvu ČSSR ve dnech 4. až 7. prosince 1983. Malmierka v průběhu svého pobytu vyzdvihl československou pomoc v hospodářské a vojenské oblasti, čímž zcela jistě poukazoval na dodávky letecké techniky, jejichž realizace právě probíhala. Zároveň očekával další československou podporu ve vojenské oblasti, jelikož posílení obranyschopnosti karibského ostrova bylo prvořadým cílem. Jedním z hlavních bodů jednání bylo koordinování společného postupu ohledně situace ve Střední Americe, kde se Kuba angažovala, a Československo samotné podporovalo nikaragujskou revoluční vládu. Byla také podepsána pátá dohoda o spolupráci MZV na roky 1984–1985.

V průběhu dalších jednání se projednávaly podmínky kontraktu tj. konkrétní specifikace a způsob financování dodávky. Kuba požadovala samopaly vzor 58 s termínem dodání v letech 1983–1984, popřípadě s dokončením dodávek v roce 1985. Dodávky měly být uskutečněné za podmínky 12letého úvěru při 2–2,5% úrokové míře a splátky měly probíhat prostřednictvím exportu kubánského zboží do ČSSR.⁹⁸ Přestože československá strana jednoznačně deklarovala možnost dodat jen 20.000 kusů, Kubánci i nadále požadovali 100.000 kusů. Předsednictvo

⁹⁶ Ibidem, 5.

⁹⁷ Idem.

⁹⁸ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 102/84, bod 4, Uzavření mezivládní úvěrové dohody s Kubánskou republikou na dodávky vojenské techniky, 23. 3. 1984, př. III, 1.

ÚV KSČ nakonec schválilo na svém zasedání 23. března 1984 dodávku ve výši 40.000 kusů a příslušeného množství střeliva v celkové výši přibližně 9 miliónů rublů.⁹⁹ Dostupné archivní materiály nepřinášejí jasné informace o tom, zda, kdy a v jakém množství k dodávce skutečně došlo, ale mnohé indicie naznačují, že se uskutečnila.

Dodávky výše uvedených zbraní nebyly jediným probíhajícím kontraktem. Mnoho smluv bylo schváleno již v průběhu předchozích let a ČSSR dodávala zbraně a munici na Kubu každoročně již od počátku revoluce. Dle dostupných čísel Československo v druhé polovině 80. let dodávalo na Kubu zbraně a munici v objemu dosahujícím skoro 50 mil. československých korun ročně.

Tabulka 2.2: Dodávky zbraní a munice z ČSSR na Kubu v období 1986–1990 v tis. Kčs¹⁰⁰

	1986	1987	1988	1989	1990
Objem	77.970	40.533	48.489	44.273	27.123

2.6. III. sjezd KSK a cesta Miloše Jakeše na Kubu

Krátce před zahájením III. sjezdu Komunistické strany Kubu v únoru roku 1986 došlo ke změně na pozici kubánského velvyslance v Praze, když Sidroc Ramos Palacios byl nahrazen Mariem Rodríguezem Martinezem. Změna neměla žádný vliv na vzájemné vztahy a vše zůstalo podobné jako v minulosti.

Československou delegaci na sjezd KSK, který se konal od 4. do 7. února 1986, vedl člen předsednictva ÚV KSČ Miloš Jakeš. Podobně jako v případě sjezdu v roce 1981 se i tento odehrál v období významných změn v mezinárodně politickém uspořádání a to po zvolení Michaila S. Gorbačova generálním tajemníkem KSSS. Gorbačovova snaha reformovat strnulý a nefunkční komunistický systém pomocí nových forem politiky jako *glasnost'* či *perestrojka* nešla pozornosti kubánských komunistů a byla jedním z důležitých bodů na III. sjezdu. Delegáti sjezdu zároveň schválili strategii ekonomického rozvoje se zaměřením na program industrializace do roku 2000. Program měl několik základních bodů – růst a diverzifikace exportu, náhrada dovozu z kapitalistických států vlastní produkcí, využívání vlastních přírodních zdrojů a důraz na dokončení

⁹⁹ Ibidem, 2.

¹⁰⁰ Český statistický úřad.

investic.¹⁰¹ Kuba jednala zejména v reakci na vlastní ekonomické problémy a dlouhodobou neudržitelnost současného stavu hospodářství a závislosti na vnější hospodářské pomoci. Ekonomický plán schválený pro pětiletku 1986–1990 byl ambiciózní a počítal s růstem HDP ve výši 5% ročně.¹⁰² Čísla pro plánovaný export a import vypovídala o snaze snížit obchodní deficit. Kuba počítala s růstem vývozu o 5% ročně, ale jen s 1,5% růstem dovozu.¹⁰³ Zároveň si kubánské nejvyšší vedení uvědomovalo problematičnost neplnění závazků a dodávek socialistickým státům u některých komodit, což i Československo tvrdě kritizovalo a požadovalo po celá 80. léta nápravu. V rámci III. sjezdu se také debatovalo o potřebě nových výrobků, z jejichž exportu by mohlo kubánské hospodářství profitovat.

V průběhu sjezdu došlo k mnoha formálním jednáním mezi československými představiteli a jejich kubánskými protějšky, ale nejednalo se o významných otázkách. Významnější rozhovory se odehrály s protějšky z Nikaraguy a Salvadoru. Miloš Jakeš vyjednával přímo s prezidentem Nikaraguy Danielem Ortegou a poté také s generálním tajemníkem Komunistické strany Salvadoru.¹⁰⁴ Tyto dvě schůzky ukazovaly československý zájem na vývoji a podpoře revolucí ve střední Americe. Zdaleka nejpodstatnější význam celé návštěvy se nacházel jinde a to v pomoci nikaragujské revoluci, jelikož došlo k dalším dodávkám materiálu. “Speciální letadlo, které dopravovalo delegaci ÚV KSČ na Kubu, vezlo i 14 tun materiální pomoci pro Sandinovskou frontu národního osvobození Nikaraguy do Managuy, kde byla dne 4. 2. 1986 předána. Jednalo se o příkrývky, léky a potraviny.”¹⁰⁵ Podobné dodávky materiální pomoci se odehrávaly několikrát do roka a zcela jistě napomáhaly rozvoji a růstu intenzity vztahů mezi ČSSR a Nikaragou. V průběhu roku 1987 došlo například s kubánskou pomocí k transportu pacientů a zdravotnického personálu v rámci čs. pomoci Nikaragui.¹⁰⁶

¹⁰¹ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 125/89, bod 15, Uskutečnění oficiální návštěvy ministra zahraničních věcí Kubánské republiky Isidoro Malmierky Peoli v ČSSR, 6. 7. 1989, př. III, 1.

¹⁰² 3. sjezd Komunistické strany Kuby: 4. – 7. února 1986: výbor z materiálů, Praha, Svoboda 1986, 42.

¹⁰³ Ibidem, 43.

¹⁰⁴ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 153/86, bod 17, Zprávy o účasti delegace ÚV KSČ na III. sjezdu Komunistické strany Kuby, 18. 3. 1986, př. III, 6.

¹⁰⁵ Idem.

¹⁰⁶ AMZV, f. TO-T 1980-1989, Kuba 1986–87, karton 6, složka 32 – Plány práce, Havana – instrukční dopis č. 6/87, 9. 11. 1987.

Černínský palác se i nadále intenzivně zajímal o možnosti navázání a rozšíření styků se zeměmi Střední Ameriky. Konzultace o této problematice se vedly během návštěvy kubánského ministra zahraničí Malmierky v Praze v červenci 1986. Chňoupek byl ovšem informován o pochybnostech kubánské strany ohledně navázání užších kontaktů s Guatemalou, Hondurasem či Panamou.¹⁰⁷

2.7. Zaměření zahraniční politiky vůči Kubě schválené 13. listopadu 1986

Nová koncepce zahraniční politiky vůči Kubě byla přijata v souvislosti s nástupem nového velvyslance na Kubě Stanislava Svobody, který nahradil Miloše Vojtu, který tuto funkci zastával dlouhých 7 let a v závěru se dokonce vypracoval do funkce tzv. doyena¹⁰⁸ diplomatického sboru v Havaně. Samotný Stanislav Svoboda již na Kubě jako velvyslanec působil v letech 1971–1976.

2.7.1. Plnění koncepce z roku 1979

Dle názoru kolegia Ministerstva zahraničních věcí byl plán v uplynulých sedmi letech úspěšně plněn. Na druhou stranu je třeba říci, že plán z roku 1979 nestanovil žádné cíle, které by se v průběhu let nedaly uskutečnit. Vyzdvihována byla především rostoucí spolupráce mezi KSČ a KSK, jež se zintenzivnila a dosáhla úrovně styků s evropskými stranami zemí socialistického bloku. Na základě této spolupráce poté došlo i k nárůstu spolupráce po linii národního fóra, odborů a dalších. Jedním z mála nesplněných úkolů tak dlouhodobě zůstávala návštěva Fidela Castra v ČSSR, přičemž bylo ovšem konstatováno, že se tak nestalo z důvodu Castrova zaneprázdnění řešením vnitřních problémů Kuby a angažovanosti Havany v HNZ. Je nutno říci, že návštěva se neuskutečnila především z jiného, daleko prozaičtějšího důvodu. Fidel Castro jednoduše neměl potřebu do ČSSR cestovat, jelikož v případě potřeby by se prostor pro realizaci návštěvy jistě našel. Československo navíc z hlediska kubánských zájmů figurovalo až na 4. místě v žebříčku obchodních partnerů a to byl další důvod, proč Castro nenavštívil ČSSR již 14 a jeho bratr 8 let.

¹⁰⁷ AMZV, f. TO-T 1980-1989, Kuba 1985–86, karton 2, složka 10 – Agenda vzájemných styků, Zpráva o průběhu a výsledcích pracovní návštěvy ministra zahraničních věcí Kubánské republiky s. Isidora Malmierky Peoli v ČSSR, 4.

¹⁰⁸ Doyen je hlavou diplomatické sboru v dané zemi tj. diplomatů ze všech zemí, kteří jsou zde akreditováni. Může jím být buď nuncius (velvyslanec Vatikánského stolce) anebo nejdéle akreditovaný velvyslanec.

2.7.2. *Hodnocení Miloše Vojty*

Miloš Vojta nastoupil do funkce československého velvyslance na Kubě dne 18. dubna 1979. Dle názoru Černínského paláce během svého sedmiletého funkčního období dobře plnil úkoly zadané ústředím, přičemž jeho práce byla i ze strany kubánských představitelů hodnocena pozitivně. Přes jednoznačná pozitiva se však objevila i kritika, jelikož dle názoru MZV docházelo k problémům a nejasnostem v oblasti vnitřního chodu ZÚ a jeho hospodaření.¹⁰⁹ Nový velvyslanec Stanislav Svoboda poté několikrát kritizoval svého předchůdce za poměry, které vládly na úřadě. Jedním z nejpodstatnějších problémů byl autopark, jelikož obchodní oddělení odprodalo kubánským zaměstnancům svá vozidla. V důsledku toho měl úřad nedostatek vozů, přičemž po Kubě jezdilo 62 vozů registrovaných jako velvyslancecké, které ovšem nemohli čs. diplomaté používat.¹¹⁰

Při příležitosti ukončení své mise na Kubě Vojta obdržel od kubánské strany “Medaili přátelství”. Nutno podotknout, že během své diplomatické mise nemusel řešit zásadní problémy ve vzájemných vztazích.

2.7.3. *Nově přijatá koncepce ze dne 13. listopadu 1986*

Nově přijatá koncepce opět nepřinášela žádné nové přelomové úkoly v rámci politiky vůči Kubánské republice. Důvod byl zřejmý. V průběhu celých osmdesátých let se vzájemné vztahy stabilizovaly a Kuba se stala plně součástí RVHP. Hlavní problémy se nacházely v oblasti ekonomických vztahů a v politické oblasti nedocházelo k významnějším rozporům. Diplomacie tak opět měla za úkol zejména prohlubování a rozšiřování politických styků po všech liniích a napomáhání dobrému fungování hospodářských vztahů. Důležitým bodem i nadále zůstala spolupráce ministerstev zahraničních věcí a následná

¹⁰⁹ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, př. VII.

¹¹⁰ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, ZÚ Havana – odpověď na instrukční dopis č. 2, 27. 3. 1987, 3.

koordinace společných kroků na půdě OSN¹¹¹ či v dalších mezinárodních organizacích.¹¹²

Více úkolů bylo stanoveno v oblasti hospodářských a obchodních vztahů. “V souladu se závěry XVII. sjezdu KSC klást důraz na lepší využívání možností integrace výrobních a vědeckotechnických potenciálů v rámci RVHP.”¹¹³ Samotné československé vedení si v té době uvědomovalo, že již není možné kubánské hospodářství dotovat za každou cenu, ale že každá vzájemná akce musí mít jednoznačný přínos i pro československé hospodářství. Hlavním důvodem pro tuto změnu pohledu byly zcela jistě i horšící se podmínky v československé ekonomice. Změnu charakterizoval místopředseda vlády ČSSR Ladislav Gerle následovně:

Dosud často užívaný pojem “pomoc kubánskému hospodářství” pomalu, ale jistě ustupuje do pozadí. Nejde již jen o jednostrannou pomoc, ale o plnění vzájemných závazků.¹¹⁴

Důležitým faktorem se také stal důraz na kvalitu. Jednou z hlavních priorit v nové politice bylo vyhledávání nových hospodářských příležitostí, které by napomohly růstu vzájemné obchodní výměny. “Vedle plnění zakázek v rámci programu elektrifikace země a úkolů, které pro nás vyplývají z mnohonárodních programů rozvoje pěstování citrusů a využití zásob niklu, musíme se podívat nově na možnosti spolupráce v oblasti zemědělství, hlavně při chovu skotu, prasat i drůbeže, při výrobě cukru a derivátů, v oblasti farmaceutického průmyslu, včetně veterinárních léčiv, v elektrotechnickém průmyslu a v oblasti těžby některých kovů.”¹¹⁵ Tyto nové oblasti spolupráce by tak měly napomáhat snižování potřeby jednostranné pomoci a vzájemná obchodní výměna by se tak stala více vyváženou tak, aby z ní mělo větší profit i československé hospodářství.

Zastupitelský úřad ve spolupráci s ekonomickým oddělením a vedením OBO¹¹⁶ měl také za úkol odstranit nedostatky, které negativně ovlivňovaly

¹¹¹ Československo například dlouhodobě podporovalo kubánské návrhy v otázce dekolonizace Portorika a Kuba opakovaně žádala Prahu o podporu svých rezolucí a snahu získat případné další spojence (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 3, složka 13 – Záznamy z rozhovorů a návštěv, Záznam o návštěvě, 13. 9. 1982 a AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1983–1985, karton 3, složka 14 – Záznamy z rozhovorů a návštěv, Záznam o návštěvě, 13. 6. 1984).

¹¹² AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, 6.

¹¹³ Ibidem, 7.

¹¹⁴ Idem.

¹¹⁵ Idem.

¹¹⁶ Obchodní oddělení.

dosavadní ekonomickou spolupráci. V rámci nových oblastí kooperace se měla pozornost věnovat převážně těm oblastem, kde by bylo možno poskytnout účelové úvěry zajišťující lepší návratnost. Dále bylo nutno zlepšit spolupráci při reexportu cukru, aby se minimalizovaly ztráty, v rámci mnohostranných projektů RVHP hájit československé zájmy, zlepšit servisní služby československých strojů a zařízení, při veletrzích na Kubě vystavovat jen výrobky špičkové úrovně a v neposlední řadě zapojit více československé experty působící na Kubě do zpravodajské činnosti.¹¹⁷

Jedním z dlouhodobých cílů československé diplomacie bylo také další zlepšení komunikace a spolupráce s kubánskými absolventy československých vysokých škol, jež se odehrávala již za předchozího vedení ZÚ. Tito lidé totiž vzhledem ke znalosti češtiny a pobytu v ČSSR mohli být zapojeni do zajišťování konkrétních cílů, ale i do zpravodajské činnosti.¹¹⁸

Můžeme konstatovat, že celková struktura cílů, plánů a strategií se příliš neodlišovala od těch z koncepce přijaté v roce 1979. Jedinou podstatnou změnou byla snaha o větší výhodnost v ekonomických vztazích i pro československé hospodářství, které jak již bylo řečeno, mělo stále větší problémy, a zdroje pro neomezenou pomoc Kubě již k dispozici nebyly.

2.8. Vztahy po nástupu Stanislava Svobody na ZÚ Havana

V druhé polovině 80. let v porovnání s předchozími lety vzájemných styků na nejvyšší úrovni ubylo. Jednou z nových forem spolupráce MZV byla i oblast výpočetní techniky, kde kubánská strana měla zájem na realizaci stáží v Černínském paláci.¹¹⁹ Československo i nadále pozorně sledovalo vývoj v karibské oblasti a možné navázání styků s některými státy v této oblasti. ZÚ v Havaně měl tuto problematiku za úkol a v souvislosti se změnou politické situace v Dominikánské republice v roce 1986 doporučil velvyslanec Svoboda, po konzultacích s kubánskými protějšky, navázání diplomatických styků s tímto karibským ostrovem. Kubánští i českoslovenští představitelé spatřovali v Dominikánské republice ideálního kandidáta pro provádění ofenzivnější

¹¹⁷ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, 9.

¹¹⁸ Ibidem, 14.

¹¹⁹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, Havana – instrukční dopis č. 4/87, 3.

čs. politiky v karibské oblasti.¹²⁰ MZV doporučilo zpracovávat dominikánskou agendu z Kuby a nikoliv z Mexika, jak zněly také některé návrhy. Rozhovory o navázání diplomatických styků byly zahájeny až v průběhu roku 1988 a to prostřednictvím čs. stálé mise při OSN a ZÚ v Mexiku.¹²¹ Politické změny v následujícím roce způsobily, že vztahy již za komunistického režimu v Československu navázány nebyly.

Nadále probíhala spolupráce hlavních měst obou zemí, jež v průběhu 80. let nabírala na intenzitě. Na počátku roku 1987 navštívila kubánské hlavní město delegace v čele s členem předsednictva ÚV KSČ Antonínem Kapkem. Hlavním bodem celé návštěvy byl podpis nové dvouleté dohody o spolupráci Prahy a Havany na léta 1987–1988, která se týkala především otázky pokračování technické pomoci ze strany ČSSR v souvislosti s výstavbou metra v Havaně a dále rozvoje městských služeb.¹²² Probíhala i další jednání s přesahem do oblasti hospodářské spolupráce ohledně dodávek a oprav převodovek pro autobusy, uvedení do provozu závodu na stavební kování, který byl vybudován s čs. pomocí a dodávek žáruvzdorných cihel pro ocelárnu a slévárnu.¹²³

Jednou z významných stykových akcí v druhé polovině 80. let byla návštěva čs. delegace v čele s členem předsednictva a tajemníkem ÚV KSČ Vasilem Bilakem v zimě 1988. Bilak se na Kubě zúčastnil vzpomínkové akce k 40. výročí nástupu komunistické strany k moci. V následujících dnech od 29. února do 3. března se konalo setkání tajemníků ústředních výborů komunistických stran, kde se řešily zejména mezinárodní otázky jako politika USA, situace v Nikaragui či problémy rozvojových zemí. Tajemníci také navštívili Ostrov mládeže, který byl jednou z nejdůležitějších oblastí pro pěstování citrusů.

Na konci března pobývala na Kubě delegace ČSLA¹²⁴ v čele s ministrem národní obrany armádním generálem Milanem Václavíkem. Význam této návštěvy vysvětloval fakt, že ministr se nejdříve setkal s Raúlem Castrem, se kterým probíral další spolupráci mezi ozbrojenými složkami obou zemí, a poté

¹²⁰ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 1, složka 7 – Běžná politická korespondence, 26. 1. 1987.

¹²¹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, Kuba – ID č. 3/89, 11. 5. 1989, 3.

¹²² NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6665, *Rudé právo*, 26. 1. 1987 (1-928)/841, “Z pobytu delegace pražského MV KSČ na Kubě”.

¹²³ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, Havana - hodnocení činnosti ZÚ za rok 1986, 16. 3. 1987.

¹²⁴ Československá lidová armáda.

i s Fidelem Castrem. Rozhovory s kubánským vůdcem se soustředily na vojenskopolitické aspekty nynějšího mezinárodního vývoje. Československo dlouhodobě již od počátků kubánské revoluce dodávalo na karibský ostrov zbraně a Kubánci si uvědomovali důležitost těchto dodávek pro Castrův režim. Milan Václavík na závěr své návštěvy obdržel od Raúla Castra “Řád solidarity”.¹²⁵

Československé vztahy s Latinskou Amerikou vycházely ze zaměření čs. zahraniční politiky vůči zemím této oblasti a v červnu roku 1988 byla schválena nová aktualizovaná verze s názvem *Vývoj v Latinské Americe a nové zaměření čs. zahraniční politiky vůči zemím této oblasti*.¹²⁶ Je zřejmé, že tento dokument se v prvé řadě soustředil na politiku a rozvoj vztahů s ostatními zeměmi kontinentu a nikoliv na politiku vůči Kubě, kde byly vztahy stabilizované a vývojová linie dlouhodobě jasná. I přes tento fakt Kuba zaujímal podstatnou část této koncepce, především kvůli svému významu pro československou zahraniční politiku v Latinské Americe. “V rámci politických styků došlo k výměně delegací na všech úrovních. Hospodářská spolupráce se rozvíjí podle koordinovaných národohospodářských plánů v rámci komplexního programu prohlubování a zdokonalování spolupráce a socialistické integrace. Vysokou úroveň si udržely kulturní, školské, vědecké, sportovní a zdravotnické styky, uskutečňované na smluvním základě. Tento materiál si však neklade za cíl analýzu vztahů, ani vytýčení záměrů ve vztahu ke Kubánské republice, které jsou dány příslušenstvím země k socialistickému společenství.”¹²⁷ Přesto můžeme tvrdit, že československo-kubánské vztahy a jejich vývoj ovlivňovalo mnoho částí této koncepce. Mnohé latinskoamerické státy do jisté míry oslabovaly své vztahy se Spojenými státy a měly zájem na spolupráci se socialistickými zeměmi a právě vztahy s Kubou mohly napomoci zintenzivnění spolupráce. “Za hlavní prioritu ve vztazích ČSSR se zeměmi [Latinské Ameriky] považovat i nadále vztahy s Kubánskou republikou. Usilovat o jejich všestranný rozvoj na zásadách socialistického internacionalismu, bratrské pomoci a spolupráce. Spolupracovat s Kubou při rozvoji vztahů se zeměmi Latinské Ameriky a vypracování stanovisek k regionálním otázkám. Využívat přitom specifické postavení Kuby

¹²⁵ *Rudé právo*, 28. 3. 1988, 6, “F. Castro přijal M. Václavíka”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/3/28/6.png>.

¹²⁶ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, KM-12/88, *Vývoj v Latinské Americe a nové zaměření čs. zahraniční politiky vůči zemím této oblasti*, 12. 5. 1988.

¹²⁷ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 75/88, bod 2, *Vývoj v Latinské Americe a nové zaměření čs. zahraniční politiky vůči zemím této oblasti*, 17. 5. 1988, př. III, 7.

v Latinské Americe.”¹²⁸ Vědomí možného potenciálu a využití Kuby k jeho naplnění vyjadřoval i další z cílů v zaměření. “Usilovat o pokračování mnohostranných porad vedoucích odborů MZV zemí [Varšavské smlouvy] a Kuby k otázkám rozvoje vztahů se zeměmi [Latinské Ameriky]. Vystoupit s iniciativou na organizaci těchto konzultací v ČSSR v roce 1989.”¹²⁹

Další návštěva československého ministra zahraničních věcí na Kubě se uskutečnila ve dnech 11. až 15. června 1988 a byla spojena s následnou cestou do Nikaraguy. V průběhu celého sledovaného období bylo nepochybným faktem, že kubánský ministr pobýval v ČSSR několikrát v rámci různých příležitostí, kdežto ministr Chňoupek se vydal oficiálně na Kubu po dlouhých sedmi letech. I přes nárůst kontaktů mezi ministerstvy tak můžeme odvodit relativní snížení významu Kuby v rámci československé zahraniční politiky. Hlavním důvodem byla především stabilizace kubánské revoluce a skutečnost, že ekonomická důležitost Kuby pro československý obchod v procentuálním i absolutním vyjádření byla nízká. Vliv na tento stav měly i geografické faktory. “Cílem návštěvy bude posouzení současného stavu a perspektiv dalšího rozvoje čs.-kubánských vztahů ve všech oblastech, podpora dohody o činnosti kulturních a informačních středisek a projednání nejdůležitějších aktuálních mezinárodních problémů.”¹³⁰ Uvedené cíle odrážely stav vzájemných vztahů, jelikož se nejednalo o žádné důležité otázky a nejvýznamnějším bodem byl podpis *Dohody o činnosti domů kultur v Praze a v Havaně* po letech vyjednávání.

Naopak významným krokem bylo vyslání delegace vedené generálním tajemníkem ÚV KSČ Milošem Jakešem na 30. výročí kubánské revoluce ve dnech 2. až 5. ledna 1989. Celá událost byla spojena s množstvím oficiálních akcí, ale i přes ně došlo k jednáním československých představitelů Miroslava Štěpána, Karla Juliše a Miroslava Tomana s kubánskými protějšky o klíčových formách spolupráce. Tradičním znakem partnerství a spolupráce jednotlivých států bylo propůjčování různých stupňů státních vyznamenání. Socialistické státy si na této věci zakládaly a tak byl Fidelovi Castroví s tříletým zpožděním propůjčen

¹²⁸ Ibidem, 11.

¹²⁹ Ibidem, 16.

¹³⁰ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 77/88, bod 7, Uskutečnění oficiální návštěvy ministra zahraničních věcí ČSSR s. B. Chňoupeka v Kubánské a Nikaragujské republice, 10. 5. 1988, př. III, 2

“Řád Klementa Gottwalda” u příležitosti jeho 60. narozenin “za přispění k rozvoji vzájemných vztahů”, který mu předal Miloš Jakeš v průběhu návštěvy.¹³¹

Z rozhovorů s Fidelem Castrem vyplynula jeho nedůvěra a obavy z tzv. procesu přestavby v Československu a v dalších zemích socialistického bloku. Castro uváděl především názor, že demokracie do řízení ekonomiky nepatří.¹³² Komplikace v evropských zemích socialistického bloku navíc začínaly negativně ovlivňovat kubánské hospodářství, což se plně projevilo po roce 1989. Opět se tak prokázal nesouhlas kubánského vůdce s novou politikou generálního tajemníka KSSS Gorbačova a jejími možnými dopady na stav kubánského hospodářství a revoluční režim jako takový. Jednání se také důkladně věnovala vzájemným ekonomickým vztahům a Miloš Jakeš jednoznačně deklaroval nutnost změny v této oblasti.

Je třeba jednoznačně přejít od výměny zboží ke kooperaci a mezipodnikovým vztahům, ke spolupráci, která není náročná na objem přepravy.¹³³

Jedním z důvodů byla i situace v Polsku. Československo využívalo k dodávkám zboží na Kubu převážně polské popřípadě východoněmecké přístavy a s horšící se politickou situací se export komplikoval podobně jako v počátcích 80. let. Druhým podstatným problémem byl dlouhodobý nedostatek lodního a chladírenského prostoru k přepravě zboží na Kubu. Zároveň se mělo v následujících měsících jednat o nových formách spolupráce mj. v biotechnologii či ve výpočetní technice.

Součástí delegace byl také poslanec a vedoucí tajemník Městského výboru ÚV KSČ v Praze Miroslav Štěpán. Cílem jeho cesty byla jednání ohledně spolupráce hlavních měst obou států. Jedním ze závěrů jednání byla pomoc Prahy při opravách automatických převodovek pro autobusy Ikarus v Havaně.¹³⁴ Havana také měla zájem o zkušenosti Prahy v oblasti městské hromadné dopravy, kde měla oproti československé metropoli velké nedostatky. Z toho důvodu byla v průběhu roku 1988 vyslána do Havany delegace pracovníků Dopravního

¹³¹ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 12/86, bod 27, Propůjčení Řádu Klementa Gottwalda prvnímú tajemníkovi ústředního výboru komunistické strany Kuby, předsedovi Státní rady a rady ministrů Kubánské republiky soudruhovi Fidelu Castroví u příležitosti jeho 60. narozenin, 25. 6. 1986.

¹³² NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 100/89, bod 6, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy generálního tajemníka ÚV KSČ M. Jakeše v Kubánské republice, 11. 1. 1989, př. III, 4.

¹³³ Ibidem, 5.

¹³⁴ Ibidem, př. IV/3, 2.

podniku hlavního města Prahy. Výsledky jejich analýzy a doporučení předal Miroslav Štěpán kubánským představitelům.¹³⁵ Poslední částí spolupráce hlavních měst bylo zaučování kubánských dělníků v pražském podniku Praga.

Další významné rozhovory proběhly mezi ministrem hutnictví, strojírenství a elektrotechniky Karlem Julišem a kubánskými protějšky. Hlavním bodem programu byla návštěva výstavy EXPO CUBA, jež měla za cíl ukázat pokrok v kubánském průmyslu od dob revoluce. Kuba se v této době snažila o zahájení výroby vlastního osobního automobilu a čs. strana byla požádána o pomoc ve formě dodávky motoru Škoda-Favorit pro osobní automobil TAINO.¹³⁶ Obě strany se dohodly, že PZO¹³⁷ Motokov zašle na Kubu 5 kusů požadovaných motorů a případné sériové dodávky budou řešeny později.¹³⁸ Zároveň se probírala již dřívější nabídka ČSSR na předání výroby automobilových svíček PAL na Kubu, ke které se kubánská strana zatím konkrétně nevyjádřila. Kubánští představitelé oznámili, že nabídku prostudují a s výsledky seznámí čs. stranu. Posledním bodem, byl zájem Československa odebírat hydraulické válce vyráběné na Kubě a kritika nedostatečné pružnosti kubánských výrobců reagovat na žádosti čs. odběratelů.¹³⁹ Jednání se také soustředilo na další případnou spolupráci v energetické oblasti především při výstavbě atomové elektrárny Juraguá a dokončení tepelné elektrárny Nuevitas ve východní části ostrova. “Pro další spolupráci byla dohodnuta koncepce postupného utlumování čs. dodávek investičních celků a zvyšování podílu kooperací a předávání výroby na Kubu v souladu s plánovanou restrukturalizací čs. národního hospodářství.”¹⁴⁰ Opět se tak ukázalo, že od 80. let docházelo k postupné změně ve vnímání vzájemných hospodářských vztahů a spolupráci, jejichž nové směřování se mělo plně projevit v pětiletce 1991–1995, k čemuž již z důvodu politických změn nedošlo. Ministr Juliš také navštívil výstavbu tepelné elektrárny Felton budované na čs. vládní úvěr. První blok měl být uveden do provozu v roce 1990, ale problémem bylo zpoždění stavebních prací a pravděpodobná nerealnost splnění termínu.

¹³⁵ Idem.

¹³⁶ Idem.

¹³⁷ Podnik zahraničního obchodu.

¹³⁸ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 100/89, bod 6, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy generálního tajemníka ÚV KSČ M. Jakeše v Kubánské republice, 11. 1. 1989, př. IV/5, 2.

¹³⁹ Idem.

¹⁴⁰ Ibidem, 3.

Poslední podstatná část jednání s kubánskou stranou probíhala s předsedou České komise pro plánování a vědeckotechnický rozvoj Miroslavem Tomanem. Bodů bylo hned několik a vztahovaly se zejména k následující pětiletce začínající rokem 1991. Kubánská strana chtěla přesunout nevyčerpané prostředky určené především na výstavbu závodu na výrobu lyzinu ve výši 50 mil. rublů do další pětiletky a zároveň požadovala vyšší podíl čs. strojírenství na rekonstrukci průmyslových závodů vybudovaných ČSSR – zejména výroby chladniček, jízdních kol a dalších.¹⁴¹ Další část jednání se týkala skluzů při výstavbě elektrárny Felton, kde mělo dojít k lepší koordinaci výstavby a návazných československých dodávek. Problematický byl také export kubánského cukru do ČSSR, který byl dlouhodobě ve skluzu kvůli nižší úrodě. V oblasti spolupráce v cukrovarnictví docházelo k intenzivním jednáním a k jejímu nárůstu především v otázce biotechnologií a mikrobiologických technologií. Kuba dlouhodobě v této otázce spolupracovala s výzkumnými ústavami v Praze – Modřanech a LIKO Bratislava.¹⁴² Zároveň si kubánští představitelé stěžovali na pomalé dodávky náhradních dílů ze strany Československa a požadovali urychleně dodat náhradní díly pro cukrovary ze Škody Plzeň. Kubánská strana také měla zájem na spolupráci při výrobě zavlažovacích zařízení na Kubě.¹⁴³ V závěru jednání byla vyzdvížena spolupráce v oblasti výroby obuvi, prádla a zpracování dřeva zejména při výstavbě a rekonstrukci kapacit a následně čs. odborné pomoci. Kubánci také usilovali o vyšší podíl čs. účasti na rekonstrukci obuvnického průmyslu a zpracování kůží.

Z jednání tak jednoznačně vyplynuly hlavní formy vzájemné spolupráce tj. kubánský energetický sektor a cukrovarnický průmysl. I přes deklarovanou změnu koncepce ze strany ČSSR měly zůstat tyto oblasti klíčové i v následující pětiletce. Na druhou stranu vzájemná spolupráce, jak dokazují jednání i statistiky, se nadále diverzifikovala a nesoustředila se již jen na několik hlavních oblastí. Zároveň mělo docházet k větší spolupráci na základě přímých vztahů především na úrovni československých a kubánských podniků.

V červnu roku 1989 byla vyslána delegace ÚV KSČ na mezinárodní poradu tajemníků komunistických stran do Havany a v rámci této výpravy byla

¹⁴¹ Ibidem, př. IV/6, 1.

¹⁴² Ibidem, 2.

¹⁴³ Ibidem, 3.

dopravena další materiální pomoc do Nikaraguy.¹⁴⁴ Československo tak po celá 80. léta pokračovalo v započaté praxi dodávek do Managuy prostřednictvím letů na Kubu.

Zajímavý moment ve vzájemných vztazích nastal v červenci roku 1989. Významný kubánský generál Arnaldo Ochoa Sánchez se kvůli své pozici a aktivitám znelíbil Fidelovi Castrovi a byl obviněn z velezrady, jelikož údajně obchodoval s drogami. Z toho důvodu Černínský palác obdržel naléhavou kubánskou žádost, aby mu ČSSR odejmula “Řád rudé hvězdy”, který mu byl propůjčen dne 22. června 1972.¹⁴⁵ Československo žádosti vyhovělo a samotný Ochoa Sánchez byl po vynesení rozsudku popraven.

Poslední oficiální návštěva kubánského ministra zahraničních věcí v Československu se uskutečnila 10. až 13. srpna 1989 a čs. stranu zastupoval již nový ministr Jaromír Johanes. Ministři se opět dotkli problematiky hledání nových forem spolupráce. “V této souvislosti ministři zdůraznili, že je třeba hledat a rozšiřovat nové, netradiční formy spolupráce, jako jsou přímé vztahy, výrobní kooperace a společné podnikání.”¹⁴⁶ Velká část jednání československých a kubánských představitelů v druhé polovině 80. let se zabývala touto klíčovou problematikou, k jejímuž naplnění již nedošlo. Zbytek jednání se věnoval mezinárodně-politickým otázkám.

2.9. Události roku 1989 a změna československé zahraniční politiky

Listopad 1989 a vývoj v následujících měsících kompletně změnil dosavadní směřování československé zahraniční politiky a tím pádem i vztahy s Kubánskou republikou. Samotný Castro uváděl, že karibský ostrov nyní čelí nové blokádě z bývalých socialistických států. Komplikovaný proces přechodu k demokratickému zřízení se projevil i v diplomatických službách. Poslední komunistický velvyslanec na Kubě Stanislav Svoboda se z Kuby vrátil až

¹⁴⁴ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 116/89, bod 11, Vyslání delegace ÚV KSČ na mezinárodní poradu tajemníků ústředních výborů komunistických a dělnických stran socialistických zemí, odpovídajících za úsek politickoorganizační práce, do Havany, 4. 5. 1989.

¹⁴⁵ AMZV, TO-T 1980–1989, Kuba 1989, karton 3, složka 16 – Různé, Kuba – návrh na odnětí řádu “Rudé Hvězdy”, diviznímu gen. kubánských Revolučních ozbrojených sil Arnaldo Ochoa Sánchezovi, 11. 7. 1989.

¹⁴⁶ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 125/89, bod 15, Informace o průběhu a výsledcích oficiální návštěvy ministra zahraničních věcí Kubánské republiky Isidora Malmierky Peoli v ČSSR, 17. 8. 1989, př. I, 3.

v červnu 1990.¹⁴⁷ Ministr zahraničí Jíří Dienstbier jmenoval do funkce chargé d'affaires a.i.¹⁴⁸ dlouholetého kariérního diplomata Jána Dömöka, který působil na ZÚ v Havaně od roku 1987. Následně došlo k odsouzení několika kubánských disidentů a nový československý prezident Václav Havel v dopise adresovaném Castrovi kritizoval rozhodnutí soudů, což zapříčinilo další zhoršování již tak napjatých vzájemných vztahů. Veškerá komunikace mezi zastupitelským úřadem a kubánským MZV byla přerušena. Krátce poté, ve dnech 9. až 11. července 1990, vypukla tzv. krize na československém velvyslanectví v Havaně, kterou detailně popisuje ve své autobiografii Ján Dömök.¹⁴⁹ Reakce Černínského paláce byla okamžitá. Náměstkyně ministra Jiřího Dienstbiera předala kubánskému velvyslanci v Praze nótu, ve které odmítla kubánská obvinění. Zároveň Kubáncům sdělila, že podobným incidentům by se předešlo, kdyby Kuba respektovala závazky vyplývající z mezinárodních úmluv o lidských právech.¹⁵⁰

Symbolický obrat ve vzájemných československo-kubánských vztazích učinil 6. prosince 1990 prezident Václav Havel, který společně s ministrem zahraničních věcí přijal zástupce kubánské opozice, kteří v té době pobývali na mezinárodním sympoziu v Praze.¹⁵¹ Na konci roku navíc informovala československá diplomacie Havanu, že nejpozději od 1. dubna 1991 nebude nadále zastupovat kubánské diplomatické a konzulární zájmy ve Spojených státech a obrat v zahraniční politice byl tak dokonán.

¹⁴⁷ DEJMEK, *Diplomacie Československa II.*, 592.

¹⁴⁸ Funkce diplomata, který dočasně zastupuje nepřítomného velvyslance.

¹⁴⁹ DÖMÖK, *Diplomat*, 41 – 67.

¹⁵⁰ *Československá zahraniční politika. Data*, Praha, Orbis 1990–1992, 102.

¹⁵¹ *Ibidem*, 171.

3. Ekonomické vztahy

Ekonomika a hospodářské vztahy byly stále důležitějším faktorem, který významně ovlivňoval vzájemné vztahy po celé sledované období. Tím hlavním ovšem zůstávala ideologie obou režimů a v 80. letech i nadále prosazovaná pomoc kubánskému hospodářství. Můžeme hovořit o dvou hlavních pilířích hospodářských vztahů – obchodní výměně a investičních akcích spojených s poskytováním úvěrů. Obrat obchodní výměny stabilně, ale pozvolna rostl od kubánské revoluce v roce 1959, ale teprve 80. léta znamenala skutečnou konjunkturu a mnohonásobné navýšení v exportu a importu zboží a surovin. Tento růst byl ovšem do jisté míry poháněn pomocí československých úvěrů a ze vzájemné obchodní výměny ekonomicky více profitovala Kuba. Kromě výměny zboží byly důležité také československé investiční akce na Kubě, které vyplňovaly velkou část agendy hospodářských styků a jednání diplomatických pracovníků. Kubánské hospodářství se i přes mírný pokrok v některých oblastech stále nacházelo ve špatné kondici, zejména vlivem neodborných či přímo katastrofálních rozhodnutí vládnoucího režimu, ale také kvůli dlouhotrvajícímu americkému embargu, nepřízní počasí a volatilitě světových cen cukru. Kuba proto měla již od roku 1959 zájem na výstavbě průmyslu a zvýšení výroby elektřiny a Československo bylo od počátku jedním z nejaktivnějších investorů a stavitelů, především kvůli své silné průmyslové tradici a zkušenostem, které se do jisté míry zachovaly i v rámci socialistického hospodářství.

V obchodní výměně byly hlavní položky československého dovozu suroviny, především pak rudy, koncentráty niklu a mědi, mramor, cukr, tabák a ovoce převážně citrusy či mango. Export byl tvořen zejména stroji (pro zemědělství, potravinářství, energetiku atd.), nákladními automobily, zbraněmi a municí, bavlněnými látkami, obuví či sladem a chmelem.¹⁵² V první řadě je nutné zmínit, že Kuba byla jednoznačně strategickým partnerem především v politické oblasti a ekonomický zisk nebyl z pohledu Československa potažmo zemí socialistického bloku tím nejdůležitějším. Ekonomické ztráty ze vzájemného obchodu tak

¹⁵² Kubánský vývoz do ostatních zemí RVHP byl víceméně totožný s tím do Československa. V dovozu byla situace odlišná. Z NDR Kuba dovážela draslo, sušené mléko, zařízení pro cukrovary a výpočetní techniku; z BLR stroje a zařízení, výrobky chemického a farmaceutického průmyslu, kosmetiku, kov a kovové výrobky, potraviny a spotřební zboží; z MLR tabulové sklo, stroje a zařízení pro konzervářský průmysl a potraviny; z PLR stroje a zařízení pro loďařský průmysl, kosmetiku, oděvy a textil (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 2, složka 8 – Agenda vzájemných styků, Podkladové materiály pro oficiální návštěvu s. ministra Chňoupkou na Kubu ve dnech 6. – 9. října 1980 – informační část – V).

převažovaly nad výnosy a to jak v případě států RVHP v čele se Sovětským svazem, tak i u samotného Československa. Podíl Kuby na československém zahraničním obchodu byl marginální. V 80. letech činil pouze 0,7–0,8% a Kuba byla ve společnosti zemí jako Belgie, Švédsko či Finsko.¹⁵³ Z toho je tak zřetelný fakt, že vztahy s Kubou byly nadstandardní především kvůli strategické důležitosti karibského ostrova v návaznosti na mezinárodně politický vývoj v rámci probíhajícího konfliktu mezi Východem a Západem.

Pro pochopení vzájemných vztahů v ekonomické oblasti je nutné si uvědomit, že Kubánská republika byla od roku 1972 součástí RVHP. Z tohoto důvodu měla vzájemná obchodní bilance dlouhodobě rostoucí tendenci jak v objemu, tak i ve finančním vyjádření. Hospodářství států RVHP fungovala v pětiletkách a tak se na stejně dlouhé období uzavíraly i dohody o koordinaci národohospodářských plánů a vzájemném obchodu. Ke konci sedmdesátých let a v průběhu roku 1980 se tak jednalo o uzavření dohod na období let 1981–1985. Situace na přelomu dekad znamenala změnu paradigmatu. ČSSR, i kvůli svým vlastním ekonomickým problémům, nechtěla již jen dotovat kubánskou ekonomiku a snažila se uzavřít dohody, které by byly založeny na tzv. principu *win-win*¹⁵⁴ a nikoliv *win-loss*, jako tomu bylo do jisté míry v předchozích dvou desetiletích. Snahy Československa byly omezené, ale přesto se dařilo částečně uplatňovat koncept, který by měl ekonomický smysl i pro Prahu. Důležitým faktem ovšem zůstávala strategie Sovětského svazu, který měl na obchodní styky států RVHP svůj pohled a jednotlivé satelity se tak musely podřizovat jeho cílům a plánům. Na druhé straně i pohled Moskvy se s přibývajícím ekonomickými problémy v Sovětském svazu měnil a především druhá polovina 80. let a nástup tzv. reformního komunismu v podání Michaela S. Gorbačova ovlivnil paradigma určující rozsah pomoci kubánskému hospodářství. Fidel Castro v důsledku těchto změn varoval občany, že těžkosti nemohou očekávat pouze od nepřítele, ale i od vlastních přátel.¹⁵⁵ Castro si uvědomoval závislost kubánskému hospodářství na vnější ekonomické pomoci ze socialistických států s tím, že jakékoliv změny v dosavadním modelu by mohly znamenat ohrožení pro revoluční režim.

¹⁵³ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, Brno, Doplněk 2009, 864.

¹⁵⁴ Dohoda, která je oboustranně výhodná a neprofituje z ní pouze jeden z aktérů.

¹⁵⁵ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 422.

Dlouhodobě hrála ve vzájemných hospodářských vztazích důležitou roli československá úvěrová pomoc kubánskému hospodářství, jež měla obecně tři formy. První formou byly úvěry s obvyklým 2% úrokem, které se realizovaly dodávkami strojů a zařízení a často byly spláceny produkty z podniků budovaných s československou účastí.¹⁵⁶ Jejich návratnost tak byla nejistá, jelikož výstavba obvykle kvůli mnoha problémům nabrala skluz a ani po uvedení závodů do provozu se nedařilo rychle uspokojovat dodávky do socialistických států. Navíc produkty určené na splácení mnohdy neměly potřebnou kvalitu, popřípadě nebyly dodány ve slibovaném množství. Druhou a neméně podstatnou formou byly úvěry umožňující nákup zbraní a ČSSR byla dlouhodobě jejich významným exportérem. V 80. letech dodávky již neměly takový význam jako krátce po revoluci v roce 1959, ale přesto, jak již bylo zmíněno výše, měl export letadel, střelných zbraní a munice význam pro upevnění a posílení obranyschopnosti kubánskému režimu v souvislosti s nástupem Ronalda Reagana a obavami Kuby z jeho politiky. Třetí možností byly podnikové úvěry, jejichž úročení bylo vyšší než v případě obvyklých úvěrů, ale podobně jako u ostatních úvěrů byla i jejich návratnost z dlouhodobého hlediska nejistá.

Pro porozumění dynamice a vývoji ekonomických vztahů je důležité vzít v potaz i samotnou strategii Československa, které potřebovalo suroviny pro svůj průmysl, a domácí zdroje nebyly dostačující. ČSSR si deficitní suroviny zabezpečovalo účastí na výstavbě těžebních a zpracovatelských kapacit v zemích RVHP.¹⁵⁷ Kuba byla jedním z cílů této politiky, především pak v těžbě a zpracování rud neželezných kovů a dalších nerostů, což názorně ukazují jednotlivé investiční akce na Kubě. Investiční akce uskutečněné v 80. letech měly pro československé hospodářství prakticky nulovou návratnost. Je nutné si uvědomit vliv roku 1989, kdy došlo ke změně režimu. “Efektivita akcí byla sporná, jelikož část předpokládaných dodávek měla být realizována až po rozpadu RVHP.”¹⁵⁸ Do jisté míry tak kubánská strana profitovala ze změny režimů v do té doby socialistických zemích, jelikož socialistické státy uskutečnily mnoho investičních akcí a Kuba je nemusela splácet. Na druhou stranu ztráty pro kubánské hospodářství byly v celkovém součtu jednoznačně daleko větší než výnosy a první polovina 90. let znamenala kritické okamžiky pro revoluční režim.

¹⁵⁶ PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa*, 843.

¹⁵⁷ *Ibidem*, 852.

¹⁵⁸ *Idem*.

Navíc mnoho investičních akcí nebylo do konce desetiletí dostavěno a bez zahraniční pomoci bylo jejich dokončení v nedohlednu.

3.1. Ekonomický vývoj v 80. letech

Vývoj v 70. letech ukázal, jak úzce je svět i přes rozdělení na dva soupeřící bloky propojen. Tzv. ropné krize poznamenaly ekonomický vývoj na následující léta a měly dopad i na hospodářský růst socialistických ekonomik v letech osmdesátých. Především pak druhá ropná krize, jež propukla v roce 1979 a trvala více než tři roky. Po ní sice následovala konjunktura hospodářství, ale v rámci zemí RVHP můžeme hovořit o růstu slabém, neboť plány stanovené v jednotlivých pětiletkách nebyly plněny. Ekonomická situace byla nestabilní a výrazně zaostávala za vývojem v prvních třech poválečných desetiletích. Stav ekonomik v evropských socialistických zemích v porovnání se světem znázorněný v *tabulce 3.1* ukazuje, že docházelo k trvalému poklesu HDP a růst byl nižší než v jiných světových regionech.

Tabulka 3.1: Průměrný roční přírůstek HDP vybraných oblastí v období 1960–1990.¹⁵⁹

Ukazatel	Průměrný roční přírůstek v %		
	1961–1970	1971–1980	1981–1990
Vyspělé tržní ekonomiky	5,1	3,1	2,9
Evropské socialistické země	6,8	5,4	2,4
Čínská lidová republika	6,1	5,3	9,9
Rozvojové země	5,9	5,6	3,0

Špatný ekonomický vývoj v zemích socialistického bloku měl vliv na československo-kubánské vztahy i na vztahy Kuby s dalšími zeměmi RVHP. Hlavní směr vzájemných hospodářských vztahů sice zůstával i nadále neměnný a docházelo k trvalému růstu obrátu vzájemného obchodu. Problém byl však jinde. Sovětský svaz samotný procházel v 80. letech krizí, jelikož klesala zemědělská produkce, což zapříčinilo zadlužování a odliv zlata ze země z důvodu nutnosti nákupu potravin v zahraničí. Druhým důležitým faktorem byly rostoucí investice na zbrojní a kosmické programy vyvolané v důsledku politiky amerického prezidenta Ronalda Reagana.¹⁶⁰ Z tohoto důvodu klesala podpora pro

¹⁵⁹ Ibidem, 682.

¹⁶⁰ Ibidem, 685.

ostatní socialistické země a to v situaci, kdy Kuba byla životně závislá na zahraniční pomoci ze Sovětského svazu a dalších států RVHP. 80. léta a především jejich druhá polovina tak změnila dosavadní neomezenou pomoc ze Sovětského svazu a i Československo přišlo se změněnou strategií, zejména co se úvěrové pomoci Kubě týče. Nově měly mít investiční akce jednoznačný přínos i pro československé hospodářství a neměly být orientovány pouze snahou pomoci Kubě za každou cenu, jako tomu bylo v minulosti. Moskva si s rostoucími ekonomickými problémy také uvědomovala nutnou změnu své politiky v rámci RVHP. “Sovětské činitele stále častěji podmiňovali vývoz surovin ze SSSR investiční účastí jejich odběratelů při rozšiřování své surovinové základny.”¹⁶¹

Reakcí zemí RVHP na první ropnou krizi a následující cenové šoky bylo zavedení nových cenových relací v roce 1976. Ceny byly utvářeny na bázi 5letých klouzavých průměrů světových cen.¹⁶² To ovšem mělo výhody jen v situaci, kdy světové ceny rostly a ceny v zemích RVHP tak byly nižší. V případě poklesu světových cen ovšem ceny v socialistických zemích byly ve většině případů vyšší a to mělo negativní dopad na hospodářství. Problém socialistických ekonomik spočíval v tom, že nebyly schopny rychle, pružně a adekvátně reagovat na změny ve světovém hospodářství. Rozhodování bylo těžkopádné a navíc ho komplikovaly plány stanovené jednotlivými pětiletkami. Otázka cen, především cukru, obecně přinášela problémy do vzájemných vztahů mezi Československem a Kubou a měla velký vliv na vyjednávání o koordinaci národohospodářských plánů.

3.1.1. Československá ekonomika

Hospodářství ČSSR bylo postiženo podobně jako ostatní světové ekonomiky. Pokrizový růst byl ve srovnání s ostatními socialistickými zeměmi nižší. V pětiletce 1981–1985 rostlo hospodářství v průměru o 1,8% a v letech 1986–1989 o 2%.¹⁶³ V porovnání s *tabulkou 3.1* je tak zřetelný fakt, že v 80. letech rostla ekonomika o 0,5% pomaleji, než byl průměr zemí socialistického bloku. Vystižný je tak citát bývalého ministra financí Leopolda Léra, jenž ohodnotil rozdíl mezi 70. a 80. léty takto:

¹⁶¹ Ibidem, 686.

¹⁶² Ibidem, 688.

¹⁶³ Ibidem, 685.

70. léta byla léty hojnosti, pokud jde o možnost vkládat do čs. ekonomiky stále větší zdroje a na jejich základě rozvíjet ekonomiku.¹⁶⁴

Růst hospodářství navíc zaostával i za plány pro 7. a 8. pětiletku. Na cíle stanovené v pětiletých plánech bylo navázáno celé hospodářství a v případě jejich nesplnění se dostávala celá ekonomika do problémů, což následně ovlivňovalo i politickou a sociální situaci.

Významný vliv na směřování ekonomiky a její další vývoj měl XVI. sjezd KSČ, který se věnoval převážně ekonomickým tématům, včetně problematiky vnějších ekonomických vztahů. Mezi hlavní cíle patřilo zvýšení exportní schopnosti, snížení dovozní závislosti, racionální využívání devizových prostředků, zlepšení struktury vývozu a kvality vyvážených výrobků, což by přispělo ke zvýšení exportních cen.¹⁶⁵ Jedním z dalších cílů byla snaha o zvýšení soběstačnosti hospodářství a také o navýšení exportu tradičních komodit, mezi které patřily chmel, slad a cukr.¹⁶⁶ Především poslední položka zní paradoxně v situaci, kdy ČSSR byla nucena importovat cukr z Kuby většinou za vyšší než aktuální světovou cenu a následně ho reexportovat na kapitalistické trhy.¹⁶⁷ Klíčovou roli pro rozvoj vnějších ekonomických vztahů se zeměmi RVHP měl mít *Program kooperace a specializace se Sovětským svazem do roku 1990*.¹⁶⁸ Všechny výše stanovené cíle z XVI. sjezdu KSČ ovlivnily i hospodářské styky s Kubou, ale jejich přímý dopad nebyl velký či se projevil se zpožděním, jelikož vztahy s Havanou byly určovány jinými strategiemi.

3.1.2. Kubánská ekonomika

Vývoj kubánské ekonomiky byl dlouhodobě špatný a můžeme tvrdit, že kroky, které podnikal režim Fidela Castra v hospodářství, ji v kombinaci s externími faktory jako americkým embargem, nepřízní počasí či nízké světové ceně cukru do jisté míry zdevastovaly. Mezi hlavní problémy, které ovlivňovaly

¹⁶⁴ FÚ č. 3/1985, 146, citované PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa*, 689.

¹⁶⁵ CHYTILOVÁ, Blažena a KRÁZL, L., *XVI. sjezd Komunistické strany Československa k hospodářské politice ČSSR v oblasti vnějších ekonomických vztahů*. Praha, Výzkumný ústav pro zahraniční obchod, Odvětvové středisko VTEI 1981, 27–28.

¹⁶⁶ Ibidem, 42.

¹⁶⁷ Vzhledem k pevně stanoveným cenám cukru, za které ČSSR tuto komoditu z Kuby odebíralo, byly ztráty a zisky pro Československo určovány momentální světovou cenou. Kvůli velké volatilitě v průběhu 80. let ztráty převažovaly zisky. Kuba navíc v mnoha případech neplnila dohodnuté exportní množství, přičemž Praha již měla nasmlouvané odběratele na kapitalistických trzích.

¹⁶⁸ CHYTILOVÁ a KRÁZL, *XVI. sjezd Komunistické strany Československa*, 31.

špatný stav hospodářství, patřila nízká úroveň pracovní disciplíny a práce ministerstev, nízká kvalita výroby, nedostatky v dopravě, problémy v pěstování cukrové třtiny či opoždění investičních staveb. Na konci 70. let byl sice ekonomický růst skoro 5%, ale nezaměstnanost rostla a navíc se snížil vývoz. Dovoz naopak vzrostl, což vytvářelo další tlak na beztak již špatně fungující ekonomiku. Kubánské hospodářství přes všechny zmíněné problémy rostlo v první polovině 80. let průměrným ročním tempem 7,3%, přičemž hlavním důvodem byl růst světových cen cukru. Jednalo se tak o jasné zlepšení, jelikož v druhé polovině 70. let byly světové ceny cukru na nízké úrovni a kubánské hospodářství stagnovalo či klesalo. Kuba si tak musela půjčovat finance na západních trzích a také snížit import, na který neměla dostatečné množství tzv. tvrdé měny.¹⁶⁹ Problémy s nedostatkem volně směnitelných měn způsobily, že Kuba musela žádat o odklad splátek kapitalistickým státům a to následně ovlivnilo i ekonomické vztahy se státy socialistickými. Revolučnímu režimu se tak ani 20 let po revoluci nepodařilo snížit životní závislost na exportu cukru a volatilita cen či nepřízeň počasí určovaly vývoj kubánské ekonomiky. Na druhou stranu se v průběhu 70. a 80. let podíl cukru na celkovém exportu snižoval. V roce 1975 tvořil cukr 90% celkového exportu, ale v roce 1985 klesl podíl na 60%.¹⁷⁰ I když se může zdát, že ekonomický přírůstek v první polovině 80. let byl vysoký, v konečném důsledku hospodářství zůstávalo zaostalé a rozvoj průmyslu byl i veškerou přes snahu a stanovené cíle režimu pomalý. Kuba navíc dlouhodobě postrádala prakticky všechny základní potraviny a byla tak odkázána na jejich dovoz. Problémy přiznával i samotný Castro, který v roce 1981 sdělil národu, že Kuba má problémy, které budou pokračovat několik příštích let a celkový růst ekonomiky bude malý nebo žádný.¹⁷¹

¹⁶⁹ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 350.

¹⁷⁰ PERÉZ, *Cuba: Between Reform and Revolution*, 270.

V průběhu 80. let také docházelo k poklesu závislosti na exportu cukru do oblastí volně směnitelných měn a naopak se zvyšoval podíl reexportu paliv na tyto trhy. Podíl exportu cukru do těchto oblastí se zmenšil z 61,6 % v roce 1981 na 13,8% v roce 1985 a naopak reexport paliv tvořil 42% (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1985–1986, karton 4, složka 23 – Politické zprávy, Kubánska republika – vnitropolitický a hospodářský vývoj, zahraniční politika, bilaterálně vztahy za 1. polrok 1986, 7. 8. 1986, 5). Kuba tak obdržela každý rok více tzv. tvrdé měny – v roce 1981 to bylo celkem 151 mil. dolarů a rok později 262 mil. (SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 406). Opět se ale jednalo o zisky za produkt, jehož cena značně kolísala a to se projevilo již o rok později a vyvrcholilo to kubánskou žádostí o odklad splátek zahraničním dlužníkům v roce 1985.

¹⁷¹ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 372.

V roce 1984 Kuba nesplnila plán výroby a vývozu základních exportních produktů a z toho důvodu došlo ke ztrátám a ekonomickým těžkostem. Musela ostatní státy žádat o odložení dluhů a revidovat plán rozvoje vlastního hospodářství tzn. zkrátit či odložit některé již schválené programy.¹⁷² Kubánské vedení se také snažilo exportovat co nejvíce výrobků do kapitalistických zemí mnohdy i za cenu nesplnění plánu exportu do socialistických států, jelikož potřebovalo devizy pro dovoz nezbytného zboží. Zároveň byl kladen velký důraz na efektivitu, spojený mj. i se snahou snížit podíl surovin na celkovém exportu. K tomu byla potřebná industrializace, která ale byla dlouhodobě neúspěšná.

Druhá polovina 80. let přinesla v kubánském hospodářství naprosto odlišný vývoj. Vzhledem k pádu světových cen cukru a nepříznivým přírodním podmínkám na Kubě rostlo hospodářství v letech 1986–1989 pouze průměrně o 1,7%. S koncem roku 1989 a změnou režimů ve východní Evropě se situace ještě zhoršila. Jak již bylo řečeno, Kuba navíc nebyla soběstačná v některých základních položkách, mj. v potravinách a palivech, což způsobilo, že po pádu tzv. železné opony musel být zpřísněn přidělový systém a mnoho obyvatel nemělo přístup k některým základním životním potřebám. Kuba dlouhodobě dovážela zejména kukuřici, pšenici, masové konzervy a také dřevo a ropu. V návaznosti na potřebu výstavby energetických závodů patřily k hlavním dovozovým položkám také zařízení pro elektrárny a teplárny.¹⁷³ Nejvýznamnějším dovozním partnerem byl Sovětský svaz, jehož podíl na dovozech činil přibližně 60% a zároveň importoval 90% kubánského cukru. Na konci 80. let bylo 70% kubánského obchodu se Sovětským svazem a dalších 15–18% s ostatními zeměmi východního bloku.¹⁷⁴ Tato čísla ukazují životní závislost kubánského hospodářství na SSSR a jsou důvodem, proč Fidel Castro i přes nespokojenost s některými sovětskými kroky nemohl vyjma zostřené rétoriky udělat nic více; navíc po negativní zkušenosti s přikloněním se k Číně po karibské krizi v roce 1962. Exportní možnosti kubánského hospodářství byly omezené a jednalo se především o export cukru a ovoce či komodit bez přidané hodnoty. Nejdůležitějším artiklem byl již zmíněný cukr společně s citrusy, tabákem a niklem. Struktura vývozu tak

¹⁷² ČERNÝ, Karel, CHYTILOVÁ, Blažena a KEDROŇOVÁ, Olga, *Kubánská republika: ekonomika a vnější ekonomické vztahy*, Praha, Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahů 1985, 7.

¹⁷³ *Ibidem*, 16.

¹⁷⁴ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 429.

ukazovala neschopnost kubánského vedení ve snaze industrializovat hospodářství a nebyť závislý na primárních exportních komoditách s nižší cenou.

3.2. Koordinace národohospodářských plánů na pětiletku 1981–1985

Dohody o koordinaci národohospodářských plánů byly určující pro vývoj vzájemných ekonomických vztahů. Na ně poté byly navázány pětileté obchodní smlouvy, které byly konkretizovány ročními protokoly, jež byly plněné prostřednictvím příslušných OZO¹⁷⁵ v plánovaném množství, sortimentu a dodacích lhůtách.¹⁷⁶ Vyjednávání o koordinaci byla také ovlivněna jednáním a dohodami o tvorbě a úpravě kontaktních cen v československém obchodě s Kubánskou republikou tj. v cenách dovážených komodit a zboží, především pak v případě cukru, citrusů a jejich koncentrátů a dalších surovin, jejichž cena na světovém trhu se měnila v závislosti na poptávce a nabídce. V případě vývozu československého zboží na Kubu byly ceny stanoveny na základě průměrných světových cen pěti let předcházejících roku dodávky.¹⁷⁷ Rozdílná metodika stanovení cen v případě exportu a importu byla výhodnější pro Havanu, jelikož ceny většiny jí exportovaných výrobků byly pevně stanoveny na celou pětiletku a nebyly navázány na předchozích pět let jako v případě výrobků exportovaných z ČSSR.

Československá strategie při vyjednávání o koordinaci národohospodářských plánů vycházela ze zaměření československé politiky vůči Kubě ze dne 21. března 1979. Jednání o koordinaci na léta 1981–1985 probíhala již před přijetím této koncepce, ale nutno podotknout, že v oblasti hospodářských vztahů nedošlo k podstatnější změně, která by vyžadovala odlišný přístup vyjednavců. Zaměření jasně stanovilo, že vzájemné vztahy musí vycházet z hospodářských možností obou zemí, ale je nutno pokračovat v politice pomoci kubánskému hospodářství v koordinaci se Sovětským svazem a ostatními státy RVHP. Tzv. bratrská socialistická pomoc ovlivňovala vyjednávání o ekonomických vztazích dlouhodobě a v rámci pětiletky 1981–1985 tomu nebylo jinak. Přesto se již v průběhu vyjednávání částečně projevoval nový koncept ČSSR o oboustranné výhodnosti, ale jeho vliv se prosadil až v následujících letech. V průběhu

¹⁷⁵ Organizace zahraničního obchodu.

¹⁷⁶ NYKRYN, Jaroslav, *Zahraniční obchod ČSSR*, Praha, Svoboda 1988, 122.

¹⁷⁷ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 10, Tvorba a úpravy kontraktních cen v čs. obchodě s Kubánskou republikou po roce 1980, 12. 9. 1980, př. III/3, 3.

vyjednávání byl kladen důraz na plnění závazků při výstavbě závodu na výrobu niklu Punta Gorda, který byl stavěn na dvoustranné bázi mezi Kubou a Sovětským svazem s čs. pomocí, a na geologický průzkum států RVHP, který měl za cíl odhalit další potencionální ložiska surovin na Kubě. Důležitým bodem také zůstávala československá účast na tzv. citrusovém programu, který byl realizován na základě investiční akce států RVHP. Diplomaté si také uvědomovali potenciál rozvoje cestovního ruchu, jelikož v 80. letech se jednalo o dynamicky se rozvíjející sektor a počet Čechoslováků vyjíždějících na Kubu se pohyboval v tisících ročně. Na druhou stranu potenciál ze strany ČSSR byl omezený, jelikož kupní síla byla na nízké úrovni a vycestovat mohli jen straničtí funkcionáři či podporovatelé komunistického režimu. Výše uvedené cíle vycházející z koncepce z roku 1979 se tak plně odrazily ve vyjednávání ohledně koordinace národohospodářských plánů na následující pětiletku.

Cíle kubánských vyjednávačů vycházely z obecných zásad a směrů rozvoje kubánského hospodářství v pětiletce 1981–1985.¹⁷⁸ Většina těchto zásad byla stejná již od kubánské revoluce a z toho tak vyplývá zřejmý fakt, že transformace kubánského hospodářství byla dlouhodobě neúspěšná. Mezi hlavní body patřila industrializace, cukrovarnictví, citrusový program, produkce derivátů kobaltu a niklu, rybářský průmysl, tabákový průmysl, cestovní ruch, vysílání odborníků do zahraničí a výstavba v zahraničí, navýšení exportu a příliv zahraničních úvěrů do kubánské ekonomiky.¹⁷⁹

První etapa jednání začala již v roce 1977 a od počátku zde bylo několik podstatných problémů, které bylo potřeba vyřešit. Kubánská strana předložila Československu seznam položek, který zahrnoval produkty, které se v ČSSR vůbec nevyráběly či v omezeném množství pouze pro domácí trh.¹⁸⁰ Podobná situace se vyskytovala často a Kubánci požadovali po Československu dodávky něčeho, co nebylo v silách Československa. Úkolem československých vyjednávačů tak bylo v první řadě vysvětlit kubánské straně, že jí požadované návrhy jsou nerealizovatelné, což bylo relativně náročné. Hlavní oblastí spolupráce zůstávalo budování energetického systému Kuby. Na tomto bodě mělo

¹⁷⁸ Plány na následující pětiletku byly skutečně ambiciózní. Počítalo se s realizací 560 projektů v průmyslu, 250 ve školství, 150 ve zdravotnictví a přes 1.000 v zemědělství (AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 247–257, Hlavní cíle pětiletky 1981–1985)

¹⁷⁹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 247, Hlavní cíle pětiletky 1981–1985.

¹⁸⁰ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha V, 2.

Československo největší zájem a dlouhodobě realizovalo výstavbu v kubánském energetickém sektoru. V dalších oblastech spolupráce měly být vypracovány takové akce, které by na jedné straně napomáhaly k rozvoji národního hospodářství Kuby, ale na druhé straně by současně vedly k uspokojování základních potřeb československého národního hospodářství.¹⁸¹ Z toho vyplývá snaha československé vlády, aby se již neuzavíraly dohody, ze kterých nebude mít ČSSR žádný či jen malý prospěch, jako tomu bývalo v minulosti. Na druhé straně pomoc kubánskému hospodářství zůstala hlavním paradigmatem a prostor pro vyjednání lepších podmínek pro Československo byl omezen. Důležitým požadavkem čs. vyjednávačů byl také dovoz některých strategických surovin či produktů. “Čs. delegace informovala kubánskou stranu o čs. zájmu na zvýšení kubánských dodávek niklu, chromové rudy, glycerinu a melasy a oznámila, že pro uvedené období zatím nepočítá s dovozem 80 tis. tun cukru.”¹⁸² Čs. zájem o zvýšení množství některých dovozových položek ovšem narážel na limitované možnosti kubánského hospodářství a kubánská strana tak nemohla příliš navýšit jejich vývoz.

Prioritou kubánské strany byla snaha o získání čs. úvěrové pomoci, především pak vládních úvěrů na budování energetické základny Kuby.¹⁸³ Z toho je zřejmé, že Kubánská republika i přes mnoho jiných důležitých problémů, potřebovala v prvé řadě zajistit dostatek elektrické energie pro své hospodářství, přednostně pak pro průmysl, který byl stále ve fázi výstavby. Energetika byla dlouhodobým problémem Kuby, jelikož neměla potřebné zdroje k výrobě elektrické energie a byla závislá na dovozu ropy.¹⁸⁴ Československo bylo jedním z největších investorů do kubánské energetiky již od roku 1959 a na počátku 80. let se čs. jednotky podílely na celkovém instalovaném výkonu 33 procenty a byl

¹⁸¹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 1.

¹⁸² AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha V, 3.

¹⁸³ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 1.

¹⁸⁴ Kubánské problémy s nedostatkem elektrické energie byly dlouhodobé a s procesem industrializace se ještě zvýšily. Přírůstek průmyslové výroby byl po celé období větší než přírůstek výroby elektrické energie a problém se nadále zvětšoval v průběhu pětiletky 1981–1985. Kuba navíc neměla prakticky žádné zásoby ropy či uhlí, což situaci ještě více komplikovalo. Plány navíc počítaly s růstem výroby elektrické energie o 50% do roku 1990.

předpokládán další nárůst.¹⁸⁵ Z archivních materiálů je patrné, které akce navržené kubánskou stranou považovala československá diplomacie za prioritní a strategické. Byla to výstavba tepelné elektrárny Nuevitas, vodní přečerpávací stanice Agabama v pohoří Escambray, vodní přečerpávací stanice v severní části provincie Oriente, vodní elektrárny o malých a středních výkonech, výstavba nových kapacit na výrobu niklu a těžba a zpracování chromu v ložisku Merceditas.¹⁸⁶ Naopak některé návrhy byly odmítnuty jako nepotřebné či nerealizovatelné. Projekty výstavby závodu na výrobu kaolinu a výstavbu pivovaru byly odloženy na další pětiletku. Závod na výrobu sloupů z betonu byl realizovatelný, ale až po vyřešení technických problémů kubánskou stranu. ČSSR také neměla zájem o další investice spojené se zpracováváním kubánských surovinových zdrojů, jelikož jejich návratnost byla nejistá z důvodu zpoždování výstavby u podobných závodů. Mezi tyto odmítnuté akce patřila účast na rozvoji zpracování měděné rudy, bromu a kysličníku horečnatého.¹⁸⁷ Z výše uvedeného tak vyplývá orientace čs. vyjednavců na výstavbu energetických kapacit Kuby popřípadě závodů strategických surovin. Československo také mělo zájem podílet se na výstavbě jen u takových akcí, které budou dokončeny do roku 1985 a nebude tak docházet k převádění prostředků na další pětiletku. Kubánská strana se začala obávat o další úvěry z ČSSR a požadovala po čs. vyjednavcích záruky, že požadované úvěry budou poskytnuty bez ohledu na pětiletky. Československo nakonec v tomto požadavku Havaně ustoupilo.¹⁸⁸

Nejtěžší rozhovory se dlouhodobě vedly ohledně ceny cukru a kvůli tomu se zdrželo celé vyjednávání ohledně výměny zboží.¹⁸⁹ Druhým sporným bodem bylo zvýšení cen čerstvých a zpracovaných citrusů ve vztahu ke směnným relacím. Československé straně se kubánské požadavky, které pro ni byly nevýhodné, nelíbily. Po důkladném prozkoumání a vzetí v potaz neústupnosti kubánské

¹⁸⁵ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 334, Rozbor současného stavu energetické situace Republiky Kuba, 23. 5. 1980, 6.

¹⁸⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1979, kniha 19, fol. 19, Záznam z jednání náměstků předsedů ústředních plánovacích orgánů ČSSR a Kuby o koordinaci národohospodářských plánů obou zemí na období 1981–1985, 5. 3. 1979.

¹⁸⁷ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha V, 3.

¹⁸⁸ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1981, karta 1, složka 3 – Běžná politická korespondence, ZÚ Havana – pokyny a informace č. 11/81, 17. 9. 1981.

¹⁸⁹ Po intenzivních jednáních byla cena na rok 1982 stanovena ve výši 376,12 rublů za tunu, přičemž v následujících letech do roku 1985 se měla každoročně zvýšit o pět procent. Nejvíce platil Sovětský svaz – 600 Rb za tunu a nejméně Polsko – 371,10 Rb (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980–1982, karta 4, složka 25 – Hospodářské zprávy, Zpráva o hosp. spolupráci Kuby so zemí RVHP v r. 1981, 5. 5. 1982, 2).

strany, ale českoslovenští vyjednávači ustoupili a přijali je. Mohla tak být přijata dohoda o stanovení cen v obchodní výměně, na jejímž základě poté mohl být vypracován obrat vzájemného obchodu pro příští pětiletku. Dohoda rozlišovala dva druhy cen. První tzv. preferenční zahrnovaly pevné ceny cukru, niklu, citrusů a melasy. Ceny ostatního zboží se vypočítávaly dle průměru světových cen v předchozích pěti letech před rokem dodávky.

V průběhu roku 1980 vyjednávání v mnoha oblastech pokročilo a rámcová dohoda byla podepsána 19. října 1980 v Havaně. Celá dohoda měla tři důležité pilíře. Prvním byla československá výstavba, především energetických podniků financovaných pomocí čs. vládních úvěrů. Druhým byl plán výměny zboží na následující pětiletku. Jelikož se jednalo pouze o rámcovou dohodu, byly některé body doplněny a rozšířeny pomocí dalších smluv. To se stalo například u otázky úvěrů, kdy došlo k podpisu až v roce 1982, a jež tvořily třetí pilíř celé dohody.

3.2.1. Československé dodávky investičních akcí

V případě dodávek je nutno konstatovat, že ve většině případů nebyly vypracovány detailní podmínky realizovatelnosti, zejména kvůli kubánské straně, která sice něco požadovala, ale potřebné informace nedodala. Z toho důvodu se i u dohodnutých projektů musel nejprve vypracovat plán výstavby a až poté definitivně schválit či zamítnout samotnou realizaci. Nepřípravenost kubánské strany komplikovala budování mnoha investičních celků. Následně pak byla ovlivněna návratnost těchto investic pro československou stranu.

Hlavním bodem uzavřené dohody byly dodávky dvou nových bloků o výkonu 250 MW v celkové odhadované hodnotě 80–100 milionů rublů pro tepelnou elektrárnu Nuevitas, na jejíž výstavbě se Československo dlouhodobě podílelo.¹⁹⁰ Výstavba bloků v lokalitě Nuevitas byla jedním z největších projektů ČSSR na Kubě, který však provázelo mnoho problémů a již předchozí dodávky 3 x 125 MW bloků nabíraly zpoždění. Z tohoto důvodu československá strana prosadila dodávku prvního bloku do konce roku 1985 a dodávku druhého bloku o výkonu 250 MW až v průběhu další pětiletky. V průběhu jednání se navíc rozhodlo o přesunu této elektrárny do lokality Felton, která byla pro potřeby kubánské ekonomiky vhodnější, a to kvůli úsilí o industrializaci provincie Oriente

¹⁹⁰ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 2.

v severní části země, kde se plánovala výstavba nových závodů na zpracování niklové a chromové rudy.

Druhým podstatným projektem byla výstavba přečerpávací hydroelektrárny v centrální oblasti. Původně měla být realizována na řece Agabama, ale kubánská strana nakonec kvůli časovým úsporám zvolila jinou lokalitu v pohoří Escambray. Celková hodnota této zakázky byla přibližně 70 miliónů rublů, ale vzhledem k nepřipravenosti celého projektu se pro tuto pětiletku počítalo jen s průzkumnými pracemi a nikoliv se zahájením samotné výstavby a dodávkami zařízení. Kubánská strana přitom původně požadovala spuštění elektrárny do provozu do konce roku 1984.¹⁹¹

Jedním z nejvýznamnějších projektů pro následující pětiletku byl tzv. citrusový program sjednaný a realizovaný v rámci RVHP. Rozsah a podrobnosti uskutečnění měly být projednány v rámci dalších bilaterálních dohod s kubánskou stranou. V tomto případě se jednalo o účelový úvěr, který měl být splácen dodávkami citrusů do ČSSR. Dalšími investičními celky byly výstavba pivovaru a závodu na výrobu sušeného mléka, přičemž československá strana chtěla tyto úvěrové záměry odsunout na příští pětiletí, ale nakonec se kubánské straně podařilo přesvědčit československé partnery o zahájení dodávek již v roce 1985. Technologie pro využití ložiska chromu v Merceditas byla další schválenou dodávkou, přičemž kubánská strana nesouhlasila se záměrem financovat projekt pomocí účelového úvěru, což by však učinilo celý projekt nevýhodný pro Prahu. I v tomto případě se mělo jednat především o průzkum a vypracování projektu ze strany Československa. Posledními investičními akcemi byly účast na rozvoji vědy a techniky na Kubě, který byl realizován v rámci RVHP a geologický průzkum prováděný na Kubě čs. stranou.¹⁹²

3.2.3. Vzájemná výměna zboží

Rámcová dohoda o výměně zboží na období 1981–1985 byla podepsána 27. listopadu 1980 v Praze. Výměna zboží v následující pětiletce měla dle příslušných plánů vzrůst o 72% v porovnání s předchozí pětiletkou a měla

¹⁹¹ Velvyslanectví opakovaně informovalo, že tento projekt je jednou z nejdůležitějších čs. investic na Kubě. Přečerpávací hydroelektrárna měla být stěžejní pro jadernou elektrárnu budovanou Sovětským svazem, jejíž spuštění se plánovalo na rok 1987. Z tohoto důvodu bylo odklady nežádoucí (AMZV, f. DTO-T 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 35, Záznam o rozhovoru, 6. 5. 1981).

¹⁹² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 19, Dodatočná informácia o IV. kole jednania plánovacích orgánov SSSR a Kuby na obdobie 1981–1985, 3. 3. 1980.

dosáhnout celkového obratu ve výši 788,5 mil. Rb, z čehož vývoz měl činit 439,7 mil. Rb a dovoz 348,8 mil. Rb.¹⁹³ V roce 1985 měla být vzájemná výměna o 27% vyšší než v roce 1980. Československý vývoz se měl zvýšit o 85% a dovoz o 56%.¹⁹⁴ Snahou ČSSR bylo, aby dosáhla pozitivního salda obchodní bilance, jelikož v průběhu předchozí pětiletky byla platební bilance záporná. Protokoly ohledně výměny zboží byly přijímány každoročně a poskytovaly detailní informace o vývozních a dovozních položkách. Kuba na počátku 80. let usilovala o posílení dovozu ze socialistických zemí, především ve skupině potravinářských výrobků.¹⁹⁵ Hlavním důvodem byl nedostatek potřebných deviz na financování dovozu z kapitalistických států.

Nejvýznamnější dovozní položkou zůstával surový cukr, jehož celkové dodávky za pětiletí měly dosáhnout 550 tisíc tun za 179 mil. rublů. Další významné položky tvořily nikl, koncentrát mědi, citrusy a jejich koncentráty a melasa. Dovoz citrusů z Kuby měl dlouhodobě rostoucí tendenci a Československo i nadále počítalo s poměrně prudkým růstem, čemuž měl napomoci i citrusový program pod patronátem RVHP. V roce 1979 dovezla ČSSR celkem 20.000 tun citrusů, přičemž v následující pětiletce od roku 1981 se měl dovoz nadále zvyšovat. Pro rok 1980 byly kontrahovány dodávky v celkové výši 23.000 tun.¹⁹⁶ Československo ovšem z Kuby dováželo například i řezané a hrnkové květiny a obrat měl dlouhodobě rostoucí tendenci. Patrná je tak snaha o rozšíření portfolia dováženého zboží a surovin.

V oblasti vývozu na Kubu mnohé požadavky Havany zůstaly neuspokojeny, například nedošlo zvýšení exportu chmele a sladu, válcovaného materiálu, trubek, chemických surovin a spotřebního zboží. Ve finančním vyjádření byl nejhodnotnější export sladu, válcovaného materiálu, speciálních automobilů, především popelářských vozů, převodovek pro autobusy, vysokozdvíhých vozíků, čerpacích zařízení, náhradních dílů pro stroje, tkanin, nákladních

¹⁹³ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 34, K návštěvě s. ministra na Kubě a v Nikaragui: Československo-kubánská výměna zboží.

¹⁹⁴ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 8.

¹⁹⁵ Pro porovnání celkový obrat obchodu v pětiletce 1981–1985 se Sovětským svazem měl činit 27 mld. Rb. Hlavním dovozní položky ze SSSR na Kubu byly nafta, umělá hnojiva, válcovaný materiál, dřevo, obilí, mouka, potraviny a stroje. Opačným směrem putoval cukr, nikl a citrusy (AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 19, Dodatočná informácia o IV. kole jednania plánovacích orgánov SSSR a Kuby na obdobie 1981–1985, 3. 3. 1980).

¹⁹⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 340, Citrusové plody – významný faktor kubánského národního hospodárstva, 28. 5. 1980, 4.

automobilů AVIA,¹⁹⁷ o jejichž montáži a pozdější výrobě na Kubě se dokonce uvažovalo, a zařízení pro textilní a konfekční průmysl.¹⁹⁸ Vzhledem k prioritám schváleným na II. sjezdu KSK byl přijat kubánský požadavek na důsledné plnění dodávek náhradních dílů pro cukrovarnický průmysl, které byly klíčové pro nadcházející sklizně.

3.2.3. Československé úvěry poskytnuté na pětiletku 1981–1985

Celková výše úvěrů navržená československou stranou pro období 1981–1985 činila 150 milionů rublů, přičemž dohromady s nevyčerpanou částí úvěrů z předchozí pětiletky dosahovala celková výše čerpání 260 milionů rublů.¹⁹⁹ Došlo tak k podstatnému navýšení avšak i k částečnému dosažení větší výhodnosti pro ČSSR.²⁰⁰ V rámci 6. pětiletky byly úvěry určovány především potřebami Kuby, kdežto v rámci této pětiletky se jednalo převážně o úvěry na dodávky zajišťující dovoz niklu, chromu a citrusů do Československa.²⁰¹ Limity splácení poskytnutých úvěrů byly stanoveny až po roce 1985. Jednalo se zejména o úvěry související s československou výstavbou a dodávkami na Kubu. První schválenou akcí byl tzv. citrusový program, na který byl poskytnut úvěr ve výši 26 mil. rublů včetně 4 mil. ve volně směnitelných měnách na dodávky traktorů a vysokozdvizných vozíků.²⁰² ČSSR měla v následujících pěti letech dodávat 406

¹⁹⁷ Dohoda na dodávky vozů AVIA byla uzavřena v roce 1980 a mělo se jednat o 500 kusů v tropikalizované verzi včetně náhradních dílů v celkové hodnotě 3 mil. rublů (NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv, Praha – výstřížkový archiv III, karton 6663, *Rudé právo*, 5. 5. 1980 (1-928)/85, “Československé vozy na silnicích Kuby”). Měly to být první dodávky čs. automobilů na Kubu od roku 1962. Vozy AVIA byly ideální pro distribuci zboží a materiálů ve městech a na pomoc se zásobováním těžko dostupných míst.

¹⁹⁸ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. 2.

¹⁹⁹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. 26/81, bod k informaci 3, Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěru na investiční akce v rámci hospodářské spolupráce pro období 1981–1985, 3. 12. 1981, př. I, 2.

²⁰⁰ Úvěrová pomoc Československa byla po SSSR a NDR třetí nejvyšší v této pětiletce. NDR poskytla úvěry do výše čerpání 270 mil. Rb a Sovětský svaz do výše 1,7 mld. Rb. Zároveň je nutné kalkulovat s přebytky z předchozí pětiletky, které Kuba nevyčerpala, a tak celková výše úvěrové pomoci ze SSSR činila 2,12 mld. Rb. (AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 32, fol. 1, Vztahy Kuba – ZSS, 24. 3. 1981). Celková výše úvěrů ze zemí RVHP činila 2,712 mld. Rb, což bylo 2,5 krát více než v předchozí pětiletce (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980–1982, karton 4, složka 25 – Hospodářské zprávy, Zpráva o hosp. spolupráci Kuby so zemí RVHP v r. 1981, 5. 5. 1982).

²⁰¹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 7.

²⁰² NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 26/81, bod k informaci 3, Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěru na investiční akce v rámci hospodářské spolupráce pro období 1981–1985, 3. 12. 1981, př. I, 3.

ks traktorů a 35 ks vysokozdvížných vozíků ročně.²⁰³ Samotná úhrada měla být prováděna následnými dodávkami citrusových plodů a výrobků z nich. Největší úvěr se týkal již výše zmíněné dodávky elektrárenských bloků do elektrárny v Nuevitas respektive Felton. Pro období této pětiletky byl schválen úvěr ve výši 106 mil. rublů, jelikož s dodávkou druhého bloku se počítalo až v následující pětiletce.

Tabulka 3.2: Schválené československé úvěry na pětiletku 1981–1985 v mil. rublů²⁰⁴

P.	Druh akce:	Schválený úvěr
1.	Citrusový program	26,0
2.	Účast ČSSR na plánu urychlení rozvoje vědy a techniky v Kubánské republice	3,0
3.	Dodávka bloku 1 x 250 MW do Nuevitas (Felton)	106,0
4.	Přečerpávací vodní elektrárna	2,6
5.	Dodávky pro důl a úpravnu chromové rudy Merceditas	4,0
6.	Pivovar	4,0
7.	Závod na výrobu sušeného mléka	2,0
8.	Intenzifikace geologického průzkumu	1,8
	Celkem	149,4

Z tabulky 3.2 tak vyplývá, že československá strana nevyhověla požadavku Kubánců na poskytnutí úvěrů v plné výši na dříve uvedené dodávky a investiční akce, jelikož realizace jejich části připadala až na další pětiletku. Celkový úvěr ve výši 150 mil. rublů pro tuto pětiletku byl poskytnut na 10 let při úrokové sazbě 2%, přičemž splácení některých částí úvěru mohlo být řešeno samostatnými dohodami.

Tabulka 3.3: Převedené nevyčerpané úvěry z pětiletky 1976–1980 v mil. rublů²⁰⁵

P.	Druh akce:	Nevyčerpaná částka
1.	Dodávka bloků 3 x 125 MW (Nuevitas)	45,1
2.	Niklový závod Las Camariocas	65,3
	Celkem	110,4

²⁰³ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980–1982, karton 3, složka 17 – Hospodářsko-politická korespondence, Plnění obchodní výměny za I. pololetí 1982, 26. 8. 1982, 12.

²⁰⁴ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 26/81, bod k informaci 3, Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěru na investiční akce v rámci hospodářské spolupráce pro období 1981–1985, 3. 12. 1981, př. I.

²⁰⁵ Ibidem, 2.

Podnikové úvěry byly v koordinaci národohospodářských plánů stanoveny částkou 20 mil. rublů, ale sama československá strana od počátku přiznávala, že tato částka je nedostatečná. Zároveň si uvědomovala jejich větší výhodnost, jelikož úvěr byl poskytován na 3 až 6 let a úrok se pohyboval okolo 6%. Důvodem pro nenavýšení dané částky na tento typ úvěrů byly problémy se splácením. “Tato úroveň může být překročena pouze za předpokladu, že se podaří zajistit za splátky poskytovaných úvěrů dovoz zboží nezbytného pro krytí důležitých potřeb československého národního hospodářství.”²⁰⁶ Kubánská strana mj. požadovala zařízení pro cukrovarnický průmysl, zařízení pro elektrické rozvodny 110 kW, závod na výrobu betonových sloupů, dodávky dopravních prostředků (kamiony AVIA a valníky Škoda 10 tun), 500 vozů pro svoz odpadků a 250 vozů na úklid ulic a rozšíření plavírny kaolinu na Ostrově mládeže dodané z ČSSR. Kubánské požadavky byly vyčísleny na 60 mil. Rb a v případě vyjasnění průběhu splácení zde byl prostor pro navýšení z čs. strany, ale ne v plné výši. Nejintenzivnější jednání se vedla o každoroční dodávku 500 ks kamionů AVIA a 100 ks kamionů ŠKODA 10 tun.²⁰⁷ Československo také z vlastní iniciativy usilovalo o zajištění modernizace elektrárenských bloků 33 a 64 MW pomocí podnikového úvěru.²⁰⁸ Realizace jednotlivých dodávek na podnikové úvěry měla být dojednána až v průběhu dalších měsíců, včetně případného navýšení poskytnuté sumy.

Kromě úvěrů zde byly i jiné neméně podstatné formy ekonomické pomoci. V průběhu celé pětiletky se jednalo o zvýhodněnou cenu cukru oproti světovým cenám, což činilo přibližně 200 mil. rublů, dále překlenovací úvěr na saldo platební bilance ve výši 55 mil. Rb či bezplatná pomoc při zaškolování kubánských pracovníků v souhrnné výši 48,4 mil. Rb.²⁰⁹

²⁰⁶ Idem.

²⁰⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 34, Koordinace národohospodářských plánů a úvěrová politika, 3.

²⁰⁸ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 147/80, bod 16, Návrh na uzavření koordinace národohospodářských plánů mezi ČSSR a Republikou Kuba na období 1981–1985, 12. 9. 1980, př. III, 4 a NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 26/81, bod k informaci 3, Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěru na investiční akce v rámci hospodářské spolupráce pro období 1981–1985, 3. 12. 1981, př. II.

²⁰⁹ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, 4.

3.3. Vývoj ekonomických vztahů v rámci pětiletky 1981–1985

Ekonomické vztahy v průběhu celého pětiletí můžeme charakterizovat jako stabilizované, jelikož nedošlo k žádným problémům, které by mohly potencionálně zkomplikovat vztahy mezi Prahou a Havanou. Přesto docházelo k mnoha dílčím problémům, které byly zdrojem sporů, tvrdých jednání či rostoucí nespokojenosti se svým partnerem na obou stranách. Na kubánské straně způsobovaly komplikace především pomalá výstavba investičních celků, špatné splácení úvěrů a nedostatečné kontrahování u některých položek dodávaných do ČSSR. V letech 1960–1982 Kuba čerpala československé úvěry v celkové výši 223,1 mil. Rb a do konce roku 1982 splatila částku 104,4 mil. Rb. ČSSR předpokládala, že celkem 100 mil. Rb bude Kuba schopna splatit až po roce 1985 a dluh se v dalších letech nadále zvyšoval.²¹⁰ Československo mělo problémy zejména s dodávkami náhradních dílů na karibský ostrov a Kubáncům se také nelíbila neochota Prahy schválit mnohé kubánské požadavky. Často se také negativně projevoval nedostatek lodního a chladírenského prostoru a oboustranně docházelo k odkladům a zpoždění mnoha dodávek. Ekonomické vztahy také komplikovaly externí faktory jako situace v polských přístavech, vývoj světové ekonomiky či vyostření mezinárodně politické situace.

Jak již bylo zmíněno výše, kubánská ekonomika v průběhu 80. let postrádala devizové prostředky a situaci navíc zhoršil stupňující se tlak nové americké administrativy prezidenta Reagana. Kuba nutně potřebovala pro dovoz mnoha základních produktů americké dolary, těch se jí ale nedostávalo. Americký tlak na kapitalistické státy se stupňoval a jimi nově poskytnuté úvěry byly pro Kubu nevýhodné a podmínky splatnosti tvrdé. Z tohoto důvodu Havana očekávala pomoc ze socialistických států, které poskytovaly Kubě i určité množství překlenovacích úvěrů ve volně směnitelných měnách. V srpnu 1981 přijel do Prahy na pracovní návštěvu předseda Kubánské národní banky a hlavním cílem jeho cesty bylo navýšení možnosti čerpání krátkodobých úvěrů u československých bank o přibližně 40 milionů amerických dolarů.²¹¹ Československo samotné se v důsledku ekonomických obtíží a komplikací

²¹⁰ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 93/84, bod 6, Sjednání dohod mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěry na dodatečné dodávky a technickou pomoc a na poskytnutí úvěru na pokrytí dvoustranného salda evidovaného u MBHS ke konci roku 1983, 6. 1. 1984, př. III/2.

²¹¹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 33, fol. 242, Záznam o návštěvě, 21. 8. 1981.

ve vztazích s kapitalistickými státy potýkalo se zhoršujícím se přístupem k volně směnitelným měnám. Kubánská žádost byla posouzena, ale nakonec jí nebylo vyhověno a Kuba mohla čerpat pouze prostředky v původně dohodnuté výši.

3.3.1. Průběh výstavby investičních celků

Pravděpodobně nejvíce problémů způsobovala výstavba investičních celků financovaných pomocí čs. úvěrů. Na všech akcích docházelo k poměrně výrazným zpožděním. Mnohé úvěry měly být spláceny dodávkami surovin a produktů a v případě, kdy se výstavba a zahájení výroby opakovaně zpožďovaly, docházelo ke ztrátám pro čs. stranu. Plány hospodářství s dodávkami počítaly, což komplikovalo situaci nejvíce v oblasti průmyslové výroby. Další nepříjemností bylo také to, že mnohé čs. dodávky byly dovezeny dle původního harmonogramu, ale v důsledku prodlev při výstavbě musely být uskladněny pod širým nebem, což mělo vliv na životnost mnoha dodávaných technologických zařízení. Jednání o řešení výše uvedených problémů s kubánskou stranou byla složitá a ve většině případů nedošla k uspokojivému výsledku, se kterým by byla čs. strana spokojená. Navíc s rostoucím počtem investic a dodávek na Kubu docházelo k delším prodlevám a odkladům.

Závod na výrobu chromu v lokalitě Merceditas byl jedním z mnoha projektů ve skluzu. Budován byl společně státy RVHP a Československo na základě dohody ze dne 21. října 1981 poskytlo na výstavbu závodu vládní úvěr ve výši 4 mil. Rb. V porovnání s jinými se tedy nejednalo o příliš velkou investici. Splácena měla být pomocí dodávek chromu do ČSSR a zpoždění výstavby tak negativně ovlivňovalo čs. hospodářství. V průběhu roku 1981 byla na Kubu vyslána čs. delegace, která měla za cíl stanovit harmonogram čs. dodávek. Kubánská strana přijala návrh Prahy na dodávky báňských lokomotiv BH 30 B a dodávky generátorů dle původního plánu.²¹² Po odeslání prvních zkušebních dodávek chromové rudy ovšem čs. strana zjistila, že zasláné vzorky nevyhovují pro zpracování v podniku v Košicích. Bylo tedy nutné tuto situaci vyřešit, jelikož čs. investice by byla v podstatě znehodnocena.²¹³ Dle dostupných materiálů se

²¹² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 176, Zpráva o plnění přijatých opatření a záverov zo zasednutia HVTS v júni a Koordinácie národohospodárskych plánov v novembri r. 1980 medzi ČSSR a Kubánskou republikou, 25. 5. 1981, 2.

²¹³ Ibidem, 3.

uspokojivé řešení tohoto problému nalézt nepodařilo. Samotná výstavba navíc nabírala další zpoždění a zahájení dodávek se oddalovalo.

Jedním z dlouhodobě klíčových projektů na Kubě byla výstavba niklo-kobaltového závodu Las Camariocas, na jehož výstavbě se na základě multilaterální spolupráce podílely státy RVHP a celková výše investice činila 603,6 mil. Rb.²¹⁴ Terénní práce probíhaly již od konce 70. let, ale zahájení stavební části nabíralo zpoždění, náklady rostly a původní termín otevření v roce 1982 byl odložen až na pětiletku 1986–1990. Tento stav rovněž negativně ovlivňoval čs. hospodářství, jelikož plánovači již počítali s dodávkami niklo-kobaltové produkce a měli kontrahovány zakázky na nich závisující. Důvodů zpoždění bylo více. V první řadě nabírala zpoždění výstavba podobného závodu Punta Gorda a naprostá většina sovětských a kubánských kapacit se soustřeďovala do této lokality. Z tohoto důvodu v letech 1981 a 1982 nebyl závod Las Camariocas klíčovou prioritou. Základní kámen samotné stavby byl nakonec položen až v průběhu roku 1985 po ukončení potřebných terénních úprav. Čs. strana se snažila vyjednat s Kubánci odklad dodávek, aby nedocházelo k zastarávání technologických částí. Navíc některé země RVHP jako Maďarsko, Polsko, Bulharsko a Rumunsko neprojevovaly zájem jednat s Kubou ohledně podrobností výstavby a dodávek, na kterých se měly podílet 40 procenty, což opět způsobovalo potíže a odklady při realizaci. Očekávalo se, že jejich podíly převezmou ostatní socialistické státy včetně ČSSR. Zpoždění bylo také způsobeno pomalou výstavbou ze strany Kuby a nastaly situace, kdy již dodané československé stroje musely zůstat na volném prostranství a docházelo k jejich znehodnocování. Návratnost čs. investice se tak prodlužovala a jedním z požadavků bylo případné zvýšení úroku na 4%, podobně jako tomu mělo být u SSSR. Druhým požadavkem byla změna ve struktuře dodávek do ČSSR. Celá situace nakonec skončila podpisem nové mezivládní dohody, která navýšila čs. úvěr na 70 mil. Rb. Úvěr byl dle nových podmínek poskytnut na 12 let s 2% úrokem. Splácení mělo probíhat dodávkami přibližně 2.500 tun niklo-kobaltové

²¹⁴ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 26/81, bod k informaci 4, Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o spolupráci při vybudování nových kapacit na výrobu niklokobaltové produkce v Las Camariocas a informace o současném stavu zajišťování výstavbu závodu, 3. 12. 1981.

produkce ročně. Je tak vidět, že cíle čs. vyjednavců o lepších podmínkách se naplnit nepodařilo.²¹⁵

Druhý významný projekt na zpracování niklu a kobaltu, výše uvedený závod Punta Gorda, byl budován již od 70. let na dvojstranné bázi Kuba – Sovětský svaz, ale ČSSR se i zde podílela na realizaci dodávkami strojů a zařízení ve výši přibližně 20 mil. Rb.²¹⁶ I v tomto případě výstavba a otevření nabíraly zpoždění. Dodaná československá zařízení nemohla být kvůli zpoždění ve stavební části projektu zkompletována dle harmonogramu a byla opět skladována v nevhodných podmínkách, což ohrožovalo jejich budoucí životnost. Českoslovenští technici zahájili montážní práce až v průběhu roku 1981. Stavební a montážní práce se však i nadále zpožďovaly a konečné spuštění závodu se odložilo až na příští pětiletku, jelikož ke konci roku 1985 práce stále ještě probíhaly.

Dalším z projektů, který nabíral stále větší zpoždění, byla výstavba elektrárenských bloků 3 x 125 MW v lokalitě Nuevitas, jež byla jednou z největších a nejdůležitějších čs. investic na Kubě. V té době byl tento projekt druhou největší investicí v sektoru kubánského ministerstva elektrárenského průmyslu, což jen svědčí o jeho významu.²¹⁷ Samotný plán výstavby pocházel již z poloviny 70. let, přičemž kontrakt byl podepsán 21. ledna 1977 a k plnému vyčerpání sjednaného úvěru mělo dojít v roce 1982, jelikož stavební práce začaly po mnoha odkladech až v průběhu roku 1979. V průběhu roku 1980 navíc došlo k odvolání kubánských kvalifikovaných odborníků, kteří byli přesunuti do cukrovarnických zařízení, aby byla sklizeň cukrové třtiny v letech 1980–1981 co největší, a výstavba tak byla prakticky zastavena.²¹⁸ Komplikace přinášela i situace v polských přístavech, kde docházelo ke stávkám pracujících, a některé klíčové čs. dodávky se zpožďovaly. Situace se nelepšila ani po návratu kubánských odborníků na stavbu a Havana měla i nadále problémy s výstavbou a tak v průběhu roku 1983 obdržela ČSSR žádost o prodloužení možnosti čerpání úvěru. Tomu bylo nakonec vyhověno a lhůta byla posunuta na rok 1985.²¹⁹

²¹⁵ Ibidem, př. I a II.

²¹⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 183, Zpráva o plnění přijatých opatření a záverov zo zasadnutia HVTS v júni a Koordinácie národohospodárskych plánov v novembri r. 1980 medzi ČSSR a Kubánskou republikou, 25. 5. 1981, 9

²¹⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 25, fol. 230, Informace o vztazích k ČSSR, 31.

²¹⁸ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 204, Plnění protokolu o obchodní dohodě, 27. 10. 1980.

²¹⁹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 93/84, bod 6, Sjednání dohod mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěry na dodatečné dodávky

Zpoždění mělo za následek také prodražování výstavby a s tím související nedostatečnost schválené výše úvěru a potřeby jeho navýšení o 10 mil. Rb na dodatečné dodávky a technickou pomoc. Československo nemělo jinou možnost než požadavek schválit, jelikož jinak by muselo odvolat své odborníky ze stavby a výstavba by se tak nadále prodražovala a opožďovala. Nakonec bylo přijato řešení, že prostředky budou převedeny z úvěru na výstavbu 2 x 250 MW v Nuevitas, jelikož i tato investiční akce byla v prodlevě a čerpání úvěru probíhalo pomalu.²²⁰ Kubánská strana navíc informovala ČSSR, že elektrárna 2 x 250 MW nebude postavena v lokalitě Nuevitas, ale o novém místě výstavby zatím nerozhodla. Československá strana tak nemohla vypracovat projektovou dokumentaci a výstavba prvního bloku v této pětiletce nemohla být zahájena. Nakonec bylo rozhodnuto o lokalitě Felton, kde mělo dle plánů Havany dojít k rozsáhlé výstavbě průmyslových objektů, a potřeba elektrické energie zde měla být vysoká.

V souvislosti s navýšením úvěru na projekt 3 x 125 MW se řešila i další úvěrová pomoc pro stagnující kubánské hospodářství. Kuba měla na počátku 80. let zahraniční dluh ve výši přesahující 3 mld. amerických dolarů, z čehož 1,6 mld. bylo splatných do roku 1985.²²¹ V důsledku nízkých světových cen cukru a neúrody, způsobené nepříznivými klimatickými podmínkami a chorobami u klíčových zemědělských plodin, neměla prostředky na zaplacení a žádala tedy své věřitele o odklad splátek.²²² Komplikace také přinášela vyostřená situace v karibské oblasti v důsledku nástupu administrativy Ronalda Reagana, která měla dle kubánské strany negativní dopad na hospodářství, jelikož Kuba musela věnovat více prostředků na posílení obranyschopnosti země a ohrožovala potencionální rozvoj obchodních vztahů s kapitalistickými státy. Kubě se nakonec podařilo dosáhnout dohody s kapitalistickými státy, ale tato dohoda nebyla příliš výhodná. Havana se tak obrátila i na socialistické státy, aby jí pomohly v této tíživé situaci. “Kubánská strana se obrátila dopisem [...] ze dne 23. září 1982 na s. L. Štrougala [...], kterým požádala o poskytnutí úvěru na očekávanou částku pasivního salda v platební bilanci koncem roku 1983. Splácení uvedené částky

a technickou pomoc a na poskytnutí úvěru na pokrytí dvoustranného salda evidovaného u MBHS ke konci roku 1983, 6. 1. 1984, př. III, 1.

²²⁰ Ibidem, 3.

²²¹ Ibidem, 4.

²²² Kuba v roce 1982 používala 65% získaných volně směnitelných měn pouze na úhradu dluhů, které měla vůči kapitalistickým státům (SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 376).

pasiva platební bilance navrhla kubánská strana zahájit v roce 1987.”²²³ Čs. strana očekávala přibližnou výši salda ve výši 33,6 mil. Rb a byla informována, že Bulharsko již žádosti o překlenovací úvěr vyhovělo.²²⁴ Československo si podobně jako v případě žádosti o navýšení úvěru na výstavbu v lokalitě Nuevitas uvědomovalo, že zde není velký prostor pro odmítnutí žádosti a jednalo se tak především o podmínkách, za kterých bude úvěr poskytnut. Předsednictvo nakonec schválilo úvěr do výše 35 mil. Rb s 3% ročním úrokem a splatností v období 1987–1991.²²⁵ V souvislosti s těmito problémy Kuba navíc požadovala vyrovnanou obchodní bilanci na rok 1984, což bylo vzhledem ke známým skutečnostem neproveditelné, jelikož dle plánů na obchodní výměnu měl být čs. vývoz vyšší než dovoz. Zahraniční zadlužení kubánské ekonomiky dlouhodobě rostlo, ale potřebné finance na splátky nepřicházely a bylo tak jasné, že podobné žádosti na socialistické státy budou podány i v budoucnu. Jednalo se o podstatný problém, jelikož i hospodářství ostatních států RVHP v čele se SSSR měla řadu problémů a stagnovala. Ochota vyhovět kubánským požadavkům tak byla limitovaná, ale zároveň nebylo možné kubánské žádosti zcela odmítnout a bylo třeba opakovaně hledat řešení, které by bylo v nějaké míře výhodné pro obě strany a neohrozilo strategickou důležitost Kuby.

Nedostatek kubánských devizových prostředků měl vliv i na výstavbu nových elektrárenských jednotek. Kuba musela některé komponenty nakupovat na kapitalistických trzích, a v okamžiku, kdy neměla potřebnou “tvrdou měnu”, se výstavba zpožďovala. Vznela tak požadavek na socialistické státy, zda by se nemohly podílet na výrobě některých komponentů tak, aby na kapitalistických trzích kupovala jen nezbytně nutné části. V mnoha případech nebylo v silách socialistických států zahájit výrobu a Kuba se i nadále neobešla bez nákupu složitých technologií na západních trzích.

Plán na výstavbu přečerpávací elektrárny v pohoří Escambray, na který byl schválen čs. úvěr ve výši 2,6 milionu na průzkumné práce, byl v průběhu 1981 téměř dokončen a s definitivním schválením projektu se počítalo v následujícím roce. Úvěr na samotnou výstavbu měl být poskytnut až v průběhu další pětiletky,

²²³ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 93/84, bod 6, Sjednání dohod mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o poskytnutí úvěry na dodatečné dodávky a technickou pomoc a na poskytnutí úvěru na pokrytí dvoustranného salda evidovaného u MBHS ke konci roku 1983, 6. 1. 1984, př. III, 5.

²²⁴ Idem.

²²⁵ Ibidem, př. III/3.

jelikož se nepočítalo se zahájením stavebních prací v rámci této pětiletky kvůli nedostatku kubánských kapacit.

3.3.2. *Vzájemná výměna zboží*

Výměna zboží po celé období probíhala, i přes mnoho problémů, dle schváleného plánu a v některých letech ho dokonce překonala. Celkově dosáhla za toto pětiletí obratu ve výši 1.141,1 mil. Rb, z čehož čs. vývoz byl ve výši 606,8 mil. Rb a dovoz z Kuby ve výši 534,3 mil. Rb. V porovnání se schváleným plánem se jednalo o výrazný nárůst.

Tabulka 3.4: Obchodní výměna mezi ČSSR a Kubánskou republikou v období 1981–1985 v mil. rublů²²⁶

	1981	1982	1983	1984	1985
Čs. vývoz	111,3	124,7	129,5	128,2	113,1
Čs. dovoz	71,1	94,8	96,5	132,6	139,3
Obrat	182,4	219,5	226,0	260,8	252,4

Československá strana se dlouhodobě zajímala o rozšíření exportních možností a jedním z potencionálních trhů byla karibská oblast. Nejednalo se o velký a bohatý trh, ale kvůli kubánským kontaktům v oblasti tu jistý exportní potenciál pro některé čs. produkty byl. Cílem čs. úředníků byly tzv. kubánské afiliace zřízené v zahraničí, s nimiž by mohly čs. zahraniční podniky kooperovat především v oblasti exportů potravinářských výrobků. Hlavní zájem směřoval na firmu CIMEX se 100% podílovou účastí Kubánské republiky a trvalým sídlem v Panamě, popřípadě společnost MURALLA.²²⁷ Největší exportní potenciál ležel v pivu, o jehož dovoz měl zájem samotný CIMEX a čs. straně mohl jako protihodnotu nabídnout kávu. ČSSR si uvědomovala, že k proniknutí na menší latinskoamerické trhy by bylo výhodnější spolupracovat s kubánskými firmami, jelikož zde byly etablovány a realizace by byla jednodušší a nadějnější než v případě snahy o vlastní přímý export do zemí jako např. Grenada. Výsledek jednání obou stran není přesně známý.

²²⁶ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 1, složky 4 až 7 – Běžná politická korespondence.

²²⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 231, Plnění obchodní výměny s Kubou za I. pololetí 1981, 8. 9. 1981, 20.

Jak již bylo několikrát zmíněno výše, dlouhodobým problémem byly dodávky náhradních dílů na Kubu a i v rámci této pětiletky se jednalo o často se opakující problém. V roce 1981 se vyhroutil situace s úklidovými vozy BOBR, které byly v předchozím desetiletí společně s popelnicemi dodávány na Kubu ve velkém množství. V červnu a červenci 1981 vypukla na Kubě epidemie horečky dengue, kterou onemocněly tisíce Kubánců, a byla přijata přísná hygienická opatření. Komplikací byl fakt, že 30 úklidových vozů bylo nepojízdných a náhradních dílů se nedostávalo, jelikož čs. strana neměla přesné informace, jaké konkrétní díly Kubánci požadují. Špatná kvalita vozů byla probírána i v kubánském tisku a negativně ovlivňovala mínění Kubánců o československých výrobcích. V průběhu pětiletky 1981–1985 navíc Československo na základě dohody s Havanou mělo dodávat na Kubu 150 ks úklidových vozů ročně. Problémy s nedostatkem náhradních dílů tak ohrožovaly i tyto dodávky, jelikož kubánská strana mohla v případě narůstající nespokojenosti dodávky i přes nutnost odmítnout.²²⁸ Z toho důvodu byl na Motokov vznesen jasný požadavek, aby byla situace řešena s velkou prioritou. Situace se přechodně zlepšila, ale problém s náhradními díly přetrvával po celá 80. léta a byl jedním z největších, které přinášely komplikace do vzájemných vztahů.

V roce 1982 ČSSR obdržela jako jediná socialistická země 20.000 tun cukru navíc a to výměnou za dodávky obuvi na Kubu.²²⁹ Kubánská strana ocenila tuto výměnu, jelikož kubánskému obyvatelstvu se dlouhodobě nedostávalo kvalitní obuvi. Obě strany měly po celé pětiletí zájem nacházet nové oblasti spolupráce. Návrhů bylo za celé sledované období skutečně mnoho a především kubánská strana nad jejich možnou realizací příliš nepřemýšlela. Jednalo se například o možnosti pěstování drůbeže na maso, výrobě krmiv z odpadu cukrové třtiny či o těžbě a úpravě mědi a kamenné soli.²³⁰

Můžeme říci, že v rámci pětiletí 1981–1985 docházelo k trvalému a prudkému nárůstu v oblasti ekonomických vztahů v porovnání s předchozími dvaceti porevolučními lety spolupráce s Československou socialistickou republikou. Prostor pro další růst byl i nadále veliký, ale zároveň ho mohly komplikovat ekonomické problémy a snaha ukončit v mnoha případech pro Československo

²²⁸ Ibidem, 21.

²²⁹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1982, karton 4, složka 21 – Politické zprávy, Vnitropolitická situace a zahraniční politika Kuby v I. pololetí 1982, 29. 7. 1982, 10.

²³⁰ Idem.

nevýhodnou pomoc kubánskému hospodářství. Také v Sovětském svazu docházelo ke změně dosavadního paradigmatu v důsledku nástupu Gorbačova. Obavy Fidela Castra z možného dopadu těchto změn na kubánské hospodářství byly značné a ovlivňovaly i vyjednávání s ČSSR o koordinaci národohospodářských plánů na další pětiletí.

3.4. Koordinace národohospodářských plánů na pětiletku 1986–1990

Jednání o koordinaci národohospodářských plánů pro pětiletku 1986–1990 s Kubánskou republikou opět probíhala v souladu s koncepcí československé zahraniční politiky a se závěry přijatými na XVII. sjezdu KSČ. Rozsah hospodářské pomoci musel však být důsledně svázán s možnostmi československé ekonomiky. Zároveň, i přes stále velké nedostatky a slabý ekonomický růst, bylo kubánské hospodářství v některých oblastech v lepším stavu i kvůli snížení podílu cukru v exportní struktuře a dokončení některých industrializačních projektů. Z tohoto důvodu se československá strana měla v souladu s koncepcí poohlédnout po dalších formách spolupráce v zemědělství, při výrobě cukru, v oblasti farmaceutik či těžbě kovů. Mělo být tedy ustoupeno od tzv. politiky neomezené pomoci kubánskému hospodářství a mělo se více dbát na vzájemnou výhodnost. Hlavním důvodem bylo, že rozsah úvěrové pomoci poskytnutý v minulých letech dosáhl vysoké úrovně. Kubánská strana nesplácela poskytnutou úvěrovou pomoc dle uzavřených dohod a opakovaně usilovala o odsun splátek. Kuba měla splátkovou povinnost u úvěrů v celkové výši 186 mil. rublů včetně podnikových úvěrů a z jednání vyplývalo, že nemá dostatek zdrojů na úhradu.²³¹ V průběhu jednání požadovala odsun splátek všech úvěrů, s čímž Československo nemohlo souhlasit. Navíc některé investiční akce na Kubě nebyly pro Československo výhodné a nezískalo za ně odpovídající protihodnotu. Kvůli problematice splatnosti úvěrů se jednání se všemi mimoevropskými socialistickými zeměmi komplikovalo. V průběhu roku 1985 nebyl dosud vyjasněn přístup ČSSR k požadavkům těchto zemí o odsunu splátek a československá strana požadovala, aby další formy spolupráce byly více

²³¹ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 1/86, bod 12, Výsledky koordinace národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 13. 3. 1986, př. III, 29.

koordinovány s ostatními státy RVHP, především pak se SSSR.²³² Mnohostranná spolupráce by pomohla rozložení investičního rizika mezi více partnerů a navíc by poskytnuté úvěry na konkrétní akce nedosahovaly takové výše. Můžeme hovořit také o částečné změně československého obchodu s ostatními státy RVHP, jež ovlivnila vyjednávání o koordinaci s Kubou. “Výsledky prací na koordinaci národohospodářských plánů se zeměmi RVHP ukazují na některé změny ve struktuře vzájemné výměny zboží, které z hlediska čs. ekonomiky nepříznivě ovlivní efektivnosti a užití národního důchodu.”²³³ Státní plánovací komise, tak od počátků jednání musela brát v potaz omezené a zhoršující se možnosti československé ekonomiky.

Československo si opakovaně v průběhu jednání stěžovalo na své zahraniční partnery kvůli nedostatečnému čerpání úvěrů. “Důvodem jsou časté změny požadavků partnerských zemí, technická nevyjasněnost akcí, pomalé uzavírání úvěrových dohod a kontraktů.”²³⁴ Z tohoto důvodu byla zbývající nevyčerpaná částka u úvěrů poskytnutých Kubě ve výši 112,7 mil. rublů převedena na pětiletku 1986–1990. Podobnou zkušenost měly i ostatní státy RVHP, které Kubě poskytovaly úvěry. Čerpání bylo pomalé a využívání prostředků se Kubě dlouhodobě nedařilo, ale přesto Havana neuvažovala o omezení investic a návrhů na investiční akce. Priority při vyjednávání kubánských plánovačů byly dlouhodobě stejné. “Z věcného hlediska lze říci, že prioritu mají obory energetiky – pro svůj význam pro rozvoj dalších průmyslových odvětví, cukrovarnický průmysl vyrábějící základní exportní produkt, průmyslová odvětví využívající domácí surovinu (keramický a sklářský průmysl, deriváty cukrové třtiny) a ta odvětví průmyslu, která vyrábí pro export s cílem dosahovat větší diverzifikace vývozu a vyšších devizových příjmů.”²³⁵ Při pohledu na zájmy obou stran můžeme sledovat zřejmý rozpor, jelikož Kuba chtěla udržovat dosavadní směr, kdežto Československo plánovalo více diverzifikovat a změnit cíl svých investic.

Největší část nově schváleného úvěru měla financovat projekty, jež byly schváleny již v průběhu jednání na předchozí pětiletku tj. druhý blok 250 MW pro elektrárnu Felton, pivovar, závod na výrobu mléka, citrusový program či výstavba

²³² NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 136/85, bod 6, Informace o stavu prací na koordinaci národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 24. 7. 1985, př. II, 3.

²³³ Ibidem, 1.

²³⁴ Ibidem, př. III, 21.

²³⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1984, karton 4, složka 25 – Hospodářské zprávy, Stav v úvěrech poskytovaných socialistickými zeměmi Kubánské republiky, 23. 10. 1984, 10.

přečerpávací elektrárny. Kubánská strana navíc předložila požadavky na nové investiční akce v celkové hodnotě 500 mil. rublů.²³⁶ Od počátku tak bylo jasné, že ČSSR si vybere jen takové akce, které budou mít nějaký přínos pro čs. hospodářství, a bude jistá jejich návratnost. Mezi uvažované investice patřil opět energetický sektor, jakožto dlouhodobě etablovaná forma investic, a poté mj. závod na výrobu lyzinu, akce na podporu dovozu citrusů a zeleniny do ČSSR nebo nová zařízení pro klíčový sektor kubánského hospodářství – cukrovarnictví. Československá strana vstupovala do jednání s tím, že Kubě mohou být poskytnuty nové vládní úvěry v rozsahu přibližně 230 mil. rublů, ovšem za předpokladu, že bude dodržovat splácení úvěrů z předchozích let.²³⁷ Navíc československá pomoc dlouhodobě nespočívala jen v poskytování vládních úvěrů, ale byly zde i další formy jako podnikové úvěry či nákup kubánského cukru za zvýhodněnou cenu. I tyto formy pomoci musela vzít SPK²³⁸ při vyjednávání v potaz a kvůli dlouhodobé neochotě Kuby ustoupit v některých otázkách se jednání protahovala. Pro období následující pětiletky ovšem kvůli nespolehlivosti kubánské strany nebylo zvažováno poskytnutí podnikových úvěrů.²³⁹ Kubánská strana se je přesto pokoušela vyjednat. Jedním z požadavků byl úvěr ve výši 35 mil. rublů na nákup dopravních prostředků. Československo chtělo zahrnout dodávku do regulérní obchodní výměny zboží s tím, že zvýší odběr cukru o 10 tisíc tun ročně. Kuba ovšem tuto nabídku odmítla.²⁴⁰ Druhý požadavek byl na dodávku simulátoru řízení jaderné elektrárny ve výši 15 mil. rublů a zde čs. strana vyslovila případnou ochotu uzavřít tento podnikový úvěr. Zajímavým faktem bylo, že československá strana kvůli vysokým nárokům na československé investiční akce v SSSR musela uvažovat o dovozu stavebních kapacit. V tomto kontextu tak měly být z Kuby dovezeny stavební práce v celkovém objemu 50 milionů rublů na výstavbu nemocnice v Motole.²⁴¹ Uvažovalo se také

²³⁶ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 136/85, bod 6, Informace o stavu prací na koordinaci národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 24. 7. 1985, př. III, 48.

²³⁷ *Ibidem*, 21.

²³⁸ Státní plánovací komise.

²³⁹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 136/85, bod 6, Informace o stavu prací na koordinaci národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 24. 7. 1985 př. III, 49.

²⁴⁰ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 1/86, bod 12, Výsledky koordinace národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 13. 3. 1986, př. IV, 61.

²⁴¹ *Ibidem*, 27 a 63.

například o výstavbě kulturního domu v Praze 9 formou dodávky na klíč, rekonstrukce letiště Ruzyně a tranzitního hotelu Rekrea.²⁴²

Vedle úvěrů byla dalším sporným bodem cena cukru na následující období, podobně jako v případě předchozí pětiletky. Spor o jeho cenu komplikoval celkovou otázku vzájemné výměny zboží, jelikož cukr tvořil podstatnou část dovozu do Československa. V průběhu jednání požadovala čs. strana cenu 460 rublů za tunu, kdežto kubánská strana trvala na ceně 488,25 rublů za tunu.²⁴³ Otázce cukru tak byla věnována mimořádná pozornost a nadále ho neměly řešit státní plánovací komise, ale přímo ministerstva zahraničního obchodu. Po mnoha jednáních nakonec ustoupily obě strany ze svých návrhů, ale konečná cena ve výši 465 rublů za tunu byla blíže původní čs. nabídce.²⁴⁴ Československo mělo zároveň zájem na navýšení dodávek citrusů, melasy, kávy a tabáku, ale dlouhodobě byla tato otázka ponechána bez odezvy ze strany Kuby. Kuba totiž s největší pravděpodobností ani neměla kapacity, aby dodávky těchto komodit navýšila. Castrův režim upřednostňoval export zemědělských komodit na kapitalistické trhy, aby získal potřebné devizy, před navýšením exportů do socialistických států.

Protokol o koordinaci národohospodářské spolupráce byl z výše uvedených důvodů podepsán se zpožděním – až 3. září 1986 v Praze. Otázka úvěrů byla poté vyřešena dokonce až v únoru roku 1987, kdy československá vláda definitivně schválila úvěr 230 mil. rublů a zároveň umožnila čerpat zbylou částku z předchozí pětiletky. Zřejmým faktem je, že k vyčerpání velké části tohoto úvěru již nedošlo. Zároveň došlo k vyřešení otázky odkladu splátek úvěrů splatných v této pětiletce. Vláda souhlasila s odkladem části splátek ve výši 60 mil. rublů, přičemž ČSSR trvala na splacení úroků.²⁴⁵ O termínu splacení se mělo teprve jednat, přičemž původní požadavek kubánské strany bylo období 1996–2005, kdežto čs. strana

²⁴² AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, př. IV, 3.

²⁴³ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 1/86, bod 12, Výsledky koordinace národohospodářských plánů s členskými státy RVHP na období 1986–1990, 13. 3. 1986, př. IV, 62.

²⁴⁴ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 133/89, bod 15, Základní přístup k problematice tvorby cen ve vzájemné výměně zboží s Kubánskou republikou na období 1991–1995, 5. 10. 1989, př. III, 2.

²⁴⁵ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 27/87, bod 2, Sjednání smluvních úprav hospodářské a vědeckotechnické spolupráce s Kubánskou republikou v letech 1986 až 1990, 16. 2. 1987, př. IV.

trvala na období 1991–1995. Jednání se nadále protahovala a k vyřešení této problematiky již nedošlo.

3.4.1. Československé dodávky investičních akcí

Podobně jako v předchozích desetiletích se hlavní pozornost soustředila na kubánský energetický sektor tj. dodávky pro tepelné a vodní elektrárny, popřípadě modernizace některých dříve postavených závodů. Problémem ovšem i nadále zůstávala špatná připravenost jednotlivých projektů a tak mnoho akcí schválených v rámci této pětiletky nebylo realizováno kvůli změnám mezinárodně politické situace a pádu komunistických režimů ve východní Evropě.

Největší položku podobně jako v předchozí pětiletce tvořila dodávka II. elektrárenského bloku o kapacitě 250 MW do elektrárny Felton. Druhá největší investiční dodávka se týkala cukrovarnického průmyslu, ve kterém měly československé stroje dlouhodobou tradici, a kubánská strana byla s jejich fungováním spokojená. Jednalo se o klíčovou součást kubánského hospodářství, která navíc bylo relativně zastaralá a stroje kvůli svému stáří poruchové. Z tohoto důvodu se tato dodávka těšila velké pozornosti a důležitosti. Další dodávkou byly rozvodny o výkonu 110 KW či realizace přečerpávacích vodních elektráren. Zbylé investiční akce byly již menšího rozsahu a plně v souladu s čs. koncepcí, která se nyní více soustředila na více projektů s menšími náklady.

3.4.2. Výměna zboží

V porovnání s předchozí pětiletkou se celkový objem vzájemné výměny měl zvýšit o přibližně 35%. Celkový obrat měl činit 1.547 mil. rublů, přičemž vývoz byl určen částkou 705 mil. rublů a dovoz 842 mil. rublů.²⁴⁶ Do souhrnné částky kubánského dovozu byly zahrnuty i stavební práce na výstavbu motolské nemocnice v celkové výši 55 mil. rublů. Kvůli převisu dovozu nad vývozem mělo tedy docházet ke splácení dříve poskytnutých úvěrů a nemělo se tak jednat o standardní pasivní obchodní bilanci, které negativně ovlivňuje vývoj HDP. Struktura dovozu a vývozu zůstávala relativně neměnná. Československý vývoz tvořily především stroje a zařízení, motorová vozidla a traktory, zbraně a munice, suroviny pro výrobu potravin a průmyslové výrobky široké potřeby. Naopak

²⁴⁶ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, př. IV, 2.

v dovozu měly dominantní postavení komodity určené pro výrobu potravin, nerostné suroviny, alkoholické nápoje a stavební práce. Hlavní položkou zůstával dovoz surového cukru, přičemž ČSSR mělo odebírat 195 tisíc tun ročně a následně se souhlasem kubánské strany reexportovat 40–50%.²⁴⁷ Zároveň čs. strana uspěla se svým požadavkem na zvýšení dovozu citrusů a jejich koncentrátů a melasy. Mezi dovozní položky byly také nově zařazeny káva a surový tabák, ale pouze v omezeném množství. Celkem se za období 1986–1990 dovezl tabák a s ním související výrobky v objemu přibližně 50 mil. Kčs a káva v objemu 11 mil. Kčs.²⁴⁸

3.4.3. Československé úvěry poskytnuté na pětiletku 1986–1990

Jak již bylo uvedeno, celková poskytnutá výše úvěrů byla stanovena na 230 mil. rublů. Z této částky bylo 172 mil. rublů poskytnuto na investiční akce, které jsou uvedeny v *tabulce 3.5*. Na první pohled je zřejmé, že došlo ke schválení více projektů, ale s nižším objemem poskytnutého úvěru, což mělo přispět k lepší návratnosti a větší diverzifikaci.

Tabulka 3.5: Schválené československé úvěry na investiční akce na pětiletku 1986–1990 v mil. rublů²⁴⁹

P.	Druh akce:	Schválený úvěr
1.	Závod na zpracování třtinového vosku	2,5
2.	Rozvodny 110 kW	15,0
3.	Zařízení pro cukrovarnický průmysl	24,5
4.	Přečerpávací vodní elektrárna ve střední oblasti	8,0
5.	II. elektrárenský blok 250 MW (Felton)	89,0
6.	Závod na výrobu chirurgických šicích materiálů	1,0
7.	Modernizace elektráren 33 a 64 MW	5,0
8.	Modernizace sklárny v San José	2,0
9.	Přečerpávací vodní elektrárny Oriente	3,0
10.	Malé vodní elektrárny (C. N. Cespedes)	6,0
11.	Zařízení na výrobu magnezitu	1,0

²⁴⁷ Ibidem, 3.

²⁴⁸ Český statistický úřad.

²⁴⁹ NA, do f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 27/87, bod 2, Sjednání smluvních úprav hospodářské a vědeckotechnické spolupráce s Kubánskou republikou v letech 1986 až 1990, 16. 2. 1987, př. III, 3–4.

12.	Modernizace závodů na výrobu gumotextilní obuvi	2,0
13.	Simulátor pro řízení provozu jaderné elektrárny	5,0
14.	Tunelová pec – sanitární zařízení	1,0
15.	Závod na výrobu kaolinu	7,0
	Celkem	172

Další část ze schválených 230 mil. rublů tvořily účelové úvěry, jež byly určeny částkou 49,5 mil. rublů, a podmínky této úvěrové pomoci měly stanovit další dohody. Účelové úvěry byly poskytnuty na spolupráci v oblasti zemědělské výroby a průmyslového zpracování citrusových plodů ve výši 23,4 mil. rublů a na spolupráci v oblasti výroby lyzinu ve výši 26,1 mil. rublů.²⁵⁰ Splácení účelových úvěrů probíhalo formou dodávek produkce ze závodů postavených v rámci spolupráce. Na program tzv. spolupráce při geologicko-průzkumových pracích byl poskytnut úvěr 4,4 mil. rublů a na urychlení rozvoje kubánské vědy a techniky 3,0 mil. rublů. Zbývající částka ve výši cca 1,0 mil. rublů měla být využita pro případné zvýšení některého z úvěrů.²⁵¹ Podmínky poskytnutého úvěru se oproti předchozí pětiletce změnily. Kvůli narůstající rizikovosti poskytování úvěrů Kubánské republiky z důvodu jejich nesplácení, požadovala československá strana úrok mezi 3 až 4%.²⁵² Další podmínky byly stanoveny stejně jako u předchozích úvěrů – splatnost během deseti let v pololetních splátkách.

Dříve poskytnuté vládní úvěry, u kterých bylo prodlouženo čerpání v rámci pětiletky 1986–1990 jsou uvedeny v *tabulce 3.6*. Hlavní důvodem, proč nedošlo k vyčerpání úvěrů, byla především nepřipravenost kubánské strany především v otázkách projektových a stavebních prací. Nejlépe o tom vypovídá nevyčerpání úvěru na blok 1 x 250 MW elektrárny Felton, kde kubánská strana nejprve požadovala dodávku obou bloků v pětiletce 1981–1985, ale poté nebyla schopna zahájit stavební práce na prvním bloku ani v průběhu této pětiletky. Vypovídající byla také výstavba niklového závodu Las Camariocas, kde došlo k podepsání dohody již v roce 1977, ale ani deset let poté nebyl závod před dokončením. Celková čs. úvěrová pomoc tak měla v roce 1990 dosahovat souhrnné výše skoro 350 mil. rublů.

²⁵⁰ Ibidem, 4-5.

²⁵¹ Ibidem, 1-2.

²⁵² Ibidem, 3.

Tabulka 3.6: Převedené nevyčerpané úvěry z pětiletky 1981–1985 v mil. rublů²⁵³

P.	Druh akce:	Nevyčerpaná částka
1.	Las Camariocas (niklový závod)	18,8
2.	I. elektrárenský blok 250 MW (Felton)	83,4
3.	Blok 3 x 125 MW (Nuevitas)	0,6
4.	Dokončení bloků 3 x 125 MW (Nuevitas)	6,5
5.	Přecherčpávací vodní elektrárna ve střední oblasti	1,8
6.	Chromová ruda (Merceditas)	0,7
7.	Plán urychleného rozvoje vědy a techniky	0,7
8.	Intenzifikace geologicko-průzkumových prací	0,2
	Celkem	112,7

3.5. Vývoj ekonomických vztahů v rámci pětiletky 1986–1990

Ekonomické vztahy v rámci této pětiletky byly ovlivněny vývojem ve východním bloku v letech 1989 a 1990. Na druhou stranu můžeme říci, že až do roku 1989 vše mělo obdobný vývoj jako v předchozích letech. Stav kubánské ekonomiky, jak již bylo řečeno výše, byl špatný a v prvním roce pětiletky muselo kubánské vedení zpřísnit úsporná opatření a zahájit tzv. program nápravy a hledat nové zdroje “tvrdé měny”.²⁵⁴

V průběhu roku 1986 byl konečně do provozu spuštěn první ze tří bloků 125 MW v lokalitě Nuevitas. Druhý blok nabíhal v tomto období na zkušební provoz a ve třetím probíhaly montážní práce.²⁵⁵ Výstavba třetího bloku byla oficiálně ukončena v říjnu 1988 a celkový výkon elektrárenského komplexu v Nuevitas činil 567 MW (2 x 64 MW a 3 x 125 MW).²⁵⁶ Podíl československých zařízení na celkové výrobě elektrické energie na Kubě se tak zvýšil na 30%.²⁵⁷ Pozdní spuštění do provozu vypovídalo o faktu, že nové bloky 2 x 250 MW stavěné s čs. účastí v lokalitě Felton nemohou být postaveny v rámci této pětiletky

²⁵³ Ibidem, 4-5.

²⁵⁴ SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 407.

²⁵⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1985–1986, karton 4, složka 23 – Politické zprávy, Kubánska republika – vnitropolitický a hospodársky vývoj, zahraničná politika, bilaterálne vzťahy za 1. polrok 1986, 7. 8. 1986, 10.

²⁵⁶ V *Rudém právu* ze dne 28. 10. 1988 vyšla obsáhlá reportáž o výstavbě a spouštění šestého bloku s názvem “Dobrý výsledek čs.-kubánské spolupráce v Nuevitasu”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/10/28/6.png>

²⁵⁷ *Rudé právo*, 19. 10. 1988, 6, “Elektrárna v Nuevitasu: Plod čs.-kubánské spolupráce”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/10/19/6.png>

a jejich provoz bude spuštěn později. Také došlo ke zkušebnímu provozu jedné turbíny v niklovém závodě Punta Gorda, ale plnění dodávek do ČSSR bylo stále daleko. Pozitivním faktem bylo, že se potřebné kapacity mohly pomalu přesouvat na výstavbu niklo-kobaltového závodu Las Camariocas, kde byl celkový skluz na stavebních pracích zřetelný.²⁵⁸ Závod nakonec nebyl dokončen ani do konce roku 1989.

Fidel Castro opakovaně zdůrazňoval, že si cení pomoci Sovětského svazu, Německé demokratické republiky a Československé socialistické republiky a že jsou to jediné tři země, na které se opravdu může spolehnout. Z toho tak jasně vyplývá význam, jaký měly tyto tři státy v pomoci kubánskému hospodářství. Ostatní socialistické státy ve svých plánech s Kubou příliš nepočítaly a rozhodně jí nevycházely v mnoha ohledech vstříc. Kubánský vůdce ocenil pomoc ČSSR v oblasti modernizace a výstavby cementáren, které byly klíčovým faktorem pro rozvoj hospodářství společně s energetikou. Ke konci 80. let bylo zřejmé, že výstavba a uvedení první jaderné elektrárny v blízkosti města Cienfuegos na Kubě do provozu se opět zpozdí. Hospodářské plány ovšem s touto elektrickou energií počítaly a tak bylo nutné problém vyřešit. Z tohoto důvodu probíhala intenzivní jednání o výstavbě třetího bloku v lokalitě Felton, který by pomohl vykrýt budoucí nedostatek elektrické energie.²⁵⁹ Dlouhodobým problémem bylo také plnění dodávek v zahraničním obchodě a Castro si dobře uvědomoval nutnost zlepšení v této oblasti, jelikož současný stav komplikoval vyjednávací pozici Kubánců. “Důraz má být kladen i na spolupráci v lehkém průmyslu, aby Kuba byla schopna rozšiřovat dodávky pro ČSSR.”²⁶⁰ Kubánské dodávky do Československa byly i nadále tvořeny především exportem primárních komodit zejména cukru, melasy, niklu a koncentrátů mědi a rud. Kuba ani tři desetiletí po revoluci nebyla schopna vybudovat fungující průmyslový sektor. Význam cukrovarnictví pro kubánské hospodářství dokládaly i časté návštěvy kubánského ministra cukerného průmyslu Juana Herrery Machada v Praze. V červnu 1988 a poté opět o rok později se probíraly především technologické otázky související s budováním zavlažovacích zařízení. Kubánský ministr během svých pobytů také

²⁵⁸ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1985–1986, karton 4, složka 23 – Politické zprávy, Kubánska republika – vnitropolitický a hospodářský vývoj, zahraniční politika, bilaterálně vztahy za 1. polrok 1986, 7. 8. 1986, 10.

²⁵⁹ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 1, složka 7 – Běžná politická korespondence, Kuba – informace pro I. místopředsedu vlády ČSR s. Tomana, 15. 6. 1989.

²⁶⁰ Idem.

navštívil některé čs. výrobní podniky a výzkumné ústavy. Při jeho návštěvě v roce 1989 se také obě strany informovaly o pokroku ve vzájemné spolupráci při výrobě vosku z cukrové třtiny.²⁶¹

Dalším strategickým odvětvím, které se na Kubě v průběhu 80. let prudce rozvíjelo, byl turismus. Kuba se soustředila především na příjezdy turistů z kapitalistických států, kteří by utráceli tzv. tvrdou měnu, kterou režim nutně potřeboval.²⁶² Na druhou stranu socialistické státy měly také zájem o cesty na Kubu. Československo chtělo navýšit počet výjezdů na karibský ostrov a tak jednalo s Kubánci o potencionální možnosti výstavby československého hotelu na Kubě. Fidel Castro se vyjádřil souhlasně, ovšem čs. strana by musela vybrat jinou lokalitu než turisticky populární Varadero.²⁶³ Kubánci také po čs. straně požadovali vyslání odborníka do oblasti Sierra Maestra, který měl posoudit realizaci výstavby lanové dráhy do oblasti štábu velení Fidela Castra v období kubánské revoluce.

Obchodní výměna v druhé polovině 80. let dosáhla nejvyšší úrovně od kubánské revoluce a vrchol nastal v letech 1987 a 1988, jak můžeme vidět v *tabulce 3.7*. Hlavní dovozní a vývozní položky zůstaly až na malé výjimky stejné jako v předchozích letech. I přes růst obratu byla obchodní výměna komplikována podobně jako v předchozích letech nedostatkem přepravních prostor. V září 1988 tak do ČSSR přicestoval náměstek kubánské vlády pro dopravu, který jednal s představiteli MZO o přepravním zabezpečení vzájemné obchodní výměny a o spolupráci na námořním trhu.²⁶⁴ V roce 1989 byl již viditelný jistý propad v čs. vývozu způsobený vnitřními politickými problémy a následnými listopadovými událostmi. V roce 1990, tedy již v období nové demokratické vlády v Československu, dosáhla obchodní výměna ještě celkového obratu přes 2 miliardy československých korun, ale již o rok později došlo k razantnímu propadu na pouhých 353 miliónů Kčs. Zajímavým faktem, který

²⁶¹ *Rudé právo*, 30. 6. 1989, 6, “Co se dá vyrobit z cukrové třtiny: Čs.-kubánský vosk”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/6/30/6.png>.

²⁶² Počet turistů se zčásti odvíjel od mezinárodně politické situace, ale i přesto měl dlouhodobě rostoucí tendenci. V roce 1984 navštívilo Kubu 166.000 turistů ze západních zemí a utrátili zde 67 miliónů dolarů. V roce 1978 to přitom bylo pouhých 8 miliónů a to tak dokládá rostoucí význam turismu pro kubánskou ekonomiku (SCHOULTZ, *That Infernal Little Cuban Republic*, 409).

²⁶³ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 1, složka 7 – Běžná politická korespondence, Kuba – informace pro I. místopředsedu vlády ČSR s. Tomana, 15. 6. 1989.

²⁶⁴ *Rudé právo*, 2. 9. 1988, 2, “Mezinárodní styky”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/9/2/2.png>.

názorně vypovídá o komplikovanosti celého procesu přechodu od komunistického k demokratickému režimu, bylo to, že v roce 1990 proběhly dodávky zbraní a munice na Kubu v objemu 27 milionů Kčs.²⁶⁵

Tabulka 3.7: Obchodní výměna mezi ČSSR a Kubánskou republikou v období 1986–1990 v tis. Kčs²⁶⁶

	1986	1987	1988	1989	1990
Čs. vývoz	1.759.646	2.044.259	2.011.607	1.693.844	1.357.002
Čs. dovoz	1.389.421	1.644.428	1.597.815	1.606.621	728.047
Obrat	3.149.067	3.688.687	3.609.422	3.300.465	2.085.049

3.6. Jednání ohledně pětiletky 1991–1995

Vyjednávání o koordinaci národohospodářských plánů na další pětiletku se vedla již od roku 1986 a provázely je i nadále stejné problémy, jako vyjednávání předchozí – nereálné kubánské požadavky, problematika cen či snaha Československa o snížení ztrát, které vznikaly zejména odkladem splátek poskytnutých úvěrů. V březnu 1988 navštívila ČSSR kubánská delegace v čele s předsedou rady ministrů Pedrem Miretem Prietem, jejímž hlavním úkolem bylo sblížit stanoviska obou zemí na koordinaci v následující pětiletce. Praha měla zájem na uplatnění aktuálních světových cen v ceně zboží, což by ovlivnilo primárně cenu dováženého cukru do ČSSR. V létě roku 1989 žádal Fidel Castro dopisem zaslaným do Prahy zachování dosavadního systému a obě strany tak měly protichůdná stanoviska “o zrealnění cen ve vzájemném obchodu se dlouho jedná bez podstatnějších změn”.²⁶⁷ Cukr a s ním spojená cenová problematika tak zůstal významným faktorem ovlivňujícím vyjednávání po celé sledované období. K podpisu dohody v důsledku událostí ve střední a východní Evropě již nedošlo a vývoj po roce 1989 přinesl razantní obrat v ekonomických vztazích s Kubou.

3.6.1. Hospodářská spolupráce do roku 2000

Kubánští i českoslovenští představitelé měli zájem na stanovení dlouhodobější koncepce v oblasti hospodářských vztahů. V druhé polovině 80. let tak společně

²⁶⁵ Český statistický úřad.

²⁶⁶ Idem.

²⁶⁷ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 133/89, bod 15, Základní přístup k problematice tvorby cen ve vzájemné výměně zboží s Kubánskou republikou na období 1991–1995, 5. 10. 1989, př. II, 1.

s jednáním o kooperaci národohospodářských plánů na další pětiletku 1991–1995 probíhaly i diskuze ohledně plánu spolupráce do roku 2000. Obě strany v průběhu těchto jednání vycházely především z potřeb obou hospodářství a snahou o zajištění potřebných zdrojů. K podpisu *Plánu hospodářské spolupráce do roku 2000* došlo 2. července 1987. Samotné jádro kooperace mělo zůstat stejné jako v předchozích dohodách sjednaných v 80. letech, ale zároveň mělo dojít v některých oblastech k prohloubení popřípadě navázání zcela nové spolupráce. Důraz měl být kladen také na větší kvalitu, jak v oblasti dodávaného zboží, tak v oblasti dodržování smluvených objemů.

Jedním z nejdůležitějších cílů obou zemí byla snaha omezovat na minimum dovozy z kapitalistických států. Současně mělo dojít k posilování kubánských vývozních možností pro zabezpečení vyrovnané obchodní a platební bilance. Revoluční režim měl v plánu orientovat se na výrobu elektroniky ve spolupráci s NDR, ČSSR a BLR,²⁶⁸ na strojírenství, zpracování nových surovin například lyzinu, zvýšení výroby citrusů a jejich koncentrátů a rozvoj turistického ruchu.²⁶⁹ Z pohledu kubánské ekonomiky se jednalo o stěžejní cíle kvůli nedostatku “tvrdé měny” a vysokému zahraničnímu zadlužení. Ve spolupráci mělo také docházet k nárůstu specializace, rozvoji přímých vztahů a k zakládání společných podniků, což byl především kubánský požadavek, se kterým ČSSR příliš nesouhlasila.²⁷⁰ S pomocí československých účelových úvěrů mělo také nadále docházet k posilování strukturálních změn a diverzifikaci kubánského hospodářství, jež by zvětšily exportní možnosti karibského ostrova. Z novějších oblastí mělo dojít k prohloubení především v zemědělské výrobě a potravinářském průmyslu, kde se měly ve větší míře uplatňovat výsledky biotechnologických výzkumů.

Kubánské priority do roku 2000 byly prakticky obdobné jako v předchozích desetiletích tedy výroba cukru, hornictví a metalurgie, strojírenství, elektronika, chemie a odvětví vyrábějící zboží osobní spotřeby.²⁷¹ Z toho následně vycházely i jednotlivé body schválené koncepce – čs. výstavba energetických kapacit,

²⁶⁸ Bulharská lidová republika.

²⁶⁹ NA, f. 1261/0/19, KSČ-ÚV-02/1 – sekretariát 1981–1986, sv. P 145/85, bod k informaci 2, Informace o výsledcích studijního pobytu delegace ekonomického oddělení ÚV KSČ na Kubě ve dnech 25. 3. – 2. 4. 1985, 6–7.

²⁷⁰ NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 41/87, bod 5, Návrh dlouhodobého programu hospodářské a vědeckotechnické spolupráce a socialistické ekonomické integrace mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou do roku 2000, 6. 7. 1987, př. II, 1.

²⁷¹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 30, fol. 178, Úlohy rozvoje národního hospodářstva Kuby na roky 1981–1985 přijaté II. zjazdom Komunistiskej strany Kuby, 15. 1. 1981.

geologický průzkum na Kubě, dodávky strojů a zařízení potřebných pro energetiku a průmyslové podniky, chemický a farmaceutický průmysl nebo spolupráce při výrobě textilu.²⁷²

Z výše uvedeného tak vyplývá dlouhodobá neúspěšnost Havany v oblasti diverzifikace ekonomiky a rozšíření exportních možností. Z pohledu Československa se jednalo pořád o stejný typ projektů a nedocházelo ke změně vztahů v ekonomické oblasti. Na druhou stranu i přes neplnění objemů řady smlouvených dodávek z Kubu československé hospodářství mělo potřebu dovozu surovin či komodit z karibského ostrova a můžeme tak říci, že stav byl do jisté míry výhodný pro obě strany.

3.7. Rok 1989 a dopad na ekonomické vztahy

Podobně jako v politické oblasti, tak i ta ekonomická byla ovlivněna událostmi v roce 1989 a následným přechodem Československa k demokracii. Jak již bylo uvedeno výše, v roce 1990 nebyl pokles obratu obchodní výměny velký, ale již od roku 1991 došlo k prudkému snížení, jak dokládá *tabulka 3.8*. V roce 1992 se československý export na Kubu propadl v porovnání s rokem 1989 o více než 90% a import ještě více.²⁷³

Tabulka 3.8: Obchodní výměna mezi ČSSR a Kubánskou republikou v období 1991–1995 v tis. Kčs²⁷⁴

	1991	1992	1993	1994	1995
Čs. vývoz	257.942	132.444	114.875	49.666	114.819
Čs. dovoz	94.597	53.637	17.118	12.561	16.461
Obrat	352.538	186.081	131.993	62.227	131.280

Tři dekády intenzivních vztahů s Kubou se v souvislosti s poskytnutými úvěry projevují dodnes. Z výše uvedeného je vidět, že celkový objem úvěrů byl vysoký a v mnoha případech nedocházelo kvůli špatné ekonomické situaci na Kubě k jejich včasnému splácení. Havana opakovaně žádala socialistické státy včetně ČSSR o odklad splátek a dluh se stále kumuloval. Režim Fidela Castra tak mnoho

²⁷² NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 41/87, bod 5, Návrh dlouhodobého programu hospodářské a vědeckotechnické spolupráce a socialistické ekonomické integrace mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou do roku 2000, 6. 7. 1987, př. III/a, 2.

²⁷³ OPATRŇY, Josef et al., *Las relaciones*, 118.

²⁷⁴ Český statistický úřad.

poskytnutých úvěrů neuhradil a po roce 1989 ani neměl zájem tak učinit. V poslední *Roční souhrnné zprávě o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2014*, kterou vydává Ministerstvo financí ČR, činil kubánských dluh u civilních úvěrů 4,7 mld. Kč a s úroky 6,88 mld. Kč. Dluh u tzv. speciálních úvěrů, které podléhaly režimu utajení, jelikož se jednalo o dodávky zbraní, munice a jiných citlivých materiálů je vyčíslen pro Kubu společně s Libyí na 7,3 mld. Kč.²⁷⁵

²⁷⁵ *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2014*, MF ČR [online], Praha, 2015 [cit. 2015-12-13], dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/zahranicni-pohledavky/2014/rocní-souhrnna-zprava-o-stavu-a-vyvoji-z-21850>.

4. Vědecko-technická spolupráce

Nedílnou součástí korpusu vzájemných vztahů byla vědecko-technická spolupráce. V roce 1965 byl ustaven “Výbor pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci”, jehož jednou částí byla “Subkomise pro vědeckotechnickou spolupráci”. Od počátků se spolupráce v této oblasti orientovala na vybrané obory, které byly prioritní z hlediska rozvoje kubánského hospodářství a které by také zajistily předpoklady pro následný rozvoj hospodářské spolupráce. Vědeckotechnická spolupráce měla několik forem. V prvé řadě se jednalo o vysílání čs. odborníků na Kubu, poté zaškolování kubánských techniků a odborníků v ČSSR, krátkodobé mise kubánských odborníků v Československu, bezplatné předávání vědecko-technické dokumentace, krátkodobé pobyty Čechoslováků na Kubě, vysílání brigád, technické služby či diplomové práce na vybrané problémy Kuby a jejího hospodářství.²⁷⁶ Je tak zřejmé, že celá spolupráce byla komplexní s mnoha formami.

Jednalo se o tradiční a rozvinutý systém a důvodů můžeme jmenovat hned několik, ale tři byly nejpodstatnější. Prvním byla již zmíněná tradice, neboť spolupráce v této oblasti byla započata krátce po kubánské revoluci v roce 1959 a kubánská strana ji oceňovala a vnímala pozitivně. Československo a jeho odborníci se od samotného počátku podíleli na výstavbě a pomoci revolučnímu režimu ať již formou pobytů přímo na Kubě či ve formě stáží kubánských pracovníků v československých podnicích. Druhým důvodem byla silná průmyslová tradice Československa a s tím související dostatek schopných odborníků, kteří mohli na Kubě předávat své zkušenosti. Československé výrobky byly známé a přítomné po celé Latinské Americe a podílely se na funkčnosti mnoha klíčových odvětví od energetiky přes zemědělství až po ozbrojené síly. Třetím byla dlouhodobá snaha Kuby o industrializaci, která se v prvních dvou porevolučních dekadách stále nedařila a výstavba průmyslu i nadále zůstávala jedním z nejdůležitějších cílů Fidela Castra, pro který potřeboval zkušenosti ze zahraničí.

V 80. letech se měl ve vzájemné vědeckotechnické spolupráci, kromě tradiční formy na dvoustranné bázi, projevit i čs. podíl na *Programu mnohostranné*

²⁷⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 207–209, Vědeckotechnická spolupráce mezi ČSSR a Kubánskou republikou, 1. 11. 1980.

*pomoci členských zemí RVHP při urychleném rozvoji Kuby.*²⁷⁷ Tento program měl několik částí – provádění výzkumných a vědeckých prací, předávání vědeckých poznatků a zkušeností, účast při vybavování kubánských ústavů a laboratoří, vysílání a přijímání specialistů pro poskytování technické pomoci Kubě a v neposlední řadě pomoc Kubě při přípravě a zvyšování kvalifikace vědeckých a technických pracovníků.²⁷⁸ Celý program byl uzavřen na následující dvě pětiletky od roku 1981 do 1990. Hlavním cílem bylo, aby se výkonnost kubánské ekonomiky dostala na úroveň ostatních členských zemí, jelikož pomoc Kubě byla v souvislosti s ekonomickými potížemi stále nákladnější a rozvoj kubánského hospodářství mohl tuto závislost snížit. Pomocí mnohostranné spolupráce také došlo ke snížení nákladů pro jednotlivé členské státy a k zaměření se pouze na dohodnuté a klíčové oblasti a projekty.

Na počátku 80. let zajišťovalo spolupráci v oblasti vědy a techniky mezi Kubou a Československem 27 vzájemných dohod, které se týkaly mnoha oblastí, a Kuba dlouhodobě usilovala o uzavření dalších. Tyto dohody určovaly tzv. přímou vědeckou spolupráci mezi ministerstvy a jinými institucemi. V období předchozí pětiletky v letech 1976–1980 pobývalo na Kubě ročně 100 až 135 československých odborníků,²⁷⁹ kteří vyjížděli jak na dlouhodobé tak krátkodobé pobyty. V následujících letech měl být počet obdobný, vždy přibližně okolo 100 osob. Vzájemná spolupráce v oblasti vědy a techniky se týkala i dalších oblastí. Jednou z nejvýznamnějších a zároveň nejvíce diskutovanou bylo umístování a zaměstnávání kubánských stážistů v československých podnicích. Počty takto pobývajících Kubánců v ČSSR se pohybovaly ve stovkách až tisících ročně a měly rostoucí tendenci.

Jednou z dohod, které určovaly vývoj VTS²⁸⁰ v 80. letech, byla dohoda o spolupráci do roku 1990. V rámci této dohody ČSSR poskytla Kubě úvěr na technickou pomoc a vysílání odborníků ve výši 6 mil. rublů, jenž měl být

²⁷⁷ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1945–1989, sv. P 128/80, bod k informaci 3, Zpráva k finančnímu zabezpečení při zaškolování kubánských příslušníků v ČSSR v rámci vědeckotechnické spolupráce, 11. 1. 1980, 3.

²⁷⁸ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 210, Vědeckotechnická spolupráce mezi ČSSR a Kubánskou republikou, 1. 11. 1980.

²⁷⁹ Pro porovnání s ostatními státy socialistického bloku např. v roce 1979 pobývalo na Kubě 638 expertů ze Sovětského svazu, 600 Bulharska, 32 z NDR a Polska a 31 z Maďarska (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 2, složka 8 – Agenda vzájemných styků, Podkladové materiály pro oficiální návštěvu s. ministra Chňoupků na Kubu ve dnech 6. – 9. října 1980 – informační část – V).

²⁸⁰ Vědeckotechnická spolupráce.

rovnoměrně rozložen mezi obě pětiletky. Náklady na vysílání čs. odborníků na Kubu byly vymezeny částkou 1 mil. rublů.²⁸¹ Dalším bodem byl dar 35 mil. československých korun poskytnutý na pětiletku 1981–1985 na úhradu výloh spojených se zaškolováním Kubánců v ČSSR.²⁸² Poslední součástí dohody byl dar ve výši 14,8 mil. československých korun kubánské straně v rámci programu urychlení rozvoje vědy a techniky na Kubě zajišťovaný RVHP, který byl opět rozložen rovnoměrně mezi obě pětiletky a měl sloužit na zaškolování kubánských stážistů a výuku kubánských aspirantů.²⁸³

Vědeckotechnická spolupráce byla významná i v dalších oblastech vzájemných vztahů. Tím nejdůležitějším byla možnost užívat čs. odborníky působící na Kubě pro zpravodajskou či propagační činnost. Druhý podstatný vliv měla na kulturní vztahy, jelikož zejména množství Kubánců pracujících a žijících v ČSSR napomáhalo k poznání kultury karibského ostrova a jejích obyvatel.

4.1. Vědeckotechnická spolupráce v průběhu pětiletky 1981–1985

Vyjednávací strategie ČSSR byla ovlivněna materiálem schváleným na XVI. sjezdu KSČ, který stanovil, že VTS by měla probíhat především v takových oblastech, kde poté následuje výrobní kooperace či specializace výroby.²⁸⁴ Celkový program, schválený a podepsaný dne 23. února 1981 na pětiletku 1981–1985 československými představiteli a jejich kubánskými protějšky, měl několik zásadních bodů, které ale převážně pokračovaly ve směru nastaveném v minulosti. Jednou z nejdůležitějších oblastí vědeckotechnické spolupráce zůstával geologický průzkum, který měl napomoci objevení nových zdrojů surovin, ale i při plánování energetických kapacit Kubu a dalších projektů. Dokument dále předpokládal čs. pomoc při zavádění nových technologií v důlních provozech a při obohacování rud, projektování a stavbě energetických děl, zavádění výroby cukrovarnických zařízení dle čs. dokumentace, rozvoji výroby citrusů, kooperaci v zemědělství, především při chovu a využívání hovězího dobytka včetně genetiky skotu, dále pomoc při zavádění vybraných technologií v potravinářském průmyslu mj. pro výrobu mléka, masa a tuků a v neposlední řadě mírové využití

²⁸¹ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 24/81, bod k informaci 5, Dvoustranná mezivládní dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou o spolupráci při rozvoji vědy a techniky do roku 1990, 17. 11. 1981, př. I, 3.

²⁸² Ibidem, 6.

²⁸³ Ibidem, 5.

²⁸⁴ CHYTILOVÁ, *XVI. sjezd Komunistické strany Československa*, 29.

atomové energie.²⁸⁵ K dosažení cílů stanovených v programu vědeckotechnické spolupráce měly napomoci tři hlavní metody – zaškolování Kubánců v ČSSR, vysílání čs. expertů na Kubu a čs. úvěrová pomoc. Počet čs. expertů vyslaných na Kubu se měl pohybovat kolem 100 ročně, na zaškolování kubánských pracujících se počítalo s 1.000 pracovními měsíci ročně, 100 kubánských odborníků mělo být každoročně přijato na krátkodobé konzultace a počet přímých dohod o VTS se měl pohybovat kolem 30, což představovalo mírné navýšení.²⁸⁶

Jak již bylo uvedeno výše, směr vědeckotechnické spolupráce zůstával stejný a s ním i charakter vztahů v této oblasti. Častým jevem v průběhu každé pětiletky byly studijní delegace Kubánců, které byly vysílány do ČSSR za účelem získání informací a zkušeností, které by poté mohly být použity na Kubě. Nejvíce takovýchto akcí se týkalo zemědělství a poté energetiky, kde ovšem bylo předávání zkušeností náročnější. Československo a jeho zemědělská družstva tak pravidelně navštěvovaly delegace kubánského ANAPu.²⁸⁷

Další tradiční oblastí spolupráce byla geologie a čs. odborníci plnili od roku 1959 mnoho úkolů a účastnili se několika významných expedic. Mezi nejdůležitější projekty pro tuto pětiletku patřilo geologické mapování pohoří Escambray pro výstavbu přečerpávací vodní elektrárny na řece Agabama a poté spolupráce při těžbě a úpravě chromové rudy v Merceditas. Tyto dvě akce názorně ukazovaly význam čs. geologů pro vývoj klíčových odvětví Kuby, jakými byla energetika a těžba a zpracování surovin. Průzkumné geologické práce v pohoří Escambray, ale i v dalších oblastech Kuby detailně popisuje ve své autobiografii Ing. Otto Horský CSc., který zde velkou část 80. let pobýval. V letech 1978–1982 působil jako hlavní poradce pro inženýrskou geologii na Ministerstvu stavebnictví v Havaně a poté v letech 1984–1988 jako vedoucí československé expedice pro průzkumné práce projektu přečerpávací vodní elektrárny s názvem Centro Cuba v pohoří Escambray.²⁸⁸

V průběhu 80. let byla jednou z nejzajímavějších bodů spolupráce v oblasti vědy a techniky doprava. Kubánská strana měla dlouhodobé problémy s její

²⁸⁵ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 24/81, bod k informaci 5, Dvoustranná mezivládní dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou o spolupráci při rozvoji vědy a techniky do roku 1990 (Program 1981–1985), 17. 11. 1981, př. II, 2–4.

²⁸⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 213, Vědeckotechnická spolupráce mezi ČSSR a Kubánskou republikou, 1. 11. 1980.

²⁸⁷ Asociación Nacional de Agricultores Pequeños (Národní asociace drobných farmářů).

²⁸⁸ HORSKÝ, Otto, *Osm roků na Kubě*, Ostrava, Repronis 2007.

organizací a fungováním a na toto téma se státy socialistického bloku vedla mnoho diskuzí. Jedno takové jednání mezi československým a kubánským ministerstvem dopravy se odehrálo v roce 1981. Havana měla zájem na školení Kubánců v ČSSR především v oblasti železniční dopravy, o jejímž rozvoji z důvodu rostoucí spotřeby nafty uvažovala. Tento záměr byl přijat na II. sjezdu KSK, ale jeho uskutečňování by vyžadovalo značné úsilí.²⁸⁹ Kubánská železniční síť byla zastaralá a dlouhodobě se jí nevěnovala pozornost. Náklady na její obnovu a výstavbu železničních tratí by tak byly astronomické. Zároveň Kubánci požadovali pomoc při opravování a repasování starých lokomotiv a vagonů v rozsahu 200–300 stážistů na zácvik v Československu, s čímž čs. strana souhlasila.²⁹⁰ V neposlední řadě se jednání o spolupráci v oblasti dopravy vedla o městské hromadné dopravě, kde Havana měla zájem na předání zkušeností v organizaci MHD v Praze. Systém hromadné dopravy v kubánském hlavním městě měl řadu problémů a Havaně se nedařilo zajistit bezpečné a bezproblémové fungování.

Menších oblastí čs. technické a vědecké spolupráce bylo po celé pětiletí velké množství. Mezi ně patřila i dlouhodobá pomoc se zakládáním katastru na Kubě, jež probíhala již v předchozí pětiletce a pokračovala v období 1981–1985. Další byla nově se rozvíjející spolupráce v oblasti informačních technologií a informatiky jako takové. V roce 1982 také došlo k podpisu dohody ohledně spolupráce v oblasti mírového využití atomové energie, jelikož Kuba začínala s výstavbou své první jaderné elektrárny Juraguá s pomocí SSSR a československé zkušenosti byly cenné kvůli probíhající výstavbě jaderné elektrárny Dukovany. Kubánská strana z tohoto důvodu měla i nadále zájem na vysílání kubánských studentů do ČSSR ke studiu nukleárních oborů. První skupina 15 Kubánců byla přijata ke studiu na počátku roku 1981.²⁹¹

²⁸⁹ II. sjezd Komunistické strany Kuby: 17. – 20. XII. 1980: výbor z materiálů, Praha, Svoboda 1981, 50.

²⁹⁰ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 171–72, Jednání zástupců federálního ministerstva dopravy ČSSR a ministerstva dopravy Kubánské republiky o přímé VTS v oblasti dopravy, 5. 5. 1981, 1–2.

²⁹¹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 122, Záznam o přijetí části pracovní delegace oddělení školství, vědy a kultury ÚV KS Kuby na MŠ ČSR dne 31. 3. 1981, 1. 4. 1981, 1.

4.1.1. Českoslovenští experti na Kubě

Počet československých expertů na Kubě se dlouhodobě pohyboval kolem sta a k 1. lednu 1980 jich na karibském ostrově působilo 116, z čehož bylo 114 mužů a pouhé 2 ženy, 86 jich pobývalo dlouhodobě v Havaně a 30 krátkodobě v provinciích. 75% expertů tvořili výkonní technicko-inženýrští pracovníci.²⁹² Spolupráce a pobyty Čechoslováků na Kubě provázela celá řada problémů, které ztěžovaly jejich působení a plnění stanovených úkolů. Především se jednalo o nevyhovující ubytovací kapacity poskytnuté kubánskou stranou. Druhým problémem bylo nedostatečné zásobování především potravinami, jejichž přídělky se neustále snižovaly. V neposlední řadě nedocházelo z kubánské strany k plnění vzájemné dohody o vědeckotechnické spolupráci hlavně v oblasti právní úpravy pobytů.²⁹³ V průběhu pětiletky ovšem ke zlepšení situace nakonec došlo. Nejvíce československých expertů působilo pod Ministerstvem elektrárenského průmyslu, Ministerstvem hornictví a geologie a poté také Ministerstvem lehkého průmyslu či Ministerstvem stavebnictví. Tento stav zůstal přes drobné změny stejný po celá 80. léta. Českoslovenští odborníci a technici se podíleli převážně na investičních akcích, které Československo financovalo. Jednalo se tak především o elektrárenský komplex Nuevitas, přípravné geologické práce pro výstavbu vodních elektráren či montáže a instalace technologických zařízení dodaných z ČSSR např. do cukrovarů.

4.1.2. Kubánští stážisté v ČSSR

Vývoj v této oblasti určovala zvláštní dohoda mezi vládami obou zemí z roku 1978 o dočasném zaměstnávání a odborné přípravě kubánských občanů v československých organizacích a jednalo se o jednu z nejnovějších forem spolupráce, jež se měla plně projevit v následujících letech. Zaškolování Kubánců v ČSSR mělo v 80. letech dlouhodobě rostoucí tendenci a počty takto pracujících se každoročně zvyšovaly. V roce 1978 Havana vyslala do Prahy 1.008 pracovníků, o rok později 1.084 a v roce 1980 již 3.067.²⁹⁴ Celkový počet se tak

²⁹² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 114, Vědecko-technická spolupráce, 26. 3. 1980.

²⁹³ Idem.

²⁹⁴ Pro srovnání v roce 1980 působilo v NDR 5.000 kubánských pracujících a ČSSR bylo hned na druhém místě. O případném vyslání do Sovětského svazu a Maďarska se teprve vyjednávalo (AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1980, karton 2, složka 8 – Agenda vzájemných styků, Podkladové materiály pro oficiální návštěvu s. ministra Chňouпка na Kubu ve dnech 6. – 9. října 1980 – informační část – V).

v průběhu roku 1981 pohyboval okolo 4.600 Kubánců pracujících v ČSSR a standardně se jednalo o čtyřletý pobyt.²⁹⁵ Nejvíce pracovníků působilo v organizacích Ministerstva průmyslu, strojírenství a hutnictví.²⁹⁶ Hlavní výhoda pro kubánskou stranu spočívala v tom, že celý proces zaškolování byl poskytnut Československem zdarma, formou daru. Na druhou stranu se tato problematika stala jednou z nejvíce diskutovaných ve vzájemných vztazích a provázelo ji mnoho problémů zejména pro ČSSR. Náklady na kubánské pobyty dlouhodobě rostly a bylo potřeba navyšovat prostředky. Druhým výrazným problémem bylo to, že počty Kubánců vyslaných do ČSSR se rok od roku lišily, přičemž Praha počítala se zhruba stejným počtem každoročně. Další problém spočíval v tom, že Kubánci jezdili do Československa nepřípravení, což snižovalo jejich výkonnost, jelikož adaptační proces byl delší, než se původně očekávalo. Navíc mnoho z nich bylo z čs. podniků kvůli kázeňským prohřeškům vypovězeno či mělo zdravotní problémy,²⁹⁷ což opět zvyšovalo náklady pro ČSSR a ztráty se promítaly i do hospodaření ČSA.²⁹⁸

Zastupitelský úřad v Havaně z důvodu výše uvedených problémů proto navrhoval, aby Praha do Havany vyslala specializovaného pracovníka, nejlépe zaměstnance PZO Polytechna, který by měl tuto agendu na starosti a pomáhal s přípravou a výběrem Kubánců směřujících do Československa.²⁹⁹ Československá strana také připravila sérii přednášek pro případné zájemce, aby měli před odjezdem alespoň základní informace o Československu. Na druhou stranu i Praha mnohokrát neposkytovala Kubáncům takové podmínky, k jakým se zavázala. Havana navíc kritizovala fakt, že úroveň přípravy a zaškolování byla nedostatečná, nedošlo tak ke zvýšení kvalifikace Kubánců a z tohoto důvodu byl přínos těchto pracovníků po návratu na Kubu minimální.³⁰⁰ Československo

²⁹⁵ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 197, Stanovisko ZÚ Havana k plnění úloh vyplajících z uznesení VI. zasadnutia Československo-kubánského výboru pre hospodársku a vedecko-technickú spoluprácu, 9. 12. 1981, 7.

²⁹⁶ NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 6/81, bod 3, Změna dohody mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o dočasném zaměstnávání a odborné přípravě kubánských občanů v československých organizacích, 12. 5. 1981, př. III, 2.

²⁹⁷ Přibližně 10% Kubánců se muselo vrátit zpět na Kubu předčasně z těchto dvou důvodů (NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 6/81, bod 3, Změna dohody mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o dočasném zaměstnávání a odborné přípravě kubánských občanů v československých organizacích, 12. 5. 1981, př. III, 2).

²⁹⁸ Československé aerolinie.

²⁹⁹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 152, Kopie dopisu pro nám. FMPSV s. Kyselého ze ZÚ Havana, 17. 3. 1980.

³⁰⁰ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 248, Dočasné zaměstnávání a odborná příprava kubánských občanů v ČSSR, 27. 5. 1981, 4.

většinou Kubánce umisťovalo na pracovní místa s náročnými fyzickými podmínkami či na místa, o která nebyl mezi domácími zaměstnanci takový zájem, a tudíž se jich nedostávalo.

Vyjednávání pro sedmou pětiletku se v důsledku mnoha požadavků Kuby komplikovala a debaty se vedly především o finančním zabezpečování pobytů, zkvalitnění výběru a přípravy Kubánců a rovněž i o počet Kubánců, který může být vyslán do ČSSR. Čs. strana navrhla pro rok 1981 pobyt pro 3.600 Kubánců, ale Havana nechávala toto číslo dlouho bez reakce. Navíc přišla s několika požadavky, které by zvýšily náklady pro ČSSR.³⁰¹ V roce 1981 tak kvůli absenci dohody žádní noví Kubánci nepřijeli. Po obnovení jednání ohledně následujícího roku navrhlo Československo 2.500 pobytů, kdežto Kuba požadovala 3.500–4.000.³⁰² Československá strana kritizovala Havanu, že hlavní motivací navýšení kapacity je nedostatek pracovních příležitostí pro mladé Kubánce a nikoliv potřeby kubánského hospodářství a snaha o získání zkušeností. Finální československý návrh na pětiletku počítal s přijetím 5.630 Kubánců. Nejvíce jich mělo směřovat do podniků Bavlnářský průmysl Hradec Králové, Hutnictví železa, Škoda Plzeň, OKD Ostrava, Slovochémia či Slovutex Trenčín. Návrh počítal i s přijetím 265 Kubánců do železničních oprav na základě již dříve zmíněné spolupráce v oblasti dopravy.

Obě strany se nakonec dohodly, jelikož i přes výše uvedené nedostatky v této oblasti probíhala spolupráce uspokojivě a zájem na jejím pokračování byl oboustranný. Od roku 1982 tak Kubánci opět přijížděli do Československa na zaškolování. Praha souhlasila s navýšením počtu přijíždějících a ti byli rozdělováni dle požadavků Kuby.³⁰³ V průběhu let navíc docházelo k vyjasnění problémů v několika sporných oblastech, spolupráce se stabilizovala a Kuba

³⁰¹ V roce 1980 se průměrné náklady včetně mzdy na jednoho kubánského pracovníka pohybovaly okolo 62 tisíc československých korun a nové kubánské požadavky by tuto částku navýšily o dalších 10 tisíc (NA, f. 1261/0/8, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1981–1986, sv. P 6/81, bod 3, Změna dohody mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o dočasném zaměstnávání a odborné přípravě kubánských občanů v československých organizacích, 12. 5. 1981, př. III, 9). Na druhou stranu čs. strana v průběhu jednání konstatovala, že při započtení hrubého národního důchodu, který vytvoří jeden kubánský pracovník, se tyto náklady pokryjí v plné výši.

³⁰² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 252, Jednání o otázkách dočasného zaměstnávání a odborné přípravě kubánských občanů v československých organizacích, 7. 10. 1981, 3.

³⁰³ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1984–1985, karton 1, složka 6 – Běžná politická korespondence, Plnění zaměření čs. zahraniční politiky vůči Kubánské republice, 26. 2. 1985.

hodnotila tuto československou pomoc pozitivně.³⁰⁴ Ke konci pětiletky v roce 1985 se celkový počet Kubánců v ČSSR pohyboval okolo 9.000 a v jednáních na roky 1986–1990 se počítalo s dalším navýšením tohoto počtu.³⁰⁵

4.1.3. Speleopotápěčská výprava Sigma

Zajímavou událostí byly pobyty a výzkum čs. speleopotápěčů na Kubě. První speleopotápěčská výprava sedmi čs. potápěčů ze skupiny Hranický kras Olomouc proběhla od července 1980 do ledna 1981 a o jejich výsledcích referovala jak československá tak i zahraniční média. Členy výpravy byli Ing. Luboš Benýšek, Ing. Jaromír Kovařík, Miroslav Lukáš, Tomáš Ježek, MUDr. Petr Paszek, Fraňo Travěnc a Pavel Řezníček.³⁰⁶ Československým čtenářům její průběh a výsledky shrnul obsáhlý článek, který vyšel 7. března 1981 v *Mladé frontě*.³⁰⁷ Hlavním cílem výpravy byl průzkum a zmapování řady podvodních útvarů, jeskyní a jezer tak, aby se podařilo zjistit, kde uniká pro Kubánce cenná sladká voda do moře a zda se únikům dá nějakým způsobem zabránit. Během půlročního pobytu prozkoumali olomoučtí speleopotápěči 28 podmořských jeskyní, z čehož bylo 24 prvosestupů.³⁰⁸ Také se jim podařilo přijít s několika novými a důležitými zjištěními, ale všechny byly pro kubánskou stranu poměrně negativní, jelikož řešení celého problému s úniky vody by bylo nákladné. V rámci výpravy probíhalo i školení pěti profesionálních kubánských potápěčů. Kubánci totiž neměli s potápěním do podmořských jeskyní do té doby žádné zkušenosti.

Pobyt a výsledky expedice byly natolik významné a zajímavé, že ještě před odjezdem z Kuby obdrželi účastníci pozvání k další výpravě plánované na příští rok. Druhá expedice s názvem Cuba82 ve složení Ing. Luboš Benýšek, Tomáš

³⁰⁴ O kubánských pracujících vyšlo i mnoho reportáží v československém tisku zejména při důležitých kubánských výročích. V souvislosti s 30. výročím útoku na kasárna Moncada vyšel dne 26. 7. 1983 v deníku *Pravda* velký článek o Kubáncích ve Slovenských magnezitových závodech v Lubeníku (NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6664, *Pravda*, 26. 7. 1983 (1-928)/852, “Naším bohatstvím budú vedomostí”).

Další takový článek byl publikován dne 11. 7. 1985 v *Rudém právu* s titulkem “Síla dělnické soudružnosti” popisující život a práci Kubánců v tanvaldském textilním podniku Seba (NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6665, *Rudé právo*, 11. 7. 1985 (1-928)/851, “Síla dělnické soudružnosti”).

³⁰⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 1, složka 7 – Běžná politická korespondence, Plnění zaměření čs. zahraniční politiky vůči Kubánské republice v r. 1985, 17. 2. 1986.

³⁰⁶ BENÝŠEK, Lubomír, *Expedice míří do hlubin*, Ostrava, Profil 1987, 220.

³⁰⁷ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6664, *Mladá Fronta*, 7. 3. 1981 (1-928)/860, “O expedici, která chtěla ke dnu”.

³⁰⁸ BENÝŠEK, *Expedice míří do hlubin*, 220.

Ježek, Jaroslav Kvíd, Miroslav Lukáš, Fraňo Travěnek a Vladimír Vyhnálek se nakonec uskutečnila až v období od června do prosince roku 1982, ale její výsledky byly opět významné.³⁰⁹ Podařilo se například objevit nový druh tzv. slepé ryby a českoslovenští speleopotápěči zmapovali a zakreslili celkem 37 podmořských jeskyní, z čehož bylo 29 prvocestupů, včetně dosud neobjeveného podvodního jeskynního systému Cristalito de Papagya, z něhož byla doposud známá jen suchá část.³¹⁰ V rámci této výpravy expedice podnikla i několik prvocestupů do mexických *cenotes*.

4.2. Vědeckotechnická spolupráce v průběhu pětiletky 1986 – 1990

V druhé polovině 80. let se VTS měla zabývat těmi úkoly, jež měly bezprostřední návaznost na program vědeckotechnického pokroku členských států RVHP.³¹¹ Zároveň se mělo jednat o takovou spolupráci, která by napomáhala ekonomickému rozvoji obou zemí a znamenala současně pomoc rozvíjejícímu se kubánskému hospodářství. Českoslovenští experti měli působit na Kubě i nadále, i když ve sníženém počtu a také měli být více aktivní ve zpravodajské činnosti. Celkově se ovšem dosavadní směr nezměnil a spolupráce probíhala ve stejných oblastech jako doposud. Nadále tak pokračoval čs. geologický průzkum zejména pro výstavbu vodních elektráren v několika oblastech Kuby, spolupráce v oblasti výroby citrusů v rámci programu RVHP a také programy v zemědělství a při výstavbě a instalaci energetických zařízení. Dále je třeba zmínit čerpání druhé poloviny úvěru na technickou pomoc a vysílání čs. odborníků na Kubu. V neposlední řadě byl schválen dar na zaškolování kubánských pracovníků v Československu ve stejné výši jako v předchozí pětiletce – 35 mil. Kčs.³¹²

V průběhu pětiletky se měl počet čs. expertů pohybovat opět kolem sta, ale přesto zde byla viditelná mírně klesající tendence. Hlavní oblasti působení Čechoslováků na Kubě měly zůstat stejné – post-garanční servis, montáže dodaných technologií a zaškolování kubánských pracovníků v československých investičních projektech. I přes zachování dosavadních směrů spolupráce mělo

³⁰⁹ Idem.

³¹⁰ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6664, *Lidová demokracie*, 15. 12. 1982 (1-928)/632, “Čs. expedice se vrátila do vlasti: úspěšná výprava našich speleopotápěčů na Kubě”.

³¹¹ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, 8.

³¹² NA, f. 1261/0/9, KSČ-ÚV-02/1 – předsednictvo 1986–1989, sv. P 27/87, bod 2, Sjednání smluvních úprav hospodářské a vědeckotechnické spolupráce s Kubánskou republikou v letech 1986 až 1990, 16. 2. 1987, př. III, 3.

dojít k působení čs. expertů i v jiných oblastech tak, aby opět došlo k jisté změně a rozšíření dosavadního stavu např. v oblastech farmaceutického průmyslu, lehkého průmyslu či v zemědělství.³¹³

Přestože změn nebylo mnoho, tak v průběhu této pětiletky došlo k jedné výrazné změně v programu zaškolování kubánských pracovníků v čs. podnicích. Místopředseda vlády ČSSR Miroslav Toman obdržel od svého kubánského protějšku dopis, ve kterém mu oznámil, že od roku 1987 nemá Kuba zájem vysílat nové pracovníky na zaškolování do Československa, což by znamenalo, že ke konci roku 1991 by v čs. podnicích nezůstal žádný Kubánek. Důvodem pro tuto náhlou změnu dosud fungující spolupráce byl fakt, že Kuba měla dlouhodobé problémy s jejich uplatněním po návratu na karibský ostrov a na III. sjezdu KSK bylo proto rozhodnuto o celkové změně strategie v této oblasti. Hlavní problém spočíval v pomalé a nedostatečné industrializaci, s čímž se Kuba potýkala již od počátků revoluce. Kubánci působili a získávali zkušenosti v čs. průmyslových podnicích, ale stejné či podobné podniky na Kubě nebyly či neměly kapacitu zaměstnat všechny navrátní se pracovníky.

Nově Kuba Československu nabízela společnou výstavbu a provoz výrobních jednotek na Kubě s produkcí, o kterou by čs. strana měla zájem.³¹⁴ To by vyřešilo otázku nedostatku pracovních míst, jelikož Kubánci by mohli pracovat v těchto společných podnicích, kde by zároveň pomáhali Čechoslováci s předáváním zkušeností. Praze se tato alternativa příliš nezamlouvala, jelikož výsledky byly nejisté a také se jednalo o časově a organizačně náročný úkol. Budoucí možnosti spolupráce v této oblasti se poté probíraly při návštěvě kubánské delegace v říjnu 1989, která jednala s místopředsedou vlády ČSSR Bohumilem Urbanem, ale postoj Prahy se neměnil.

Nadále také pokračovala spolupráce v oblasti dopravy, včetně té mezi Prahou a Havanou v otázkách MHD. Na počátku roku 1987 byli do Prahy vysláni kubánští odborníci, kteří měli za úkol získat zkušenosti a poznatky v souvislosti s plánovanou výstavbou metra v kubánské metropoli. Samotné budování podzemní dráhy vycházelo ze sovětsko-kubánského protokolu, který byl uzavřen v zimě roku 1985, a první část měla být dokončena do konce roku 1993.

³¹³ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 119, Vědecko-technická spolupráca, 26. 3. 1980.

³¹⁴ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, Havana – hodnocení činnosti ZÚ za rok 1986, Hodnotící zpráva o KŠVZ mezi Kubou a ČSSR v roce 1986, 17. 12. 1986.

V průběhu roku 1987 byli v souvislosti s dříve zmíněnou návštěvou Antonína Kapka vysláni na Kubu čs. odborníci, kteří měli dva důležité úkoly. První spočíval v opravě nefunkčních strojů, které ČSSR dodala do závodu na výrobu kování a armatur. Stroje byly sedm let skladovány na Kubě v nevhodných podmínkách, což nebyl ojedinělý případ a jen svědčil o pomalé výstavbě projektů na Kubě a špatném harmonogramu prací. Čs. odborníci zároveň měli pomoci se zaškolením kubánských pracovníků. Druhý úkol měli Čechoslováci vyslaní do závodu na výrobu převodovek, kteří zde opravovali poškozené kusy. Zároveň se zlepšilo zásobování náhradními díly, které bylo v minulosti kubánskou stranou často kritizováno.³¹⁵ Již o rok později se ovšem situace změnila k horšímu. Na přelomu února a března 1988 při návštěvě delegace ÚV KSČ vedené Vasilem Bilakem proběhlo jednání s Fidelem Castrem, při kterém se Bilak dozvěděl, že hlavním problémem vzájemných vztahů je nedostatek náhradních dílů, zejména převodovek Praga.³¹⁶ Tato záležitost tak negativně ovlivňovala vzájemné vztahy po celá 80. léta a obě strany nebyly dlouhodobě schopny nalézt uspokojivé řešení. Zprávy o komplikacích, které čs. strana způsobovala, se pravidelně objevovaly v kubánských sdělovacích prostředcích, což zhoršovalo vnímání ČSSR mezi kubánskou veřejností.

4.3. Program vědecko-technické spolupráce do roku 2000

Vědecko-technická spolupráce obou zemí byla dlouhodobě nedílnou součástí vzájemných vztahů, a proto se uvažovalo o schválení bilaterálního víceletého strategického materiálu, ze kterého by poté vycházely konkrétní dohody. Zásady a směry této dohody měly vycházet z *Komplexního programu vědeckotechnického pokroku členských zemí RVHP do roku 2000*. Již v průběhu jednání o přípravě pětiletky 1986–1990 byl vypracován dokument nazvaný *Dlouhodobý program hospodářské a vědeckotechnické spolupráce a socialistické ekonomické integrace mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou do roku 2000*. Tento plán byl poté podepsán v průběhu roku 1987, ale k realizaci naprosté většiny bodů již nedošlo.

³¹⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, ZÚ Havana – odpověď na instrukční dopis č. 2, 27. 2. 1987.

³¹⁶ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, ZÚ Havana – instrukční dopis č. 2/88, 21. 3. 1988, 2.

Přednostní zájem se nadále nacházel v oblasti energetického průmyslu. Druhou klíčovou oblastí byla geologie, metalurgie, strojírenství, elektronický a elektrotechnický průmysl. Třetím bodem spolupráce byl chemický a farmaceutický průmysl. Následoval lehký průmysl, zemědělství a potravinářský průmysl, stavebnictví a průmysl stavebních hmot a nakonec zdravotnictví.

Po podrobném prozkoumání příslušného materiálu můžeme konstatovat, že neobsahoval žádná přelomová ustanovení, oblasti spolupráce či převratné myšlenky. Hlavní oblasti spolupráce zůstávaly i nadále zachovány a změny byly malé. Jedním z hlavních důvodů bylo to, že vědeckotechnická pomoc se rozvíjela i v rámci mnoha programů RVHP, které se snažily vyrovnat rozdíly mezi kubánskou ekonomikou a ekonomikami ostatních socialistických států. Československá strana byla tím pádem do jisté míry limitována v předkládání nezávislých nápadů a myšlenek. Na druhou stranu spolupráce v oblasti vědy a techniky byla relativně stabilizovaná a ani Československo ani Kuba neměly příliš důvodů měnit hlavní směry vzájemné kooperace.

5. Kulturní vztahy

Kultura měla velký propagační význam pro vývoj vzájemných vztahů a rozvoj kulturních vztahů proto započal krátce po kubánské revoluci a již v roce 1960 byla podepsána dohoda o kulturní spolupráci. V následujících dvou desetiletích se vztahy dále rozvíjely a uskutečnilo se mnoho zajímavých akcí. Základy pro úspěšné prohlubování styků tak byly položeny a po celé sledované období byly kulturní vztahy intenzivní. Důvodů můžeme jmenovat hned několik. Hlavní roli hrála zcela jistě kulturní odlišnost a obě strany měly zájem ji prezentovat svým občanům. Pro Československo byly přitažlivé kubánské tance a hudba a celkově poměrně exotický a nevázaný styl života, který byl v kontrastu k životu v Československu. Naopak pro Kubu byly zajímavé především čs. taneční soubory, filmy a knihy českých autorů. V druhé řadě je třeba zmínit možnosti kulturní spolupráce pro propagandistické účely. Obě strany měly zájem prezentovat vládnoucí režim svým občanům v tom nejlepším světle a kultura je vhodným nástrojem kvůli svému širokému záběru na velkou část populace. Mnoho propagandistických snah se navíc snadno zakryje a divák si mnohdy ani neuvědomí cílenou manipulaci s fakty. Posledním důležitým bodem, který přispěl k intenzitě kulturních styků, byl význam kultury pro prohlubování vzájemných vztahů. Poznání druhé kultury do jisté míry pomáhá snižovat vzájemné rozdíly a tuto funkci plnily kulturní vztahy s Kubou po celé sledované období.

Podobně jako ve všech oblastech vzájemných vztahů i zde byly opakované problémy v kooperaci s kubánským Ministerstvem kultury a vyjednávání byla zdlouhavá. Lepší stav panoval v jednáních s jednotlivými kubánskými organizacemi.³¹⁷ Z pohledu hodnocení ZÚ v Havaně byla problematická i kádrová nestabilita, jež narušovala průběh a konání domluvených akcí.³¹⁸ Spolupráce probíhala hned v několika oblastech. Intenzivní byla zejména v oblasti literatury a výtvarného umění. Významné bylo pořádání Dnů československé kultury na Kubě a Dnů kubánské kultury v Praze, jelikož měly široký záběr, vysokou návštěvnost a byly podrobně sledovány i v médiích. Z československého pohledu mělo také důležitou roli Kulturní a informační středisko v Havaně neboli Dům

³¹⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 140, Hodnotící zpráva kulturních, školských, vědeckých a zdravotnických styků se zahraničím za rok 1981, 16. 11. 1981, 2.

³¹⁸ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 85, Zpráva o průběhu a výsledcích čs. kulturních, školských, vědeckých a zdravotnických styků s Kubánskou republikou za r. 1980, 14. 11. 1980.

československé kultury, které bylo založené v roce 1962 a i v 80. letech bylo jediné ze socialistických států. Jeho hlavní úkol spočíval v propagační činnosti. “Za 15 let svého působení se stalo jedním z nejnavštěvovanějších kulturních zařízení Kuby a pomáhá udržovat kontinuitu čs. kulturního a uměleckého vlivu na Kubě především v oblasti výtvarného a interpretačního umění a výstavnictví.”³¹⁹ KIS³²⁰ v Havaně bylo také hodnoceno pozitivně v práci s filmem včetně animované tvorby, jelikož promítané kinematografické snímky byly populární a hojně navštěvované. Zajímavostí je, že součástí budovy KIS byla i prodejna, kde se daly zakoupit různé výrobky a předměty s čs. tematikou. Československá snaha o prezentaci vlastní kultury tak byla dlouhodobá a měla široký a propracovaný záběr.

Na počátku 80. let navíc probíhala jednání mezi Kubou a ostatními socialistickými státy o výstavbě střediska Juan Marinello, jež mělo sloužit k propagaci kultury socialistických zemí. Tento návrh předložilo Ministerstvo kultury Kubánské republiky na zasedání zemí socialistického bloku v bulharské Sofii. Československo se k návrhu od počátku stavělo odmítavě, jelikož agenda by byla stejná, jakou dlouhodobě a úspěšně plnilo čs. KIS v Havaně.³²¹ Ostatní socialistické země se zřízením střediska souhlasily a v následujících letech tak došlo k jeho výstavbě a otevření.

5.1. Kulturní vztahy v průběhu pětiletky 1981–1985

První významnou akcí v kulturní oblasti byly Dny kubánské kultury v Československu, které se uskutečnily 15. až 23. září 1980 a jednalo se o reciproční akci na stejnou československou událost na Kubě v roce 1979. Byla to vůbec první událost podobného rozsahu, která měla za úkol prezentovat kubánskou kulturu československé veřejnosti. Předcházelo jí slavnostní znovuotevření Domu kubánské kultury v Praze dne 28. ledna 1980, který byl poprvé otevřen v roce 1963 a nyní prošel důkladnou rekonstrukcí.³²² Dům měl podobnou funkci jako KIS v Havaně a to hlavně prezentaci karibského ostrova, propagaci a pořádání různých besed či výstav. Slovy ředitele Corralese:

³¹⁹ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 200, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice, 12. 3. 1979, příloha I, 7.

³²⁰ Kulturní a informační středisko.

³²¹ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 93, Vyjádření SZKZ k návrhu ministerstva kultury Kubánské republiky na zřízení kulturního střediska “Juan Marinello”.

³²² AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 28, fol. 88, Kubánská republika: Hodnocení plnění plánu za rok 1980.

Jsme připraveni přinášet veškeré informace o životě a práci kubánského lidu, seznamovat s naší kulturou, historií a současností naše československé přátele.³²³

Hlavním lákadlem Dnů kubánské kultury byl Národní soubor tanců, který kromě úvodního a závěrečného ceremoniálu v Praze vystoupil i v Brně a Bratislavě.³²⁴ Druhým výrazným účastníkem bylo politické divadlo Bertolda Brechta, které odehrálo například představení o problémech současného života lidí v Havaně.³²⁵ Dnů se účastnily i další pěvecké soubory či zpěváci celkem 140 umělců a čs. publikum bylo dle novinových článků s vystoupeními spokojené. Kromě hudby a divadla připravila kubánská strana i sérii výstav mj. kubánských knih či lidového umění. Na celé akci se také podílely čs. sdělovací prostředky, které odvysílaly některé programy, které přispěly k celkové propagaci a povědomí o události.³²⁶ Hodnocení celé akce bylo ze strany Ministerstva zahraničních věcí pozitivní, jelikož hlavní cíl, a to seznámení se s kubánskou kulturou, byl dle jeho názoru splněn.

Na počátku 80. let si kubánská strana stěžovala, že i přes opakované přísliby se v minulosti neuskutečnily návštěvy Karla Gotta a Heleny Vondráčkové. Karel Gott na Kubě nevystupoval skoro deset let. Velvyslanectví tak žádalo ústředí o důslednější sestavování plánů, které měly vycházet z reálných možností tak, aby se plánované akce opravdu uskutečnily. Na druhou stranu v případě koncertů čs. umělců na Kubě se jim nedostávalo dostatečné publicity v kubánských sdělovacích prostředcích a návštěvnost byla nízká, přičemž chyba byla částečně i v práci zastupitelského úřadu. Špatnou propagaci vystoupení ilustrují koncerty Karla Gotta v Havaně v roce 1981, kde při kapacitě 5.500 míst byla obsazena jen polovina sedadel a to se jednalo o vystoupení umělce, o kterého měla kubánská strana dlouhodobý zájem, a které se uskutečnilo až po tlaku Havany.³²⁷ Do budoucna se tak obě strany měly snažit vyvinout větší úsilí při spolupráci a organizování vystoupení čs. umělců na karibském ostrově. V roce 1981 se také

³²³ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6663, *Rudé právo*, 26. 1. 1980 (1-928)/86, “Kuba v Praze”.

³²⁴ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 67, Dny kubánské kultury v ČSSR.

³²⁵ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6663, *Rudé právo*, 26. 9. 1980 (1-928)/841, “Kulturní poselství ostrova svobody: na závěr Dnů kubánské kultury v Československu”.

³²⁶ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1980, kniha 26, fol. 68, Dny kubánské kultury v ČSSR.

³²⁷ AMZV, f. DTO 1945–1989, Kuba 1981, kniha 31, fol. 140, Hodnotící zpráva kulturních, školských, vědeckých a zdravotnických styků se zahraničím za rok 1981, 16. 11. 1981, 2.

konal IV. festival soudobé vážné hudby socialistických zemí, který tentokrát proběhl ve znamení československé hudby.

Obě strany v průběhu let pořádaly mnoho menších akcí, které byly organizované kulturními domy. KIS v Havaně pořádalo stále více akcí i v ostatních částech Kuby, aby se povědomí o Československu dostalo i k obyvatelům mimo hlavní město a jeho okolí. Od 26. do 29. října 1982 se uskutečnil týden kubánského filmu v pražském kině Klub. Tento festival nabídl československým divákům čtyři nové celovečerní filmy a také dokumentární a animované krátké snímky.³²⁸ V průběhu roku 1983 se poté uskutečnila výstava k 30. výročí útoku na kasárna Moncada, kde si návštěvníci mohli prohlédnout množství informací o kubánském boji proti Spojeným státům.³²⁹ Patrný tak byl propagační účel výstavy zaměřený proti USA a poukazující na dlouhodobý útlak Kubánců.

Další Dny kubánské kultury se uskutečnily mezi 10. a 20. únorem 1984 a začaly slavnostním představením ve Slovenském národním divadle v Bratislavě. Pořady a akce se konaly ve 20 městech po celém Československu. Mezi hlavní účinkující opět patřily převážně taneční a pěvecké soubory v čele s Kubánským národním baletem či orchestrem Aragon. V Československu také probíhalo mnoho výstav představujících Kubu např. výstava soudobé grafiky či kubánská grafika, promítaly se filmy kubánských filmařů a v neposlední řadě se čs. čtenářům přibližovaly knihy kubánských autorů. Jedním z promítaných snímků byl film *Uprchlíci z jeskyně mrtvého*, který pojednává o boji proti režimu Fulgencia Batisty.³³⁰ Snímek měl pro československého diváka splnit v první řadě propagandistický účel, o čemž vypovídá již samotný děj filmu. Desetidenní kulturní akce vyvrcholila velkým závěrečným koncertem v pražském Paláci kultury, kde bylo přítomno vedení čs. komunistické strany.

Další významnou akcí v kulturní oblasti byly Dny kultury ČSSR na Kubě, které se konaly 24. až 29. dubna roku 1985. Čs. diplomacie jim přikládala velký význam a delegaci vedl místopředseda vlády ČSSR Matej Lúčan. Dle náměstka

³²⁸ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6664, *Práce*, 28. 10. 1982 (1-928)/862, “Dny kubánského filmu”.

³²⁹ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6664, *Rudé právo*, 27. 7. 1983 (1-928)/863, “Výstava o hrdinství kubánského lidu”.

³³⁰ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6665, *Rudé právo*, 16. 2. 1984 (1-928)/86, “Do druhé poloviny dnů kubánské kultury: Velký úspěch baletu”.

Ministerstva kultury měla tato akce jasné kulturně-politické poslání.³³¹ Opět je tak zřejmé, že než o kvalitu kulturních akcí se mělo v první řadě dbát na důležitost vystoupení v rámci propagace. Celkem bylo na Kubu vysláno 65 čs. umělců mj. Pražský komorní balet, Helena Vondráčková či Petra Janů a zahajovací ceremoniál se uskutečnil v Teatro García Lorca v Havaně a byl živě přenášen kubánskou televizí.³³² Kromě koncertů se uskutečnilo i mnoho výstav, týden promítání čs. filmů a jiné akce pořádané Československým kulturním a informačním střediskem. Celkový průběh byl hodnocen pozitivně a návštěvnost byla vysoká. Dle dostupných materiálů byla úroveň Dnů československé kultury nejvyšší z podobných akcí pořádaných v roce 1985 na Kubě.³³³

5.2. Kulturní vztahy v průběhu pětiletky 1986–1990

Plán spolupráce v kulturní oblasti na další pětiletku měl dle čs. závěrů vycházet z následujících základů. “Se zřetelem na geografickou vzdálenost a jazykovou bariéru je nutno využívat takové formy kulturní propagace, které budou na vysoké politické, odborné a umělecké úrovni, dobře organizačně a propagačně připravené, pozitivně ovlivňovat široké vrstvy obyvatelstva. Zaměřit se na takové umění, které může účinně napomáhat při určování linie kubánské socialistické kultury.”³³⁴ Hlavní důraz měl být kladen na propagaci současné kultury ve spojení s tradicemi a na realizaci akcí širšího rozsahu jako Dny hudby či Dny literatury při významných výročích. Také se měla zlepšit činnost KIS v Havaně, kde, i přes mnohé úspěchy, byl dle názoru ministerstva stále velký prostor pro zlepšení.

V průběhu pětiletky 1986–1990 můžeme hovořit o menší dynamice vzájemných vztahů v kulturní oblasti, což bylo do jisté míry zapříčiněno i rostoucími problémy ve střední a východní Evropě. K dalšímu pořádání velkých akcí, jako byly Dny kultury, již nedošlo. I nadále se ovšem pořádalo mnoho

³³¹ NA, f. 506/0/45, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha – výstřižkový archiv III, karton 6665, *Rudé právo*, 17. 4. 1985 (1-928)/86, “Před dny československé kultury na Kubě: Ve znamení tvůrčí spolupráce”.

³³² NA, f. 1261/0/19, KSČ-ÚV-02/1 – sekretariát 1981–1986, sv. S 141/85, bod k informaci 3, Dny kultury ČSSR na Kubě v roce 1985, 13. 4. 1985, 2.

³³³ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 258, Hodnocení kulturních, školských, vědeckých a zdravotnických styků se zahraničím v roce 1985 a plán hlavních akcí na rok 1986, 31. 1. 1986, 14.

³³⁴ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 265, Zaměření a hlavní úkoly zahraniční politiky ČSSR vůči Kubánské republice a Guyanské kooperativní republice, 13. 11. 1986, 10.

výstav, koncertů, vystoupení či jiných akcí, většinou pod patronátem kulturních středisek obou zemí.

Nadále však přetrvávaly stejné problémy jako v minulosti a čs. strana obviňovala Kubu z jejich neřešení. “Nepodařilo se zabezpečit účinkování našich umělců mimo hlavní město, problémy vznikaly i při zajišťování výstav a nadále přetrvával problém malé propagace akcí.”³³⁵ Navíc kvůli nedostatku papíru a technickým problémům nedocházelo ke schválenému vydávání knih čs. autorů na Kubě. Bylo tak zřejmé, že i přes mnoho úspěšných akcí v kulturní oblasti, byl stále velký prostor pro zlepšení. I v oblasti kultury se vyskytly některé situace, které měly přesah do diplomatických vztahů tím, že způsobily určité nepříjemnosti. V průběhu roku 1986 se v ČSSR chystalo vydání slovníku spisovatelů Latinské Ameriky a Karibiku. V textu slovníku se ovšem nacházelo 16 kubánských spisovatelů, kteří Kubu opustili kvůli nesouhlasu s vládnoucím režimem, otevřeně proti němu vystupovali a tím pádem měli “status nežádoucích osob”.³³⁶ Z tohoto důvodu ambasáda v Havaně informovala nakladatelství ODEON a nutnosti vyřazení daných osob z připravovaného slovníku.

Návštěva ministra zahraničí Bohuslava Chňoupka na Kubě v červnu roku 1988 byla významná především z hlediska vývoje kulturních vztahů. Po mnohaletém vyjednávání byla podepsána mezivládní dohoda o činnosti domů kultury a to na dobu čtyř let. Oba ministři zároveň konstatovali, že je nutné spolupráci v kulturní oblasti intenzivně rozvíjet, čemuž měly i nadále napomáhat zejména Domy kultury v Praze a v Havaně.³³⁷ Kultura byla vnímána jako důležitý faktor propagandy, což si obě strany v průběhu jednání uvědomovaly.

V září 1988 navštívil Prahu kubánský ministr kultury Armando Hart Dávalos, který zde jednal s místopředsedou vlády ČSSR Matejem Lúčanem a ministrem kultury Milanem Kymličkou. Rozhovory se týkaly jak vzájemných vztahů, tak i říjnové schůzky ministrů kultury států socialistického bloku, která se konala v Havaně. Zúčastnil se jí i čs. ministr kultury a v průběhu čtyřdenní konference se řešila témata jako mezinárodní vliv kultur socialistických zemí, materiálně technická základna kultury v těchto státech a jejich celkový kulturní potenciál.

³³⁵ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1987–1989, karton 6, složka 30 – Korespondence pracovního rázu, Havana – hodnocení činnosti ZÚ za rok 1986, Hodnotící zpráva o KŠVZ mezi Kubou a ČSSR v roce 1986, 17. 12. 1986.

³³⁶ AMZV, f. TO-T 1980–1989, Kuba 1986–1989, karton 3, složka 15 – Záznamy z rozhovorů a návštěv, Záznam o rozhovoru, 5. 11. 1986.

³³⁷ *Rudé právo*, 14. 6. 1988, 7, “ČSSR-Kuba: Nový impuls kulturní výměně”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/6/15/7.png>.

Ministři konstatovali, že i kultura musí sehrát důležitou roli v současném procesu změn v socialistických zemích a musí se zvýšit kulturní vliv v zahraničí.³³⁸

Mezi nejzajímavější události v kulturní oblasti v průběhu let 1986–1989 patřily například čtrnáctidenní hostování revuální scény Tropicana z Havany v Československu, výstava kubánské ilustrace pro děti v Bratislavě, vystoupení umělců z lidového uměleckého souboru Lúcnica v Národním divadle v Havaně, účinkování čs. umělců na mezinárodním baletním festivalu v Havaně, výstava kubánské tradiční kultury v Bratislavě, přehlídka československého a kubánské výtvarného umění v Moravské Třebové či výstava kubánské malby a grafiky v Domě kubánské kultury.³³⁹

Politické změny započaté v roce 1989 se projevily i v kulturních vztazích s Kubou. Od roku 1990 o kulturní relaci mezi zeměmi nemůžeme prakticky hovořit. Postupně byly také uzavřeny jak Kulturní a informační středisko v Havaně tak i Dům kubánské kultury v Praze.

³³⁸ *Rudé právo*, 10. 5. 1988, 7, “Konference ministrů kultury v Havaně”, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/10/5/7.png>.

³³⁹ Události byly zdokumentovány na základě článků vydaných v *Rudém právu* v letech 1988 a 1989, dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>.

Závěr

Vývoj vzájemných vztahů mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou v 80. letech 20. století charakterizuje nejlépe slovo stabilita. Ve všech sledovaných oblastech nedošlo po celá 80. léta k takovým problémům, které by měly významnější dopad na vzájemné vztahy. Vliv mezinárodně politického vývoje a změn, jež nastaly po nástupu Ronalda W. Reagana v roce 1981 do úřadu amerického prezidenta a zvolení Michaila S. Gorbačova generálním tajemníkem KSSS v roce 1985, není ve vzájemných vztazích příliš patrný. O změnách v mezinárodních vztazích se přesto široce diskutovalo při návštěvách čs. představitelů na Kubě či kubánských představitelů v ČSSR a vyplňují také velkou část zpráv zasílaných ze zastupitelského úřadu v Havaně, jelikož především režim Fidela Castra se vývoje obával. Na druhou stranu můžeme konstatovat, že změny v mezinárodních vztazích, jež vyvrcholily pádem komunistických režimů ve střední a východní Evropě v roce 1989, způsobily ukončení dosavadní spolupráce Československa s Kubou. Zahraniční politika nové demokratické vlády se od základů změnila a Kuba se nově stala zemí, proti jejímuž režimu Československo a posléze Česká republika tvrdě vystupovaly.

Kuba měla dlouhodobě důležitou roli při prosazování československé potažmo sovětské zahraniční politiky v Latinské Americe. Zahraniční politika ČSSR byla v první řadě určována v Moskvě a o její nezávislosti nemůžeme hovořit. V průběhu 80. let vycházela politika Prahy vůči Havaně z koncepcí přijatých v letech 1979 a 1986. Důležitou roli měla i koncepce vůči Latinské Americe z roku 1988, ve které otázka politiky vůči Kubě zaujímal velkou část. Kvůli strategické poloze ostrova a probíhajícímu konfliktu mezi Východem a Západem byla Kubě věnována zvýšená pozornost a s tím souvisely i časté návštěvy různých politických představitelů. Kontakty obou zemí byly i nadále intenzivní, což dokládá vysoký počet návštěv jak na nejvyšších úrovních tak i na těch nižších. Přesto, i přes opakované proklamace, nedošlo k dlouhodobě plánované návštěvě Fidela Castra v Československu, což mělo tři hlavní důvody. Tím prvním byla výše zmíněná stabilita vzájemných vztahů, dále pak relativní pokles významu Československa pro kubánský režim a v neposlední řadě také zahraničně politické aktivity Havany, které byly časově náročné. Dále se také zintenzivnila

a prohloubila spolupráce ministerstev zahraničních věcí, jejichž cílem bylo více koordinovat vystupování v mezinárodních organizacích a postoje k událostem v mezinárodních vztazích, zejména vývoj v tzv. neutrálních zemích či zemích třetího světa. Československo i nadále po celá 80. léta dodávalo na karibský ostrov zbraně a munici, což režim Fidela Castra dlouhodobě oceňoval. Kvůli rostoucímu napětí v karibské oblasti v souvislosti s nástupem Ronalda Reagana a obavám Fidela Castra se Kuba snažila zvýšit svou obranyschopnost. Na žádost Havany tak došlo ke dvěma významným dodávkám na Kubu. Tou první byly dodávky letecké techniky v roce 1983 a poté dodávky střelných zbraní a munice v letech následujících.

Ve sledovaném období se jádro vzájemných vztahů přesunulo z politické do ekonomické oblasti a s tím souvisela i většina problémů, které se v československo-kubánské relaci v 80. letech vyskytly. Jednalo se především o situaci v polských přístavech komplikující čs. dodávky na Kubu, nedostatek lodního a chladírenského prostoru, špatná kvalita čs. výrobků dodávaných na Kubu a nedostatek náhradních dílů či problematiku úvěrů a s tím související výstavba čs. investičních celků na Kubě. Ekonomická spolupráce byla přesto úzce spojena s politickými vztahy, obě oblasti spolu souvisely a vzájemně se ovlivňovaly. I přes snahu ČSSR, ale částečně i Kuby, se dlouhodobě příliš nedařilo rozvíjet nové formy spolupráce, ať už zařazení nových výrobků či komodit do obchodní výměny nebo větší diverzifikace poskytovaných úvěrů. Kubánská strana také po celá 80. léta předkládala Československu množství nereálných návrhů, které komplikovaly zejména vyjednávání o koordinaci národohospodářských plánů.

Obchodní výměna v 80. letech stabilně rostla. Hlavní vývozní a dovozní položky zůstávaly i nadále stejné. Z Kuby se dovážely především komodity jako cukr, melasa, citrusy či nikl a opačným směrem pak mířily převážně strojírenské výrobky, od turbín po motorová vozidla. Rostla také československá úvěrová pomoc úzce související s výstavbou investičních celků na Kubě. Hlavní část čs. úvěrů byla poskytnuta na projekty v kubánském energetickém sektoru – tepelné elektrárny Nuevitas či Felton a vodní přečerpávací elektrárny. Problémů v této oblasti však byla celá řada. Havaně se nedařilo včas a v plné výši čerpat finanční prostředky poskytnuté ČSSR. To bylo způsobeno i pomalou výstavbou investičních celků, na kterých se Praha podílela dodávkami zařízení. Kubánci měli

dlouhodobě problémy s přípravou projektů a navíc zde byl patrný nedostatek stavebních kapacit. S přibývajícími ekonomickými potížemi na obou stranách komplikovala vzájemné vztahy i otázka splácení dluhů. Kubáncům se dlouhodobě nedařilo splácet čs. úvěry v plné výši a v průběhu 80. let se již tak v mnoha případech nevýhodné podmínky pro Československo ještě více zhoršovaly a Kuba také opakovaně žádala o odklad splátek.

Vědeckotechnická spolupráce se i nadále vyvíjela podobným směrem jako krátce po kubánské revoluci. Na Kubě působilo v průběhu 80. let průměrně 100 československých expertů ročně. Většina z nich pomáhala s instalací čs. zařízení a s následným zaučením kubánských pracovníků. Další tradiční formou spolupráce byla oblast geologie. Došlo také k prudkému nárůstu počtu kubánských pracovníků pracujících v československých podnicích za účelem získání zkušeností a jejich následnému využití na karibském ostrově. V neposlední řadě je třeba zmínit dvě významné výpravy československých speleopotápěčů na Kubu v první polovině 80. let.

Kulturní oblasti byl kvůli jejímu významu pro propagační a zpravodajskou činnost přikládán velký význam. Z tohoto důvodu byly v hlavních městech obou států již v 60. letech zřízeny Domy kultury, kde probíhaly výstavy, přednášky či jiné kulturní aktivity, jež měly za cíl seznámit občany s kulturou obou zemí. V průběhu celých 80. let se uskutečnilo mnoho vzájemných vystoupení umělců, především zpěváků, tanečníků či orchestrů.

Na závěr je třeba konstatovat, že i přes odlišné názory na některá témata měly obě strany i nadále zájem na prohloubení kontaktů ve všech oblastech vzájemných styků. Z pohledu Československa spočívala zajímavost Kubu z dlouhodobého hlediska zejména v dalších exportních možnostech do karibské oblasti či do zemí Střední Ameriky. Naopak Kuba si uvědomovala důležitost ČSSR již od kubánské revoluce v roce 1959, a i když role Prahy nebyla v 80. letech tak významná, jednalo se o důležitého spojence, o čemž svědčí dodávky zbraní a munice či podíl elektráren budovaných Československem na celkové produkci elektrické energie.

Seznam pramenů a literatury

Archivní materiály

Archiv Ministerstva zahraničních věcí

Fond Porady kolegia 1953–1989

Fond Dokumentace teritoriální odbory – Kuba

Fond Teritoriální odbory – tajné – Kuba

Národní archiv

Fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Předsednictvo ÚV KSČ 1981–1986

Fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Předsednictvo ÚV KSČ 1986–1989

Fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Sekretariát ÚV KSČ 1981–1986

Fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Sekretariát ÚV KSČ 1986–1989

Fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv

Knihy a články

II. sjezd Komunistické strany Kuby: 17. – 20. XII. 1980: výbor z materiálů, Praha, Svoboda 1981.

3. sjezd Komunistické strany Kuby: 4. – 7. února 1986: výbor z materiálů, Praha, Svoboda 1986.

BENÝŠEK, Lubomír, *Expedice míří do hlubin*, Ostrava, Profil 1987.

BORTLOVÁ Hana, *Československo a Kuba v letech 1959–1962*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta 2011.

ČERNÝ, Karel, CHYTILOVÁ, Blažena a KEDROŇOVÁ, Olga, *Kubánská republika: ekonomika a vnější ekonomické vztahy*, Praha, Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahů 1985.

Československá zahraniční politika. Data, Praha, Orbis 1990–1992.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992)*, Praha, Academia 2012.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*, Praha, Academia 2013.

DÖMÖK, Ján, *Diplomat na štyroch kontinentech*, Bratislava, Ikar 2007.

- GOTT, Richard, *Kuba: nové dějiny*, Praha, BB/art 2005.
- HOROWITZ, Irving L., SUCHLICKI Jaime, *Cuban Communism 1959–2003*, New Brunswick, Transaction Publishers 2003.
- HORSKÝ, Otto, *Osm roků na Kubě*, Ostrava, Repronis 2007.
- CHŇOUPEK, Bohuslav, *Memoáre in claris*, Bratislava, Belimex 1998.
- CHYTILOVÁ, Blažena a KRÁZL, L., *XVI. sjezd Komunistické strany Československa k hospodářské politice ČSSR v oblasti vnějších ekonomických vztahů*, Praha, Výzkumný ústav pro zahraniční obchod, Odvětvové středisko VTEI, 1981.
- LEFFLER, Melvyn P., ed. a WESTAD, Odd Arne, ed., *The Cambridge history of the Cold War*, Cambridge, Cambridge University Press 2010, sv. 1–3.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Fidel Castro: caudillo 20. století*, Praha, Pražská vydavatelská společnost 2009.
- NYKRYN, Jaroslav. *Zahraniční obchod ČSSR*, Praha, Svoboda 1988.
- OPATRŇÝ, Josef, *Kuba*, Praha, Libri 2002.
- OPATRŇÝ Josef a kol., *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República Checa*, Praha, Karolinum 2015.
- PÉREZ, Louis A., *Cuba: between reform and revolution*, New York, Oxford University Press 1995.
- PÉREZ, Louis A., *Cuba and the Unites States: ties of singular intimacy*, Athens, Universtiy of Georgia Press 1997.
- PERUTKA Lukáš, *Checoslovaquia, Guatemala y México en el período de la Revolución Guatemalteca*, Praha, Karolinum 2014.
- PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, Brno, Doplněk 2009.
- QUIRK, Robert E., *Fidel Castro*, New York, W. W. Norton 1993.
- SCHOULTZ, Lars, *That infernal little Cuban republic: the United States and the Cuban Revolution*, Chapel Hill, University of North Carolina Press 2009.
- ZOUREK Michal, *Checoslovaquia y el cono sur 1945–1989: relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*, Praha, Karolinum 2014.

Elektronické zdroje

Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2014, MF ČR [online], Praha, 2015 [cit. 2015-12-13], dostupné z: <http://www.mfcr.cz/>

cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/zahranicni-pohledavky/2014/
rocni-souhrnna-zprava-o-stavu-a-vyvoji-z-21850.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Digitalizovaný archiv časopisů
[online], Praha [cit. 2016-01-29], dostupné z: [//archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo](http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo).

Uživatelé L-39, L-39 Výcvikový systém [online], 2006 [cit. 2015-12-12],
dostupné z: http://l-39.cz/L-39_uzivatele.html#kuba.

Příloha

Barevné provedení letounů L-39C kubánského letectva

(Zdroj: časopis Letectví a kosmonautika, ročník 1983; autor: Miroslav Balous, dostupné z: http://l-39.cz/L-39_uzivatele.html#kuba)

Statistika obchodní výměny s Kubou za období 1968–1990 (zdroj: Český statistický úřad)

Země obchodní	Období	tis. Kčs					
		Obrat	Vývoz	Index	Dovoz	Index	Bilance
Kuba	1968	628 534	307 987	-	320 547	-	-12 560
	1969	507 002	238 785	77,5	268 217	83,7	-29 432
	1970	602 188	195 114	81,7	407 074	151,8	-211 960
	1971	558 813	230 738	118,3	328 075	80,6	-97 337
	1972	481 129	210 299	91,1	270 830	82,6	-60 531
	1973	534 833	244 719	116,4	290 114	107,1	-45 395
	1974	664 033	288 737	118,0	375 296	129,4	-86 559
	1975	679 512	302 549	104,8	376 963	100,4	-74 414
	1976	672 571	264 880	87,5	407 691	108,2	-142 811
	1977	569 775	283 570	107,1	286 205	70,2	-2 635
	1978	677 226	336 475	118,7	340 751	119,1	-4 276
	1979	894 126	489 897	145,6	404 229	118,6	85 668
	1980	1 215 335	663 236	135,4	552 099	136,6	111 137
	1981	1 430 390	861 361	129,9	569 029	103,1	292 332
	1982	2 523 207	1 297 382	150,6	758 494	133,3	71 557
	1983	2 663 975	1 225 825	94,5	776 077	102,3	-212 325
	1984	2 733 904	1 438 150	117,3	1 295 754	167,0	142 396
	1985	2 244 481	1 060 754	73,8	1 183 727	91,4	-122 973
	1986	3 149 066	1 759 646	-	1 389 421	-	370 225
	1987	3 688 687	2 044 259	116,2	1 644 428	118,4	399 832
1988	3 609 422	2 011 607	98,4	1 597 815	97,2	413 792	
1989	3 300 465	1 693 844	84,2	1 606 621	100,6	87 223	
1990	2 085 049	1 357 002	80,1	728 047	45,3	628 955	